

**Győregyházmegye
multjából**

I. szám

A győri székesegyház története

Írta: Bedy Vince dr

Győr, 1936

Győregyházmegyei Alap Nyomdája – 12.158

Győregyházmegye
multjából

I. s z á m

A győri székesegyház története

Írta: Bedy Vince dr

Győr, 1936,

Győregyházmegyei Alap Nyomdája. — 12.158.

Nihil obstat.

Jaurini, die 18. Septembris 1936.

Dr. Adalbertus Szabady m. p.
censor dioecesanus.

Nr. 1567/1936.

Imprimatur.

Jaurini, die 18. Septembris 1936.

Dr. Rudolphus Ragats m. p.
vicarius generalis eppalis.

BEVEZETŐ SZAVAK.

A Szent István király alapította győri püspökség hatalmas földterületet foglalt magában. A századok folyamán nagy történeti események játszódtak le ezen az őskultúra emlékeiben gazdag határterületen. Itt érintkezett a Kelet a Nyugattal, a keletrómai császárság a keresztény szellemben új életre támasztott római szent birodalommal. Az őslakók és a később betelepülő néptörzsek laza rétegeiből a maga erejével egységes országot alakított az államalkotó magyarság, mely meg akarta oltalmazni a maga állami életének függetlenségét mindkét világhatalom ellenében. Ez a nagy vállalkozás a fegyveres mérkőzések tépett földjévé tette ezt a területet, mely korán megismerte a testvérharcok pusztító orkánját is. Az egymástírtó keresztények küzdelmei után végigsepert rajta a tatárdulás, majd szinte lakatlan földdé tette a törökhódítás. Az újjáéledő földet az osztrák hercegek, a cseh Ottokár és Frigyes német császár egyaránt pusztították. A belső pártoskodás is sok nyomorúságot zúdított rá. A törökdúlással egy időben a protestantizmus terjedése nemcsak templomait vitte el, hanem híveinek jelentékeny részét is leszakította anyai kebeléről. A szombathelyi püspökség felállítása az egyházmegye legszebb részét törte ki területéből; a trianoni békeparancs ismét egy harmadát idegenítette el. És e nagy eseményekben gazdag egyházmegyének máig sincs meg a története egységes és hozzáméltó írásban, hogy a multon okulhatnánk, a jövőre pedig fokozott buzgósággal kérhetnők égi Pátronánk segítő közbenjárását Isten kegyelméért. A magánlevéltárakban őrzött okiratok lassankint elkallódnak, a hagyomány elhalaványodik: mindig nehezebbé válik a történeti emlékek összeszedése. Ismételten kísérleteztünk egy kis irótársaság összeállításával, mely az adatgyűjtést megkezdené. A kísérletezést nem kísérte siker. Apró kis dolgozatok kerültek ki ugyan a buzgóbbak tolla alól, de a nagytörténet előző, alapvető munkája, a történet megírása késett. Rendszeres, céltudatos forráskutatást,

okirattár kiadását nem kezdeményezett senki. Dolgoztunk néhányan, szedegettük az adatokat, forgattuk a levéltárak poros írásait, olvastuk a kiadott okmánytárakat, de mindig felöltő nagy hézagra akadtunk a győri Monumenták hiányában és a püspöki értékes levéltár rendezetlenségében.

Breyer István dr. megyéspüspök, aki székfoglalásának pillanatától kezdve szívébe zárta a győri egyházmegyét és annak megszentelt történelmi hagyományait, azonnal megindította azt a munkát, amelynek céljául a történelmi múlt emlékeinek felkutatását és rendszeres feldolgozását tüzte ki. Rendeztette a püspöki levéltárat; lelke egész melegével, örökké biztató szavaival ösztönzött bennünket a történet megírására. A legnagyobb akadályt, az anyagi nehézséget, áldozatos lélekkel eltávolította útunkból. Hármunkat: *Mohl Adolf* apátkanonokot, az országosnevű történetkutatót, csekélységemet, és *Szabady Béla dr.* tanárt, bízott meg a munkaterv összeállításával, a munkatársak kiszemelésével. A munkatársak között *Eröss István* cziráki plébános vállalta a megjelent okmánytárak átolvasását és a győri egyházmegyére vonatkozó adatok kiemelését. *Bene István* szemináriumi könyvtáros szedegeti össze az irodalommal foglalkozó egyházmegyei papok adatait. *Karácsonyi Sándor* péri esperesre vár a plébániák rövid történetének összeállítása. Reméljük, hogy *Nagy Gyula* bányogi plébános helytörténeti és néprajzi kutatásait plébániája határán túlra szélesíti. A művészettörténeti fejezetek avatott íróra találnak *Somogyi Antal dr.* hittudományi főiskolai tanárban. A komoly, nagy munkát elindító főpásztor szeretne volna a többkötetes egyházmegyei történelmet értékes ajándékkul közreadni Szent István kilencszázados jubileumára. A munka részletes terve el is készült, szaktekintély részéről jóváhagyást is nyert. De látnunk kellett, hogy kellő ugartörés és előzetes részletmunkák nélkül a nagy és tudományos egyháztörténeti szintézis elkészítésére elégtelenek vagyunk 1938-ig. Azért a monografikus rendszer mellett döntöttünk és elhatároztuk, hogy egyelőre az anyaggyűjtést, az épületkövek összehordását végezzük el. Mikorra a minden történeti eseményre, egyházmegyei intézményre világosságot vető monografiák elkészülnek, talán akkorra az egyházmegye Monumentái is napvilágot láthatnak: és akkor nagy történeti tudással, áttekintéssel és az írásban is gyakorlattal rendelkező vállalkozó hozzáfoghat az egységes történet megírásához.

Megemlítem azt is, hogy dolgozatainkkal egyidőben *vitéz Házi Jenő dr.* soproni főlevéltáros és *Bán János* árvaházi igazgató vállalkoztak Sopron sz. kir. város és a tulajdonát képezett 7 község, egyelőre 1780-ig terjedő egyháztörténetének megírására, amely munka a soproni hitélet történetét egységes képbe foglalja és a protestantizmus soproni erőfeszítéseit is okiratszerűen megtárgyalja. Egyházmegyénk e fontos területének története természetesen szerves része lesz tervezett munkánknak.

A dolgozatok egységes irányítását az ellenmondások kiküszöbölése miatt egy kéznek kell vezetnie, — és e nagy munkára *Szabady Béla dr.* vállalkozott.

Ez általános dolgok előrebocsátása után jelzem, hogy első kis monografiánkul a győri székesegyház, mint minden templomunk és egész egyházmegyénk édesanyjának történetét választottuk ki, a megyéspüspök úr akaratára szerint is. Szólunk a székesegyházzal kapcsolatos kápolnákról és oltárjavadalmakról is. Sok tekintetben csak holt történeti emlékeket elevenítünk fel ez utóbbiakban, melyeknek ma gyakorlati értékük nincs, de a régi, vallásos, istenes lelkek alapításait látjuk meg bennük, melyek ránk nézve is példaadók és egyuttal alkotó elemei a magyar művelődéstörténetnek is.

A székesegyház művészi leírását *Somogyi Antal dr.* hittudományi főiskolai tanár vállalta el, aki tudásával ma már országos elismerést vívott ki.

Ahol hézagos lesz munkánk, ott olvasóink jóakarata töltse ki a hiányokat.

Győr, 1936. július hó.

Bedy Vince dr.

I. A győri püspöki székesegyház története.

A székesegyház oromfala és tornya mai alakjában
délnyugatról nézve.

A székesegyház a 11—15. században.

A győri székesegyházzal történeti és művészi nézőpontból már többen foglalkoztak, de írott történeti adatok hiányában építésének idejét kétséget kizáró módon nem tudták megállapítani.¹⁾ A hagyomány Szent István királynak tulajdonítja építését. Ezt a hagyományt őrzi a domborművü rézlap is, mely a templom északi hajójának támaszkodó pilléren Szent Istvánt vánkoson térdelve és a bold. Szűznek esztergályozott, vagyis retkes egytornyú templomot felajánlva ábrázolja. A kép felirata: Mater Dei memento mei. A vánkoson 1033. év olvasható, a kép alatt a kőpilléren pedig 1466. év látható.²⁾ A fennmaradó hagyomány tehát tovább tanuskodott az 1033. év mellett, mikor a templom megépült. Arra az időre esik építésének — legalább — megkezdése, mikor Szent István az osztrák területen folyó háborúból Győrré tért vissza. Természetes következtetéssel is ez időhöz jutunk el. Győrnek 1001-ben Radla volt a püspöke.³⁾ Ha pedig püspököt rendelt ide Szent István, a püspök, a papság, a hívő nép templom nélkül nem maradhatott. Ha csak ideiglenes és kisebb kápolnát is, de haladéktalanul építenie kellett a püspöknek. A kezdetleges templom helyett azután néhány évtized múltával épülhetett meg a nagyobb, a püspöki székhelyhez méltóbb székesegyház. Az is valószínű, hogy Szent István még életében templomot akart ott látni, ahol püspökséget alapított, különben csak félmunkát végzett volna. A templom a 11. században elterjedt román stílusban épülhetett. A legutóbbi

¹⁾ Ipolyi Arnold: A hazai egyházi művészet. Religio, 1860. évf. 41. Schoenvisner: Antiquitatum et historiae Sabariensis Libri IX. III. p. 245. Rómer Flóris: Győri tört. és régészeti füzetek. I. évf. 1861. 272. l. Knauz Nándor: Magyar Sion. 1863. 739. l.

²⁾ Az 1738. és 1767. évi Can. Visit. 1046-ot, az 1872. évi Can. Visit. pedig 1464. évet olvasott le. — Mohl Adolf: Győri Szemle VI. évf. 189. l. Mikor építették és gotizálták a győri székesegyházat c. értekezésében 1466-ot olvas; és bizonyítja, hogy a dombormű a 15. századból való, eredeti munka. Somogyi Antal dr. tüzetes vizsgálat után későbbi eredetűnek tartja a domborművet, de az alatta lévő évszám korszerűségét nem tagadja.

³⁾ 1928. évi egyházmegyei névtár: Series episcoporum.

restaurálás alkalmával kiásott apsis fundamentumából nem akarunk bővebb bizonyítékot kovácsolni, mert az a tatárjárás után romjaiból felépült templom apsisának alapja is lehet. Azt mégis megjegyezzük, hogy ez az alap a tiszta, ősi román stíl jellegét mutatja. Iróink Szent István királyról állítják, hogy Német- és Görögországból hozatott építőmestereket, akik a püspöki székhelyeken díszes katedrálisokat építettek. Bizonyára Győr sem maradt ki az alkotások sorából. Szent István idejében, a 11. században kezdett elterjedni a román stíl és mint újság járta be a művelt világot.⁴⁾ A hozzánk behívott mesterek is e stílből alkották meg műveiket. A művészettörténeti írók vitatkoznak különben, hogy a 11. századbeli templomok lombardiai mesterek alkotásai-e, vagy pedig a norman invázió előtt Dél-németországból Ausztriába és Magyarországra menekülő építészet termékei-e?⁵⁾ A korai román bazilikáknál általános szabály — a felmagasított szentély. Ezt látjuk a győri székesegyházban is; a Draskovich György püspök idejében történt Rana-féle átépítés szállította le mai alacsonyabb szintjére. Székesegyházunk ma is mutatja alapjának és szerkezetének korai származását. Ha időközben sok toldását lehámozunk róla és az otromba pillérekreől levernők a tölteléket, a 11. századbeli apsisok és oszlopos pillérek kerülnének napvilágra.⁶⁾

Több mint kétszáz esztendőn keresztül semmiféle emlék nem beszél ezután a székesegyház történetéről. A tatárjárás után hallunk ismét felőle. A tatárjárás végigpusztított Dunántúlon is, a győri székesegyházat is megrongálta. Mikor IV. Béla király a János-lovagok segítségével Győrt visszavette Frigyes hercegtől, a várat felgyújtotta, Frigyes katonái is benne égtek.⁷⁾ Bizonyos, hogy e tűz a várban fekvő székesegyházat sem kímélte meg. Így hát kettős veszedelem rombolta a régi díszes műalkotást. Romjaiból a régi román stílből való felépítését és megnagyobbítását a Pok-nemzetségből származó II. Omode (1254—1263) győri püspöknek tulajdonítják történeti emlékeink. Károlyi Lőrinc jeles munkájában⁸⁾ Péterffy⁹⁾ és Telekesy István (1673—1699) győri ka-

⁴⁾ Ádám Iván: A veszprémi székesegyház. I. rész, 168., 194. l.

⁵⁾ Századok 1933. évf. 1—3. sz. 65. és kk. ll.

⁶⁾ U. o. II. rész, 18. l.

⁷⁾ Fejér: C. D. 18. I. 531—2. l. — Szalay: Magyar tört. II. 49. l.

⁸⁾ Speculum Jaurinensis Ecclesiae.

⁹⁾ De Synodis Regni Hung. I. 88.

nonok, később egri püspök kéziratára támaszkodva, 1256-ra, és így az 1033-ban történt alapításától számított 223. évre teszi megújítását. Omode püspök e jeles építkezéssel szinte versenyre kelt testvérevel, Móric ispánnal, aki a mórighidai premontrei prépostságot alapította, és annak értékes templomát építette.¹⁰⁾

Alig két évtized után ismét megrongálódott az Omode püspök által diszbe öltötetett székesegyház. IV. László király a győri székesegyház és az örkanonokság javára 1284-ben kiadott okiratában mondja, hogy a templom a jelen időben erősen megrongálódott.¹¹⁾ Ez a megrongálódás a cseh Ottokár-féle pusztításra vonatkozhatik, aki 1274-ben dulta Győrt és vidékét. A rongálás nagyságáról és az újabb javítási munkákról eddig ismert okirataink nem adnak tájékoztatást. A 15. század végeig megtartotta a székesegyház románstíliú kiképzését.

A divatos újabb építési modor azonban már a 15. század legelején megbolygatta a székesegyház egységes stíljét, mikor Héderváry János püspök 1404-ben tiszta gót stílben épített déli falához kápolnát a Szentháromság tiszteletére. Nagylucei Dóczy Orbán (1481—86) győri püspök pedig az egész székesegyházat gót stíle alakította át. Ez az átalakítás 1466—1484 között történt, mint a fentebb említett dombormű felirata tanúsítja.¹²⁾ A minden izében fényes templomot Bonfini bazilikának nevezi.¹³⁾ A templom falához támaszkodó pillérek, a főhajó boltozata fölé emelkedő falmaradványok a tető alatt, az újabb restaurálásakor kibontott ablakkiképzések, mindmind eme gótstíliú építkezésre emlékeztetnek ma is. Kár, hogy a tervezőről, építőről, de meg a templom belső és külső leírásáról sincs semmi biztos adatunk. A püspöki palota gótstíliú kápolnáját is Dóczy Orbán püspök építette. A kápolna egyik pilléréen ma is látható az 1487-es évszám. Valószínű, hogy egy ugyanaz az építő tervezte, építette a templomot is, a kápolnát is.

Fél század multával ezt a remek szentegyházat pusztította el a győri várparancsnok-gyújtotta tűzvész.

¹⁰⁾ 1928. évi győri egyházmegyei névtár: Series Episcoporum sub nr. 22. Szabady Béla dr. értekezése.

¹¹⁾ Fejér: C. D. V. 3. 231. l. Nostris in temporibus ecclesia (Jaurien.) graviter collapsa fuit.

¹²⁾ Mohl Adolf i. értekezése.

¹³⁾ Bonifinius: Historia Pannoniae Dec. 1. Lib. 1. pag. 19 . . . ejus (Jaurin.) basilicam Urbanus Pontifex non parvis aedificiis et apparatus excoluit.

A székesegyház viszontagságai a 16. században.

A török háború nyomán járó pusztulás a székesegyházat is teljes megsemmisítéssel fenyegette. 1529-ben Lamberg Kristóf várkapitány Szulejman szultán közeledésének hírére Bécsbe menekült várórságával, ágyuival, hadifelszerelésével együtt. Győrt a törökök prédájára hagyta, de előbb felgyújtatta. A tűz elhamvasztotta a várost; leégett a székesegyház is.¹⁾ A török történetírók égett városnak nevezték ekkor Győrt. A székesegyháznak két tornyáról emlékezik a hagyomány, a templom két oldalán látható alapépítmény is erre vall. Az egyik torony is valószínűleg ekkor dőlt le. Anyagát a vár kiépítésénél használták fel a többi rombadőlt templom anyagával együtt. Az egyik torony megmaradt, a benne elhelyezett harangokról később is hallunk. Bakits Pál várkapitány 1531-ben összetörte a meglevő két harangot és Pozsonyba vitette Wolfgang ágyuöntő mesterhez.²⁾ A püspök és káptalan birtokai jó részben idegen kézbe kerültek, a dézsmát mások szedték, ha ugyan maradt még szednivaló —: azért a templom alapos javítása szóba se jöhetett. Ludányi Péter kanonok 100 frtot ígért a templomnak, de 1535-ig nem került sor ez összeg felhasználására, mert a templom teljesen »elhagyatottan« állott, azért örököseire maradt ez adósság letörlesztése.³⁾ A káptalan saját pénztára terhére végzett ugyan kisebb javításokat az oltárakon, harangokon;⁴⁾ ezek azonban nem a tűz által okozott nagy pusztítást orvosolták, hanem csak az istentisztelet végzéséhez legszükségesebb napi javításokat eszközölték. Oly állapotban volt a templom a század közepén, hogy a káptalan már újjáépítéséről gondolkodott. 1551-ben Velykey Márk szentadalberti prépostot, a püspök helynökét, Buday Pál mesterkanonok

¹⁾ Ráth Károly: Magyar tört. tár. 7, 4.

²⁾ Egyháztört. Eml. II. 128. l.

³⁾ Győri kápt. m. lvt. 46. T. 5641. sz.

⁴⁾ U. o. II. Számadók. 57—58. l.

társaságában Pozsonyba küldte Ujlaky Ferenc püspökhöz.⁵⁾ Sem tervezetről, sem a püspökkel való tárgyalásról nincsenek adataink. Tény az, hogy a templom nem került építés alá. Talán javítottak rajta annyit, hogy az istentisztelet megtartására alkalmas legyen. A templom körül apró épületek sorakoztak, melyeknek lebontása nélkül nem is lehetett volna az átépítéshez hozzáfogni. Még III. Frigyes német császár győri megszállása idejéből öt kisebb istálló is éktelenítette a templom oldalát.⁶⁾ Ott állott a szertár, huszonkét kisebb lakás, az ezredes háza és istállója, melyeknek lebontását csak az 1567. évi teleknyv felvételekor rendelte el a katonai hatóság, mivel állandó tűzveszedelemmel fenyegették a közelben elraktározott élelmi- és lövészeket.⁷⁾ Ez a sűrű beépítés és a templommal szemben megnyilvánuló kiméretlenség abban leli magyarázatát, hogy az erős bástyafallal körülvett mai Káptalándomb alkotta a tulajdonképeni várt, a mai püspöki palota pedig a fellelgyárt. Nemesak az újjáépítés maradt el, hanem a bekövetkező nagy török hadjárat még rendeltetésétől is elvonta a templomot. I. Ferdinánd felismerte a győri várnak elsőrendű fontosságát arra nézve, hogy a Bécsset fenyegető török haderőt feltartóztassa, azért annak megerősítésére minden eszközt felhasználott. 1537—1573 évek között öt vármegye népe dolgozott erődítésén.⁸⁾ Az erődítéssel kapcsolatosan az a veszedelem fenyegette a magyar kereszténységgel egyidős templomot, hogy katonai szempontok miatt egészen eltüntetik a föld színéről. 1554-ben Sforzia Pallavicini örgróf és Székely Miklós győri kapitány azt a javaslatot tették a Ferdinándot helyettesítő Miksa cseh királynak, hogy a várban lévő püspöki templomot rombolják le és helyette a városban építsenek újat a püspök és káptalan részére.⁹⁾ A katonai javaslat nem nyerte meg sem az udvari, sem a magyar kamara tetszését, így az épület megmaradt. Ámde a templom birtoklása nem maradt az egyház kezében. A várórség a káptalani iskola és a kanonokok házai után a templom nagyobb részét is lefoglalta élelmi- és lövész elraktározására. Ferdinánd második

⁵⁾ U. o. III. Szám. k. 98. l. pro negotio reedificacionis ecclesie.

⁶⁾ Villányi Szaniszló: Győrvár és város helyrajza, erődítése a 16. és 17. században. 24. l.

⁷⁾ Győrvárosi lvt. 1567. évi telekjk.

⁸⁾ Villányi i. m. 30. kk. ll.

⁹⁾ L. Budapesti m. kir. Országos Levéltár kincstári osztály Benignae Resolutiones Regiae 1554. évről 64. lap.

győri látogatásakor, mely uralkodásának utolsó éveiben történt, megígérte ugyan a káptalannak, hogy a székesegyházat hamarosan visszaadhatja eredeti rendeltetésének, amint megfelelő élelmezési helyiségről tud gondoskodni a várparancsnok —, de az ígéret csak üres szó maradt. Teiffl Kristóf élelmezési főtiszt 1564. körül a Szentháromság-kápolnát is lefoglalta kenyér elraktározására. — Miksa király 1569. július 26-án felhívta a káptalant, hogy teljesen költözködjék ki a székesegyházból és menjen át a romladozó állapotban levő Szent István-templomba, melynek kijavítását elrendelte, és amelybe átviteti az alapítványi oltárokat is. Intézkedését avval okolta meg, hogy a székesegyházban és környékén igen sok gyűlékony anyagot, lövőszert halmozott fel a katonaság, ami lehetetlenné teszi a nagyobb tömegű népek ottvaló öszszegyűlékezését.¹⁰⁾ A káptalan viszont folyamodásban kérte vissza a székesegyházat azon a címen, hogy a katonaság céljának úgy sem felel meg. Hadiszereit és élelmet biztosabb, az ellenség támadásának kevésbé kitett, bolthajtással védett épületbe szállíthatja át. De ha mégis átmeneti időre még szüksége volna a hadvezetőségnek a templomra, akkor a káptalan megelégszik avval a kis negyedrésszel, melyben eddig tartotta az istentiszteletet és hirdette az Isten igéjét, és amelyben állnak azok az oltárok, melyeknek alapítványai jó részben hozzájárulnak a káptalan eltartásához. E negyedrésszhez adja vissza a király a Szentháromság-kápolnát, melyet már nem is használ az élelmezési főtiszt.¹¹⁾ Ebből a folyamodásból megtudjuk, hogy az egész székesegyház nem volt még ekkor sem bolthajtással fedve, tehát az 1529. évi tűzvész okozta pusztítást még nem pótolták. Miksa király teljesítette a káptalan kérését. Még 1569-ben meghagyta Salm Egon főkapitánynak, hogy a templomnak azt a részét, melyben eddig istentiszteletét tartotta a káptalan, ezen túl se háborgassa. Mivel azonban a két részt éghető deszkafal választja el egymástól, kőfalat húzasson oda.¹²⁾ Erre a falra az élelmezési főtiszt később mégis ajtót vágatott és zavarta az istentiszteletet. Rudolf király 1581-ben megparancsolta a főtisztnek, hogy az ajtót falaztassa be és az istentisztelet zavarásától tiltsa el embereit.¹³⁾ Miksa és Rudolf királyok engedékenységét a bécsi pápai

¹⁰⁾ Győri kápt. m. lev. 3. Cth. 76. sz.

¹¹⁾ U. o. 8. T. 1734. 1735. sz.

¹²⁾ U. o. 16. T. 2604. sz.

¹³⁾ U. o. 8. T. 1727. sz.

nunciásoknak köszönhette a káptalan. Mikor az élelmezési főtiszt katonai szertár céljára lefoglaltatta a székesegyházat, Biglia Menyhért nuncius azonnal közbenjárt a királynál, hogy lőporraktárul ne használja a főkapitány a templomot és protestánsokat ne temettessen el kriptájába. Ekkor teljes eredményt nem ért el. Mikor Miksa király az egész templomot le akarta foglalni és a káptalant a Szent István tiszteletére szentelt dűledező templomba utasította át, akkor Bonomi nuncius járt közben a királynál és pártolta a káptalan ajánlatát, hogy a szentélyt és a két hajó felét megtarthassa; a két hajónak fallal elválasztott másik fele szolgálhat katonai célokat. E javaslatot a király és Ernő főherceg is elfogadta, így a káptalan megmaradtott összeszűkített templomban.¹⁴⁾ E leírásból az tetszik ki, hogy a mai főhajót és a Szűz Mária-hajót metszette keresztül a választófal. Az oltárok felé eső rész maradt meg istentiszteleti használatra, a tornyok felé eső rész pedig katonai célra. A Szent István-hajó mai szentélye alkotta a sekrestyét, hátsó része, a belenyíló Szentháromság-kápolnával együtt szintén katonai célt szolgált. E hajó sokkal rövidebb is a sekrestye beleékelésével, — azért beszélhet okiratunk csak két hajóról.

Időközben ismét új szerencsétlenség érte a templomot, mely a katonai szertárt is eltávolította belőle. Villámütés sujtotta, mely felrobbantotta a puskaport és a templom egyik részét ledöntötte. A káptalannak az ország rendjeihez intézett 1624. évi felterjesztése szerint I. Draskovich György bibornok, győri püspök idejében (1578—1587) történt e villámütés. A felterjesztés ugyanis azt mondja: Draskovich bibornok hiába kérte vissza az élelmiszer és lővőszer raktárul szolgáló templomot; mire égből alászálló tűz tisztította ki.¹⁵⁾ Más forrásunk is megemlékezik e villámütés-okozta robbanásról.¹⁶⁾ Az esemény tüzetes időpontját azonban ez a forrás sem jelöli meg.

Kuthassy János püspök kánoni vizsgálata alkalmával 1592-ben a pápai követ is azt jelentette Rómába, hogy a templom a multban leégett.¹⁷⁾ E tűz okozta pusztítással nem célozhatott a pápai követ a régi, 1529. évi

¹⁴⁾ Fraknoi Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összekötései a római Szentszékekkel. III. 149. 201. l.

¹⁵⁾ Győri kápt. m. lvt. 16. T. 2691. sz.

¹⁶⁾ Typographia M. Hung. 148. l.

¹⁷⁾ Koller: Hist. eppatus Quinqueecl. Tom. IV. 356.

tüzesetre; az 1566. évi nagy tűz pedig a székesegyházat nem érintette:¹⁸⁾ tehát csakis az 1582—1587 években történt villámütés-okozta tűzről szólhatott. Ezek után tévesnek kell tartanunk Ráth Károly véleményét, aki a villámütést 1610-re teszi, aminek következtében égtek le és dőltek össze a templom körül levő épületek is.¹⁹⁾ Ez a villámütés döntötte le a templom másik tornyát, mely 1529-ben megmaradt, és még siralmasabb állapotba hozta a szent épületet, pedig már csak egyedül szolgálta a katolikusok istentiszteleti célját. A külső városrészek templomai még a század közepe táján elpusztultak; a Szent István-templomot a protestáns katonák foglalták le és »német templom« néven a maguk vallási céljára használták.²⁰⁾ Betetétzte a templom szomorú sorsát a törökök győri uralkodása. Hardegg Nándor gr. várkapitány 1594-ben feladta a várat. Már az átadást megelőző ostrom alatt is sokat szenvedett a templom;²¹⁾ a törökök bevonulása után pedig Szinán basa hadi célra alakította át úgy, hogy a Duna felé eső északi hajót az ablakok magasságáig megtöltötte földdel és ágyukat helyezett oda; a déli oldalon fekvő sekrestyébe és Szentháromság-kápolnába lövészert raktározott el, többi részét istállónak, a kriptát börtönnek rendezte be. A börtön a törökök kiűzetése után is megmaradt, de ekkor török foglyokat őriztek benne.²²⁾ Szükség is volt e börtönre, mert a 17. század második felében sok török foglyot tartottak Győrött. 1684-ben Batthyányi Kristófnak írják Győrből: »Hozton hozzák az török rabokat. Már hétszáznál több vagyon, s ma még ötszázat hoznak. Majd többen lesznek magunknál.«²³⁾ Elpusztultak az oltárok, a kisebb orgona; megsemmisült az értékes belső felszerelés; a nagyobb orgonának valamelyes nyomaira akadunk a vár visszavételét követő években.

18) Villányi i. m. 61. l.

19) Akadémia kéziratára: Tört. ivrét. 49. Ráth K. kézírata.

20) Koller i. m. IV. 356. l. Kuthassy püspök processusa.

21) Győri kápt. hit. h. lvt. 27. Lad. R. fasc. 894. sz.

22) Mohl Antal: Győr eleste és visszavétele. 30. l.

23) Takáts Sándor: Rajzok a török világból. III. 323. l.

Az első restaurálási kísérletek.

Győr visszavétele után, amint a püspök és káptalan ősi székhelyét elfoglalhatta, sok év munkájára volt szükség, hogy a romokat eltakarítsák, a templomot kitisztogassák, az oltárokat rendbehozzák, illetőleg újakat állítsanak fel, és olyan állapotot teremtsenek, hogy valami módon istentiszteletet is tarthassanak benne. Hetesi Pethe Márton (1598—1605) püspök azt írta ugyan 1602-ben Mátyás főhercegnek, hogy a török által megrongált székesegyházat Isten segítségével restaurálni akarja:¹⁾ de semmiféle nagyobb javításról nem szólnak okirataink. Náprághy Demeter (1607—1619) püspök volt az első, aki számottevő javítást végeztetett a templom épületén. Bolthajtást készíttetett a nyitott hajók fölé, vagy legalább is a főhajó fölé. A csúcsives kiképzés helyett ekkor került elsőizben donga boltív a templomra. A szükséges anyagi erőt saját adományán felül elődje hagyatékából, a Sopronban lakó és ott elhalt kanonokok adományaiból és hagyományaiból vette, melyeket visszatérésük alkalmával hoztak magukkal.²⁾ Ugyancsak e célra a káptalan 1600-tól kezdve egy kanonoki részt adott évi jövedelméből a templomnak.³⁾ 1604-ben külön is 40 frtot adott e célra.⁴⁾ Ugyancsak 1604-ben Belynich Pál kanonok hagyatékából Pethe Márton püspök 80 frtot foglalt le a templom részére.⁵⁾ Különben is a 16. század végétől állandóan folyt a tőkegyűjtés a templom részére, hogy valamiképpen oly összeget tudjanak összehozni, mely legalább a legszükségesebb tatarozást lehetővé tegye. 1586-ban Zlatáry Péter kanonok hagyatékát képező piaci há-

¹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 56. fiók. — 1868. évi Magyar Sion. 116. l.

²⁾ Győri kápt. m. lvt. VII. Cth. 453. sz.: Széchenyi György püspök levele a káptalanhoz 1683-ban.

³⁾ U. o. III. Szám. k. 2. rész: 1600—1614. évek.

⁴⁾ U. o. 13. l. Eodem die (29. febr.) dati sunt Archidiacono Sopron ratione stipendii Bezeredj in aedificium templi 40 fl.

⁵⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 6. felvall. jk. 208. l.

zat a káptalan 600 frtért eladta, árát a templom javítására adta.⁶⁾ 1587-ben Terepusich László aradi prépost, győri kanonok 107 frtot hagyott a templomnak.⁷⁾ Magánosok is adakoztak e célra. Náprághy Demeter püspök 1610-ben nagyjenői malmát Kovács Jánosnak adta, mivel a török által megrongált templom javítására 50 frtot ajánlott fel.⁸⁾ 1633-ban Korponay Miklós 50 frtot hagyott végrendeletében a templomra.⁹⁾ A végrendeletek megerősítése címén jobbágyaitól is szedett a káptalan, mint földesur, a székesegyház javára (pro fabrica ecclesiae) valami kis díjat.¹⁰⁾ Ezek a felsorolt apró jövedelmek azonban csak arra lehettek elégségesek, hogy a napi legszükségesebb javítási kiadásokat fedezzék. Még a 17. század derekán is csak négy oltára volt a székesegyháznak, azoknál is alig lehetett misézni a nagy szélfuvás miatt:¹¹⁾ — tehát a nagy restaurálás megkezdése előtt is állandó szükségletek kértek fedezetet. A nagy restaurálás sokkal több költséget igényelt, aminek előteremtéséhez áldozatos lélek, erős, sokszor erőszakos kéz volt szükséges, aminőt II. Draskovich György püspökben ismerünk. Nagy műveltsége nem tudta nézni a romokat, amelyek nagy műtörténeti emlékeket takartak; felfelctörő vágya olyan alkotást akart létrehozni, amit érdemül mutathatott fel; fiatalos buzgósága Istenhez méltó hajlékot akart teremteni. Erővel, erőszakkal végre is tudta hajtani, amibe belekapott. Kiméretlensége néha a jogot, a jogszokást sem akarta figyelembe venni, mikor a szent cél eléréséhez anyagi eszközre volt szüksége.

6) U. o. 4. felvall. jk. 633—4. l.

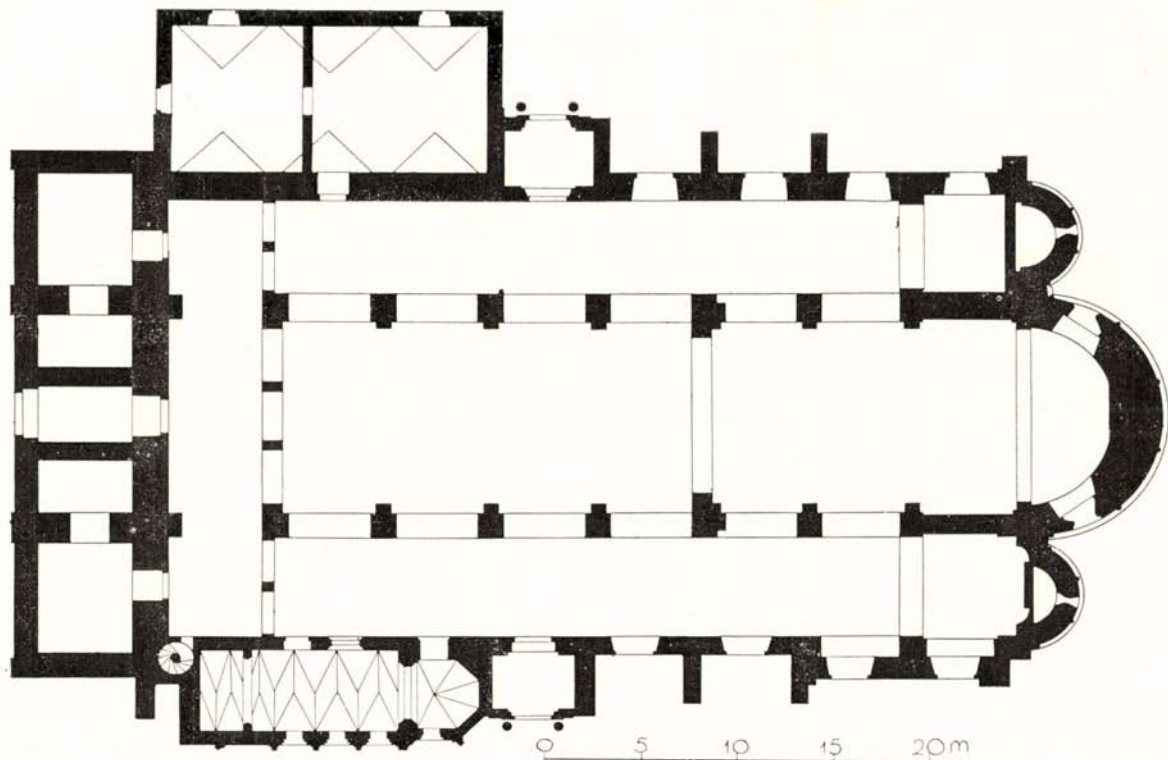
7) U. o. III. Cth. 10. sz. — és 4. felvall. jk. 774. sz.

8) U. o. 27. Lad. R. fasc. 394. sz.

9) Győri kápt. m. lvt. IV. Szám. k. 38. l.

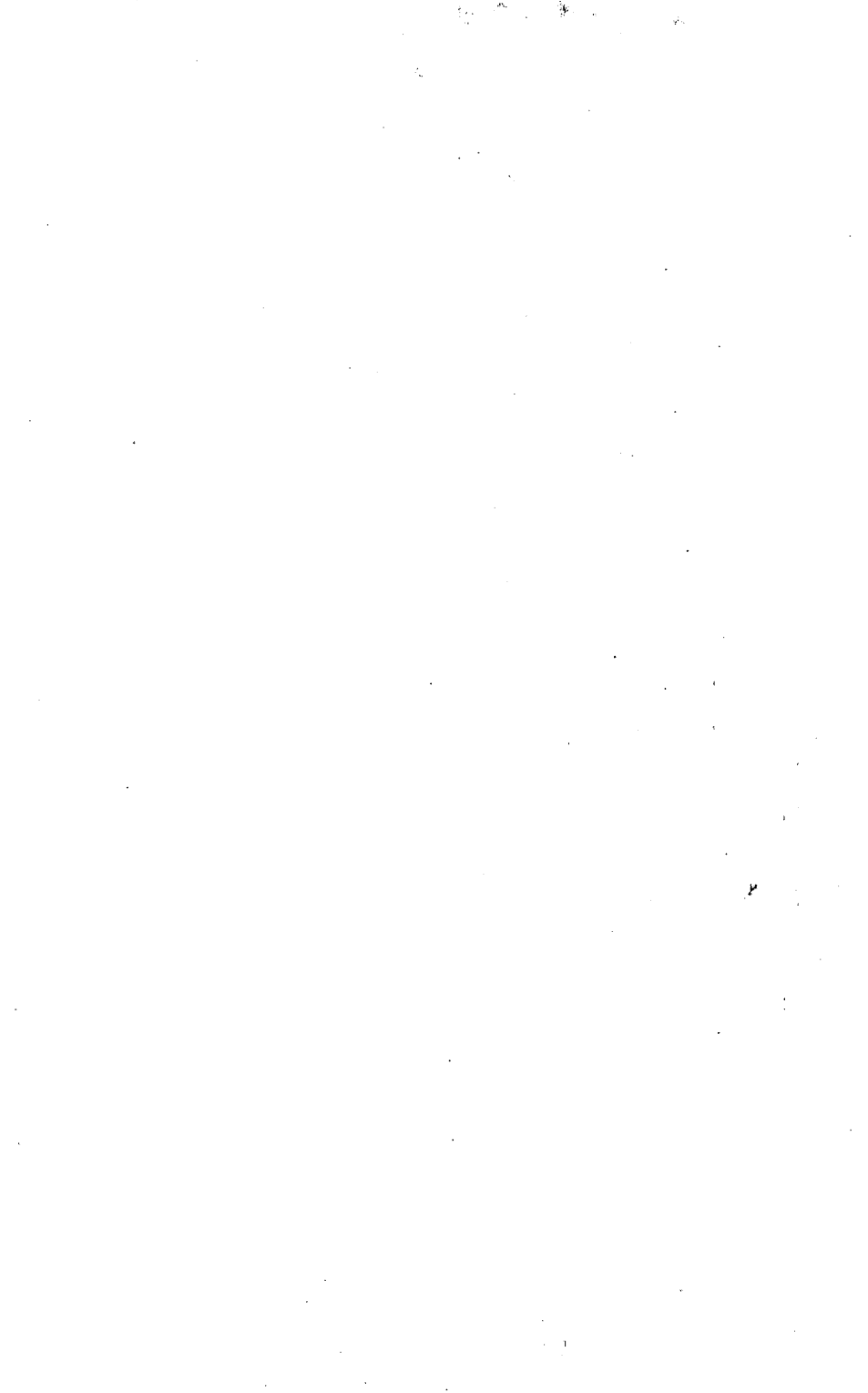
10) Lásd a kápt. számadó könyveket.

11) Győri kápt. m. lvt. 36. T. 4701. sz.

A győri székesegyház alaprajza.

Készítette: Csányi Károly.

A Rana-féle átépítés.

II. Draskovich György (1635—1650) győri püspök székfoglalása után azonnal megkezdte a restaurálás előkészítésének munkáját. Először is pénzt kellett előteremtenie. A püspökségre eső teherviselést készségesen vállalta. Mivel káptalana vonakodott az anyagi áldozathozataltól, kényszerítő eszközökhöz nyult. A kanonoki végrendeletek megerősítését nem vette merő alakiságnak, hanem valóságos jognak. Akinél nem talált megfelelő összeget a templom javára, annak végrendeletét nem erősítette meg, vagy kijavította.¹⁾ A végrendelet hátrahagyása nélkül elhaltak hagyatékából is részesíteni akarta a düledező templomot. A nagyobb javadalmasoktól többet kívánt. A be nem töltött kanonoki stallumok jövődelmét is e célra foglalta le.²⁾ A restaurálás megkezdését nem halogatta. Lamormaini Vilmos jezsuitához, a császár gyóntatójához irt leveleiben ismételten cserepesmester küldését kérte, aki az itt található kitűnő anyagból cserепet égessen a templom fedésére. Megemlíti, hogy az ácsmesterrel már 4000 frtban meg is egyezett, akinek ezenfelül 2 muto gabonát (1 muto = 30 mérő) és 50 akó bort fizet a tető elkészítéséért. A költségek kétharmadát ő viseli, egyharmadát pedig a káptalan. Szószéket 500 frtért, püspöki trónt 165 frtért készített. Szent László tiszteletére, kinek fejereklyéje Győrött van, kápolnát és benne szép oltárt akar építtetni. Az építkezés összes költségeire 12 ezer frtot szánt.³⁾ Az építkezés egyöntetű és művészi kivitelére Giovanni Battista Rana olasz építőmesterrel nagyszabású tervet dolgoztatott ki, melyen a mester 1639—1645-ig, tehát 6 évig dolgozott. Munkájáért 800 magyar frtot és 10 akó bort kért.⁴⁾ Rana munkaleírása

¹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 18. l. ad 54. fasc. 2968. sz.

²⁾ Győri kápt. m. lvt. VIII. Cth. 607. sz. 1636-ból: „én mindazáltal magamnak nem kívánom, de a szentegyház födele igen kívánia.”

³⁾ Bpesti orsz. lvt. Acta Soc. Jesu Collegii Sopron. Fasc. 8. nr. 2. Levélmásolatok könyve. 3. számmal jelzett lap.

⁴⁾ U. o. — iam etiam cum murario conveni, totum templum renovabit, et mutabit quadrata rotundis.

világot vet a székesegyház régi alakjára, azért bővebb ki-
vonatban közöljük.

A szentély boltozatát újra alkotja; az egész szentélyt újból alapozza, elébe és a főoltár elé lépcsőket készít. Befalazza az ajtót, mely a szentélyből a sekrestyébe vezet. A szentélyben négy helyen áttöri a falat a pillérek között. A főhajó és oldalhajók falain új borítást eszközöl. A gót ablakokat legömbölyíti, a csucsokat elfalazza. A boltozatot és az azt tartó árkádokat izlésesen jól kidolgozza és kiépíti. A szentély elé homlokzati ívet készít. A kórust az orgona előtt meghosszabbítja, jobbra és balra megnyújtja úgy, hogy az oldalkórusokra ajtót lehessen alkalmazni. — Az északi hajó fölé is boltozatot épít, a sekrestye magasságáig; a kórus fejénél eltávolítja a régi boltozatot és a fölötte levő falat és új boltozatot készít megfelelő magasságig. A pillérek között új árkádokat alkot. — A hajókat új padozattal látja el. — A Szent Ferenc-kápolnából eltávolítja a régi kórust és az alatta levő oltárokat, az oltár alá lépcsőzetet készít, hátul pedig új kerek kórust épít; a hajóéval egyenlő boltozatot készít bele. A kápolna mellett levő csigalépcsőt eltávolítja. A Prainer-féle kápolnát a csigalépcsőig meghosszabbítja; templomba nyíló ablakait befalazza; új mennyezetet és padozatot készít bele. — Az új sekrestye felé ajtót vág a falra. — A harangtorony homlokzatát a tető legmagasabb csucsáig emeli fel. — A templom körül párkányzatot épít.⁵⁾ — E tervezetből kitűnik, hogy a székesegyház szentélye román templomaink mintájára a jelenleginél jóval magasabban feküdt. A sekrestye a szentély és főoltár szomszédságában a templom déli oldalához támaszkodott, a mai Szent István-oltár helyét és az előtte levő teret foglalta magában. A szentélybe vezető bejárat a préposti stallum háta mögött lehetett a most is látható bemélyedés helyén. Az ajtót Rana falaztatta el. A mai kanonoki padok háta mögött látható árkados nyílások helyett tömör fal zárta körül a szentélyt. A mai Szent István-hajó külső falán a legutóbbi renoválás alkalmával megtalálták a diszbejáratot, *porta speciosat*, melyet Rana szintén elfalaztatott. A régi sekrestye helyén, a déli hajónál a fal megtörik és valamivel kiugrik az egyenes vonalból. A templom főbejáratánál a három hajónak megfelelően hármas előcsarnoknak kellett lennie, melyek közül Rana munkája idején csupán a középső volt meg. A

⁵⁾ Győri kápt. m. lvt. 45. Téka, 5579. sz. Rana olasznyelvű eredeti munkaleírása.

főbejárattól jobbra és balra állott a Szent Ferenc- és Prainer-kápolna; mellettük a templom vastag falába illesztett csigalépcsők vezettek fel a tető alá a padlásra. A Szent Ferenc-kápolna mellett levő csigalépcsőt Rana eltávolította; maradványai ma is láthatók a tető alatt a padláson. A Prainer-kápolna mellett megmaradt a lépcső; a legutóbbi restaurálás alkalmával megfelelő világítást is nyert. A régi gót ívezetnek megfelelő falmaradványok is megvannak ma is mintegy 2¹/₂ méter magasságban a tető alatt. A mai bolthajtás által alacsonyabbá vált a főhajó. A nehéz bolthajtások tartására a három hajót elválasztó karcu gót oszlopokat körülfalazta és négyszögletűekké alakította át Rana. A szentély mellett fekvő sekrestyét hozzácsatolta a déli hajóhoz; az északi hajó falához új sekrestyét épített. A szentély falát a mai Szent István- és Mária-hajó felé két-két helyen áttörte és pilléreként nyugvó arkádokat képzett oda. A Draskovich püspök által jelzett Szent László-kápolnát nem építette meg. — A tetőzetet Müller Pál bécsi cseréprakó mester készítette el az 1643-ban Rákoson kötött szerződés értelmében négyszögölenként 36 krajcárért és egy véka gabona áráért.⁶⁾

Igy vetköztette ki Rana a székesegyházat góttól jellegéből és korai barokkizlésűvé alakította át.

Draskovich György püspök nem tudta befejezni nagyszabásúnak ígérkező munkáját. A torony is félben maradt. A tetőzetig kiépített toronytestre faépítményt tétetett, mely alig bírta el a harangokat. Az új sekrestye sem volt kielégítő, a káptalani levéltárat nem tudta befogadni, — második teremmel való kitoldása később történt meg. — Draskovich utóda, Püsky János (1651—1657) püspök nem folytatta a nagy renoválást. Győr vármegye közönsége az országgyűléstől és annak közbejöttével a királytól tizezer frtot kért Draskovich György hagyatékából a templomra.⁷⁾ Nem kapta meg. Püsky halála után az egyházmegye ügyésze újból tizezer frtot követelt e célra a püspök hagyatékából.⁸⁾ Ennek a kérésnek sem volt eredménye. A restaurálás befejezése a következő püspökre maradt. Az igazság okáért azonban meg kell említenünk, hogy Püsky János is végeztetett kisebb javításokat a templomon.

6) Győri kápt. m. lvt. VI. Cth. 270. sz.

7) U. o. 7. T. 1622. sz.

8) U. o. 12. T. 2202. sz.

A Széchenyi György-féle renoválás. A toronyépítés.

Széchenyi Györgyben nagyszabású ember került a győri püspöki székbe (1658—1685), aki takarékoságának és ügyes gazdálkodásának gyümölcséből még ma is figyelemreméltó összegeket költött tudományos, vallásos és hazafias célokra. A nagy emberek ismert energiájával foggott hozzá terveinek kiviteléhez és akadályt nem ismerő akarattal hajtotta azokat végre. Székfoglalása után megkezdte a templom belsejének és tetőzetének átjavitását. 1659-ben a bérálás szentségét a Szent Ignác-templomban osztotta ki, mivel a renoválás alatt álló öreg templom erre nem volt alkalmas.¹⁾ A végzett munka terve és leírása nem maradt ránk, csak annyit tudunk, hogy a kóruson is dolgoztak, az orgonát is javították, mert külön is megjegyzi forrásunk, hogy a soká szünetelő orgona 1659. október 20-án megszólalt.²⁾ Nagyobb teljesítmény volt a Draskovich-féle fatorony helyébe emelt kőtorony, melynek bádog (réz) fedése maga 7000 frtba került. A templomra és toronyépítésre fordított összes költség húszezer frtot tett ki.³⁾ A tornyot ma is díszíti az 1681-ben feltett Széchenyi-cimer, hirdetve a nagy püspök bőkezűségét. A torony kiképzéséről, sisakjának stíljéről nincs leírásunk; csak feltételezésre vagyunk utalva, hogy a kor jellegzetes barokk vonásait viselhette magán. A mai toronysisak ugyanis a 19. század elejéről való; de maga a toronytest világosan mutatja a barokk vonásokat. Az építő nevét sem őrizték meg okirataink. Az ellenőrzés munkáját Telekesy István örkanonok, a későbbi egri püspök végezte. 1681-ben írta Széchenyi Györgynek, hogy a soproni országgyűlésre nem mehet el, mert egy napra sem hagyhatja itt a folyamatban levő építkezést, a tető sürgős javítását.⁴⁾

¹⁾ A székesegyházi plébánia 1643—1673. évi keresztelési anyakönyve. 5. l.

²⁾ Győri kápt. m. lvt. IV. Szám. k. 596. 600. l.

³⁾ U. o. VII. Cth. 450. sz. Széchenyi György eredeti levele.

⁴⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. VII. Cth. 458/b. sz.

Kollonich-féle belső felszerelés.

Kollonich Lipót gr. (1685—1695) püspök a jókarban levő templom belső felszerelésére fordított nagyobb gondot. Megbízásából Telekesy István örkanonok sok értékes dolgot szerzett a bécsi olasz barokkmesterek műhelyéből a székesegyház számára. Innét hozta a tizenkét apostolszobrot, melyeket a szentély magas párkányzatán helyezett el.¹⁾ E szobrok eltűntek Győrből. A kismartoni városi templomban az oszlopok között húzódó párkányzatot ma is a tizenkét apostol szobra díszíti. Nem lehetetlen, hogy a győri székesegyházból kerültek ide. Lámpákat, nehéz ezüst gyertyatartókat hozott Telekesy a bécsi olasz mesterektől.²⁾ A zöldszinű boroszlói posztóból, iglói vörös posztóból, rózsaszinű angol posztóból készült ruhák, az arany- és ezüstcsipkés fehéreneműek, miket beszerezett, szintén a gazdag barokk izlés járulékaik voltak.³⁾

¹⁾ U. o. XI. T. 25667. sz.

²⁾ U. o. 25692. sz.

³⁾ U. o. 25645. sz.

Régi és a 17. század végén, a 18. század elején épült oltárok.

Az ókeresztény templomokban csak egy oltár állott az apsis elején, szabadon. A középkor kezdte a sok oltár építését. A 9. század elejéről való Capitularék tiltakoztak a mellékoltárok túlságos szaporítása ellen. Az 1261. évi mainzi tartományi zsinat a fölösleges mellékoltárok eltávolítását követelte és csak három oltárt engedett meg a plébániai templomokban.¹⁾ Az oltárépítéssel és oltárjavadalom adományozásával járó buzgóságnak e tiltakozások nem tudtak elég erős gátat vetni. A 14., 15. században a székesegyházak szinte zsúfolva vannak alapítványi oltárokkal. A 15. század végén a győri székesegyháznak negyvennél több oltárjavadalmáról tanuskodnak okirataink,²⁾ melyeknek oltárainál naponként szentmiséket mutattak be az Úrnak az oltárigazgatók az alapítókért. Ez oltárok nagyobbik része már a megelőző századokból származott. A 15. század elején épült Szentháromságkápolna is befogadott legalább egy oltárt; talán a Szent Istvánról nevezett régi plébániai templom oltárait is ide számították; valamint a Szent Lázár-templom vagy kápolna oltárait is: — még akkor is 30—35 oltárt kell a székesegyházban keresnünk, melyeket csak úgy tudunk elhelyezni, ha a hajók oldalfalaihoz, a hajókat elválasztó oszlopokhoz is nekiépített oltárokat tételezünk fel, amik pedig a templom befogadó képességét igen korlátozták. Tényleg több oltárt a hajók falához építettek; a Szent Egyed oltáráról pedig tudjuk, hogy a Dunára néző oldalkapu közelében a középső oszlopnál állott,³⁾ körülbelül a mai prédikáló szék feljárójánál. A mai ülőhelyek elosztása nem tűrné e zsúfoltságot. A háborus világ megsemmisítette ez oltárokat. Egyik részük akkor pusztult

1) Ádám Iván: i. m. I. rész. 67. és kk. II.

2) Győri kápt. m. lvt. II. Cth. 27. sz. Mátyás királynak 1486. kiadott kiváltságlevele.

3) U. o. III. Szám. k. 1628. évi ápr. 6. iki feljegyzés.

el, mikor a templom nagyobb részét hadi célra foglalta le a várórség, másik részüket a törökök szórták ki. Így érthető, hogy II. Draskovich György püspök idejében a főoltáron kívül csak három mellékoltár állt a misézők rendelkezésére.⁴⁾ A Draskovich- és Széchenyi-féle restauráció után a kanonokok buzgóságából megfelelőszámú oltár került ismét a székesegyházba. Szinte versenyeztek az építésben, és kiki alapítványt is tett az ő oltáránál végzendő szentmisékre.

1. A főoltár Matusek András (1668—1713) kanonok költségén újult meg. 1765-ben Kászonits János hagyatékából újra festette, márványoztatta Zichy Ferenc püspök, az új, nagy tabernákulumot fából faragott angyalalakokkal díszíttette.

2. A vérrelverejtékező Szűz Mária tiszteletére és csodálatos képének elhelyezésére az északi hajóba Heister Siegbert gr. győri várparancsnok építtetett oltárt.

3. Az északi hajóba az első oszlophoz Szent Anna tiszteletére Kálóczy Miklós (1648—1683) kanonok emelt oltárt. Az oltárképet három ezüst koronával ékesíttette fel.

4. Ugyancsak az északi hajóban, a második oszlophoz a három szent király tiszteletére Ferenczfy János (1657—1681) kanonok költségén épült oltár, melynek közepére értékes Mária-szobor került.

5. Az északi hajó harmadik oszlopához Szent Borbála oltárát Berdóczy György (1639—1672) kanonok építtette; az oltárképet ezüst koronával díszíttette.

6. Az északi hajó Duna felé eső falához Nepom. Szent János oltárát Thurn Antal gr. (1718—1734) kanonok, belgrádi, később pécsi püspök emelte.

7. A déli hajóba Szent István-vértanú oltárát Gorup Ferenc (1656—1677) kanonok építtette.

8. A Szent István-oltártól jobbra a megostorozott Krisztus oltárát Nagy Mihály (1686—1713) kanonok emelte.

9. A déli hajó első oszlopához Szent József és Szent Rozália tiszteletére Matusek András és Telekesy István (1673—1699) kanonok építtettek oltárt.

10. A második oszlophoz a fájdalmas Szűz Anya oltárát 1676-ban Hochburg János, a várórség élelmezési főtisztje és felesége emeltették.

11. A harmadik oszlophoz Szent Katalin oltárát Matkovich Mihály (1649—1662) kanonok építtette.

12. A déli hajó oldalfalához a Hűséges Szűz (virgo

⁴⁾ U. o. 36. T. 4791. sz.

fidelis) tiszteletére a győri hivek emeltettek oltárt 1754-ben.

13. Ugyancsak e falnak támasztva építtette Lacza János (1692—1718) kanonok a Szent Kereszt oltárát.

14. A Szentháromság-kápolnában Szily Márton (1658—1673) kanonok építtetett oltárt. 1764-ben List József (1747—1770) kanonok a régi helyébe új gótstilú márványoltárt épített értékes fatabernákulummal, melyet angyalalakok vettek körül. A kápolnát teljesen át is festette. E kápolnában nyert elhelyezést a keresztelő-kút; itt őrizték a szent olajokat is.⁵⁾

A 18. század elején kisebbarányú tatarozásra szorult a székesegyház, melynek költségeire 1703-ban Keresztély Ágost püspök az örkanonok felterjesztésére a még tanuló ifjúsorban levő Pechmann Herman Antal br. kanonok jövődelmét engedte át.⁶⁾

⁵⁾ 1738. évi Groll Adolf püspök-féle Can. Visit. — Károlyi Lőrinc: Speculum Jaurinensis Ecclesiae. 1747—1767. évi Zichy Ferenc püspök-féle Can. Visit.

⁶⁾ Győri kápt. m. lvt. VII. Cth. 475. sz.

Zichy Ferenc gróf püspök nagyszabású újítása.

A 18. század második felében a művészeteket négy nagy püspökmecénás vette pártfogásába, akik templomokat, püspöki palotákat, papnevelőintézeteket építettek, és úgy az építészetbe, mint a belső díszítésbe, felszerelésbe a gazdag barokkizlést vitték bele, mely azonban ez utolsó korszakában már a rokokónak, sőt a legújabb klasszikus iránynak, az empirenek is helyet adott. E négy művészpártoló: Biró Márton veszprémi, Esterházy Károly gr. egri, Zichy Ferenc gr. győri, és Szily János szombathelyi püspök volt. Alkotásaik ma is műemlékszámba mennek. Zichy Ferenc gr. győri püspök 1745-ben húsz ezer rajnai frton megváltotta a kincstártól a püspöki palotát, mely ősi időtől fogva a győri püspökség tulajdona volt, de a 16. század közepén lefoglalta a katonaság és fellegrárrá építette ki; tizenötezer forintért pedig átépítette, második emeletet húzatott fölébe.¹⁾ Már ez az épület is kiáltó tanuja a negyven évig (1743—1783) kormányzó püspök nagyszabású alkotásának. Sokkal többet tett székesegyházáért, melyet ragyogó díszbe öltöztetett. A jámborlelkű, Máriát tisztelő püspök a vérrelverejtő Szűz Mária oltárának újjáépítésével kezdte meg művészi alkotásait. Sem képrajz, sem leírás nem tudósít bennünket a Heister Siegbert gr. által épített oltárról, — a püspök nem találta a Szűz Anyához méltónak, azért készíttette 1767-ben a ma is meglevő gazdag, rokokódíszítésű barokk márványoltárt. Nagy érték a tabernákulum domborművű ajtaja. Szent István és Szent László királyok gazdagon aranyozott szobra térdel az oltár jobb- és balszárnyán. Sem a tervezőt, sem az építőt nem ismerjük okiratszerűen; az is igaz, hogy meglehetősen elűt gazdagságával, mozgékonyosságával a néhány évvel későbbben Hefele által tervezett és Gottschall kőfaragómester által épített oltároktól: mégis azt hisszük, hogy ez az oltár is az ő munkájuk. Az oltár mellett álló, hatalmas, ro-

¹⁾ Károlyi Lőrinc: Speculum Jaur. Eccl. c. művében leközölte a királyi okiratokat.

vátkált és pálcadiszítésű oszlopok a főoltár mellett álló oszlopokkal egyenlő kivitelről tanuskodnak. Az oltártest felépítése is megegyezik a többi oltáréval. Talán e leg-gazdagabb diszítésű oltár elkészítésénél vette először

A székesegyház a Zichy-féle átalakítás után a 17. századi barokk toronnyal és a 19. század első felében épült toronybiztosító oromfallal. — Csányi Károly felvétele.

igénybe Zichy Ferenc püspök Hefele tervező erejét, és Gottschall kőfaragó mesteri munkáját, és csak azután bizta meg 1772-ben a többi oltár elkészítésével.²⁾ Azt is

²⁾ Sarlach Károly győri kanonok 1767-ben Mansfeld I. által Bécsben rézmetszetet készíttetett a remek oltárról, melynek klisélapját ma is őrzi a székesegyház.

Apsisok a Zichy-féle átépítés után és a Széchényi-féle restaurálás megkezdésekor. — Csányi Károly felvétele.

elismerjük, hogy a többi oltár már a nyugodtabbvonalú klasszikus irány felé hajló barokk stílust mutat. Meg kell említenünk, hogy a vérrelverejtékező Mária-kép ezüst-rámáját 1811-ben a kir. kincstár elvitte és beolvasztatta, tehát a mai keret későbbi, ismeretlen jótevő ajándéka. 1772-ben bizta meg Zichy Ferenc püspök Hefele Menyhért cs. kir. akadémiai építész az egész székesegyházra vonatkozó restaurálási tervek elkészítésével. Hefele tervei szerint, melyeket részletes kidolgozásban nem ismerünk, Tabotha Antal és Bichler József bécsi szobrászok, Nessensohn József győri szobrász, Gottschall József bécs-újhelyi és Prasch Ferenc komáromi kőfaragómesterek, Rogg Antal bécsi és Stern Mihály győri aranyozók, Millner Károly bécsi márványozó, Kopp Mátyás győri lakatosmester, — és Maulbertsch Antal bécsi akadémiai festőművész dolgoztak a templom belsejének díszítésén. Legnagyobb munka a főoltár megépítése volt. 1772. szept. 11-én kötötte meg a püspök Gottschall kőfaragómesterrel az erre vonatkozó szerződést. A mester 7300 frtot kap, az oltár alapozásának kőművesmunkáját a püspök

saját költségén végezteti, adja a szükséges állványokat és Wienerneustadtból hazaszállíttatja a kifaragott márványdarabokat. A tervezet e költség fejében magában foglalja nemcsak az oltárt, hanem egész háttérét is; a négy nagy oszlopot, a rajtuk nyugvó párkányzatot, az oltárkép felete márványkeretét, a szentély ablakainak márványkereteit. Foltos-felhős sárga, vörös, zöldes brünni márványból készül az egész építmény. A tabernákulum felépítésének modoráról nincs leírásunk; a költségvetés csak azt árulja el, hogy a két angyal a tabernákulum felett nyert elhelyezést. A hagyomány azt tartja, maga a kiképzés is azt mutatja, hogy a szombathelyi székesegyház oltárát és háttérét Szily János püspök a győri minta szerint készítette el. E címen állítjuk, hogy a győri főoltár tabernákulumára felett is nyitott, oszlopos kupola állott az Oltáriszentség kitevésére, a kupola mellett térdelt a két imádkozó angyal.

Az egész munkához 1851^{1/6} köbláb márványt használt fel Gottschall.³⁾

A tabernákulum fölé a két angyalt fehér genuai márványból; a főoltár felett levő felhőt, angyalokat, gyermekalakokat fehérre csiszolt gipszből Hefele terve szerint Tabotha Antal készítette el 900 frtéért.⁴⁾ Az oszlopfőket, a pillérek diszítését, az oszlopok rovátkáiba 96 pálcát, a koszorú-, pálma-, rózsadiszt, a presbitérium diszítését Bichler József végezte 1187 frtéért.⁵⁾ Nincs szó a szerződésekben a káptalani stallumok felett álló négy nagy és 8 kisebb szoboralakról, melyek talán korábbi időből valók. Annyi bizonyos, hogy a mozgalmasabb barokk jellegét viselik magukon; de az is bizonyos, hogy Hefele restaurációs tervébe beleillenek.

1772. szept. 11. Győr város nevében Szily János örkanonok 3400 frtos költség mellett kötött Gottschall kőfaragóval szerződést a Szent István-oltár megépítésére. A kifaragott márvány hazaszállítása itt is a megrendelőt terheli. E költség az oltár mellett álló hatalmas oszlopok megépítését is magában foglalja.⁶⁾ Az oltáron és mellette álló szobrokat, a fent úszó felhődiszt Tabotha faragta meg 230 frtéért.⁷⁾ Az oszlopfők kiképzését, diszítését, az oltár diszítését, a tabernákulum diszét, a függő diszeket,

³⁾ Szombathelyi püsp. lvt. Jaurinensia.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

a képléceket Bichler József készítette 240 frtért.⁸⁾ A szobrok, kapitalek, és egyéb díszítések aranyozását Rogg Antal végezte 800 frtért.⁹⁾ Az építettőt terhelt a kifaragott 770 köbláb márványnak Győrré való szállítása, a kőművesmunka, az állványok megszerzése, a szentély falának, az oszlopalapoknak márványozása.¹⁰⁾ Égi patronusának tiszteletére Győr szab. kir. város építtette ez oltárt, ezzel kapcsolódott bele a nagy renoválás művébe. Az északi hajóban levő Szent Anna- és Nepomuki Szent János-oltár is átépítés alá került ugyanebben az évben. E célra Pfüttschner Frigyes br. (1721—1768) győri kanonok hagyatékából 800 frtot, több kanonok adományából 986 frtot fordított Szily János örkanonok.¹¹⁾ Az oltárok márványtestét Gottschall készítette Wienerneustadtban, és pedig Szent Annáét 1200 frtért, Nepomuki Szent János oltárát 900 frtért.¹²⁾ Szent Anna oltárára a szobrokat, kánontáblákat, gyertyatartókat 190 frtért Nessensohn József győri szobrász készítette; Nepomuki Szent János oltárára a szobrokat, kánontáblákat, gyertyatartókat 120 frtért szintén ő faragta meg a Gottschall által adott minta szerint. Ez oltároknak 1772. május 29-én készen kellett állniok.¹³⁾ A Szent Borbála oltárának színes márványból való elkészítését 1772-ben szintén Gottschall vállalta 800 frtért.¹⁴⁾ 1774-ben két újabb oltár készítésére kötött szerződést Szily János örkanonok Nessensohn győri szobrásszal: egyiket a Szent Anna, másikat a három szent király oltárával szemben kellett felállítania. E két oltár szobrászmunka díja 190 + 110 frt.¹⁵⁾ E két oltár a mai Szent István-hajóban álló Szent József és Fájdalmas Szűz oltára. Nincs szerződésünk, okiratunk e két oltár márványtestéről; úgyszintén nincs írásos emlékünk a három szent király és a Szent Katalin oltárának megépítéséről. Úgy a kidolgozás egyöntetősége, mint a márvány minősége és színe teljesen a Gottschall által épített oltárok stíljére vall: tehát ugyanabból a műhelyből kellett ezeknek is kikerülniök.

A Lacza János kanonok által épített Szent Kereszt

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

¹¹⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2213. sz.

¹²⁾ Szombathelyi püsp. lvt. Jaurinensia.

¹³⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2214. sz.

¹⁴⁾ I. h. Jaurinensia.

¹⁵⁾ U. o.

oltára fölé műmárványból keresztet készített Millner Károly bécsi márványozó 70 ftért.¹⁶⁾

Ezután következett Maulbertsch művészi munkája. A három hajó mennyezetét falképekkel díszítette; a déli hajó oldalfalára a keresztben függő Jézust, az északi hajó oldalfalára a getszemáni kertben vérrel verejtékező Jézust festette meg szintén al fresco képben; a püspöki trón fölé és a szemközt levő falra bronz grisail képeket festett. A főoltár számára Mária menybemenetelét olajban festette meg. A szakértők neki tulajdonítják a Szent Anna, a három szent király és a Fájdalmas Szűz Anya oltárainak oltárképeit is, melyeken azonban az ő szokásos jelzése nem található meg. 1772-ben március és május hónapok között levő időben az északi, Mária-hajó oltára mellett az oldalfalakat és az egész szentélyt a két lépcsőig kifestette, és pedig a boltozattól le egészen a fal aljáig 1000 frt díj ellenében.¹⁷⁾ Az oldalfalak festéséből napjainkig semmi sem maradt meg; valószínű, hogy Simor János püspök idejében alkalmaztak fölébe műmárványburkolatot. A főhajó szentélyének és boltozatának kifestését 2000 frtéért vállalta Maulbertsch.¹⁸⁾ A mellékhajók mennyezetének képeiről, az oldalfalakon levő freskókról, az oltárképekről nem találunk költségvetést, sem számlát. Ezek elkészülése után került a sor a falaknak műmárványburkolására, amiről a költségvetésből annyit tudunk, hogy Millner bécsi márványozó a sima felületért négyzetölként 12 frtot, a párkányzatoknál pedig 18 frtot igényelt.¹⁹⁾

A belső felszerelés művészi darabjaira térünk át ezek után. Meglevő számlánk a főoltár hat darab nagy ezüst gyertyatartójáról és a remek öröklámpáról szól, melyeknek ezüst sulya 179 márka, költsége 4703 ft, amit a püspök egyenlített ki.²⁰⁾ Maga az öröklámpa 1898 frtba került, Moser József bécsi aranyműves készítette.²¹⁾ Valószínű, hogy a gyertyatartókat is, és talán az egész Zichy-féle ezüstgarnitúrát Moser készítette. A templom hajóiban elhelyezett, faragott tölgyfapadokat a templom

¹⁶⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2216. sz.

¹⁷⁾ U. o. 45. T. 5582. sz. eredeti szerződés.

¹⁸⁾ Szombathelyi püsp. lvt. Jaurinensia.

¹⁹⁾ U. o.

²⁰⁾ U. o.

²¹⁾ Egri érseki lvt. Protocollum vetus 3191. sz. Szily Jánosnak 1774. aug. 24. Győrött kelt és Esterházy Károly gr. egri püspökhöz intézett levele. Gefin Gyula szíves közlése után.

A székesegyház kanonoki sekrestyéje a Zichy-féle átalakítás korában készült oltárral és szekrényekkel.

Fridery László felvétele.

pénztára terhére az örkanonok készítette. A pápóci prépostság 1763. évi jövödelmét a pápa engedélyével e célra adta át Zichy püspök.²²⁾ Mivel a kanonoki stallumok készítéséről sehol sem találunk írásos emléket, feltehetjük, hogy a templom padjaival egyidőben készültek, bár a padok barokk, a stallumok inkább empire stílt mutatnak. A stallumok felett álló szobrok kiváló mester művészetére vallanak, de stílusuk idősebbnek mutatja őket a stallumoknál. A hatalmas szószék tervezőjét, építőjét, költségét nem ismerjük. Valószínű, hogy Zichy püspöknek aranymiséjére, 1774-ben készen volt már. Rajta a barokk Mária Terézia korabeli stilusszépségeiben gyönyörködünk. Kovácsolt vasból remek feljárati rácsa, mely a klasszikus irányt jelzi, 1783-ban készült el. A feljárót lezáró ajtón J. K. 1783. bevésés olvasható. A jeles mester nevét a kezdőbetűkből nem tudjuk megállapítani. — Ismeretlen a hatalmas barokkszekrényű orgona építője és költsége. Zichy püspök csak annyit mond róla, hogy saját költségén építtette.²³⁾ Ismeretlen a kanonoki sekrestye barokkoltárának, rokokóstílusú szép szekrényeinek tervezője, építője és költsége. Az oltárnak, szobrainak, a remekfaragású szekrényeknek aranyozásáért 558 frtot fizetett Szily János örkanonok Stern Mihály győri aranyozónak.²⁴⁾ A szekrények, ajtók vasalását, a Szentháromság-kápolna ajtajának francia zárját 37¹/₂ frtért Kopp Máttyás győri lakatos végezte.²⁵⁾ A belső sekrestye kifestése 558 frtba került; a munkát Hajdyn Ferenc teljesítette 1771-ben a nemrégén még látható felírás szerint. Minden egyes munkáról nincs költségvetésünk és számlánk, azért a felhasznált összegről nem is tudunk számot adni. Annyi bizonyos, hogy 1765—1783. években Zichy Ferenc püspökóriási összeget költött a székesegyházra. A déli és északi hajóból kivezető, tölgyfából készült, faragottdiszítésű ajtók, az ablakok szépmívű rácsai is az ő áldozatos lelkének, művészi érzékének beszédes tanui. Drága aranyhimzésű, mennyezetes püspöki trónt, a segédkező papság részére aranyhimzésű székeket, gazdagfaragású, barokkdiszítésű, aranyozott térdeplőt is készíttetett Zichy püspök, melyeknek tervezője és költsége szintén ismeretlen. A püspöki trónról a hagyomány azt tartja, hogy Mária Terézia királynő készítette a maga számára; mi-

²²⁾ Zichy püspök-féle 1767. évi Can. Visit.

²³⁾ Zichy-féle 1767. évi Can. Visit.

²⁴⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2213. sz.

²⁵⁾ U. o. 2212. sz.

vel azonban a koronázás idejére nem készült el, nem vette át; így jutott Zichy Ferenc püspök kezére. Teljes díszben állott és ragyogott a székesegyház 1774-ben Nagybaldogasszony ünnepén, mikor Zichy Ferenc gr. püspök aranymiséjét mondta benne nagy, országos ünnepség keretében.

Az 1770-es évek végén újból nagy műértékkel gyarapodott a székesegyház. Schmith Gábor (1755—1782) kanonok a Mollinarolo (Müller) Jakab Gábor által készített Szent István király és Szent László király domborművű ólomöntvényét állította fel a Szent Borbála és Szent Katalin márványoltára fölé oltárképül. Fekete oltár néven ismeretesek e jeles domborművek.²⁶⁾ Szent István oltárán látható az ajándékozó Schmith kanonok családi cimere is. E két fekete oltárt az 1767. évi Zichy-féle Can. Visitatio nem említi, tehát akkor még nem voltak meg. Gottschall kőfaragó 1772-ben építette Szent Borbála márványoltárát, — tehát még ekkor sem állt a két fekete oltár. Schmith 1782-ben halt meg: így hát csak 1772—1782 között kerülhetett a két oltár a székesegyházba. A Szent Borbála- és Szent Katalin-oltárról a két szentnek fából faragott, liliumkoronás szobra maradt meg, melyek ma a Fájdalmas Szűz Anya oltárát ékesítik.

Ha a templom belsejének stilszerűségét vizsgálódás tárgyává tesszük, azt állapíthatjuk meg, hogy az általános kép a késői barokkot mutatja, de sok átmeneti vonást tartalmaz. Megtaláljuk a rokokó mellett a klasszicizáló irány meginduló hódítását is. De a stiluskülönbözetek oly simán olvadnak össze, hogy sehol bántó, kiütő vonást nem fedezünk fel.

²⁶⁾ Leírásuk olvasható: Győri Szemle 1930. évf. Csányi Károly értekezése. Somogyi Antal u. ott 182—183. lapon helyesbíti Csányi leírását és helyesebbnek találja a Szent Jobb oltára elnevezést. Elismerjük, hogy a felhők között lebegő angyal kezében lévő lepelen látható Szent Jobb ezt az elnevezést indokoltá teszi.

A 19. század elején történt építkezés.

Ósi keresztény szokás szerint a győri székesegyház körül is temető feküdt, mely a torony és déli kapu előtt levő területet foglalta magában. A 16. században kőfal vette körül és két kapun át juthatott bele a közönség. E temetőt a 17. század elején a várórség falerakodó helyül foglalta le. A káptalan ismételten sürgette visszaadását. Majd azzal utasították el, hogy a király 50 arany duká-

A székesegyház oromfala, sekrestyéje északról nézve.
Fridery László felvétele.

tért megváltotta annak használati jogát, amiről azonban senki sem tudott; majd meg avval, hogy a véghelyeken nincs rendes törvény, ha a szükség úgy kívánja, még templomokat is foglalhatnak és rombolhatnak le. Amit meg is tettek több helyen is. A kalocsai érsek vezetésével 1625-ben kiküldött bizottság sem tudta a temetőt

visszaszerezni.¹⁾ A katonai profán használat alatt a kőkerítés elpusztult. Zichy püspök idejében ember és állat szabadon bitangolta; azért a püspök újból kőfallal vétette körül. Csauli János győri polgár vaskorpusszal ellátott fakeresztet állított arra a helyre, ahová 1764-ben a ma is meglevő Szent Mihály-szobor került. A várparancsnok kötelező írást kívánt a püspöktől arra nézve, hogy háború esetén saját költségén eltávolítja a kőfalat, ha esetleg ágyukat kellene a várfalakra felvontatni és e hadiműveletnek a kőfal útjában állna. Zichy püspök különben már püspöksége elején megszüntette a temető használatát, a holttesteket kiásatta és a városi temetőbe szállította át.²⁾ Csatorna-, víz- és gázvezetékek ásása alkalmával ma is sok csont kerül elő a régi temetőből. A temető megszűnése után lassankint eltűnt a kőkerítés is. A 19. század elején már szabad tér veszi körül a templomot.

A temető felásása meglazította a talajt, mely így az eső és hó vizét könnyebben át eresztette. Ennek az lett a következménye, hogy a Széchenyi György építette hatalmas torony elvált a templom testétől és ledőléssel fenyegetett. A székeskáptalan Fengler József püspök hagyatékából, vagy az 1802—1806. üresedésben levő püspökség jövödelméből kérte a torony javításának, megerősítésének költségét. A kir. kamara kiküldötte saját építészét, Thalher Józsefet a torony megvizsgálására, aki 16.695 frtos költségvetést készített a szükséges munkálatokról. A fedezet kiutalásáról nem intézkedett a kir. kamara. Landherr Mihály kőműves, Sechart János ács, Leinfallner Jakab lakatos, Grell Ignác kolompáros, győri mesterek dolgoztak a tornyon, melynek összes javítási költsége 20.857 frt 80 krt tett ki. A rézművesnek a torony sisakján végzett munkája 5515 frt 49 krba került. Ez összesegk elszámolását a székesegyház 1804—1809. évi számadásaiban találjuk meg, ahol idegen forrásból származó bevétel nem fordul elő.³⁾ Még ez a költséges építkezés sem biztosította a tornyot, melynek nem vált javára a franciák kivonulásakor történt közeli bástyarobbantás. Ezért 1823-ban a hatalmas klasszikusstílusú támasztófalat építtette a káptalan éléje. A toronyfal felirata szerint *Turris firmamento, ecclesiae ornamento* 1823, vagyis

¹⁾ Győri kápt. m. lvt. 14. T. 2479. sz. — 16. T. 2617. 2691. sz. Győri püsp. lvt. C. Capsa, 4. fasc. 2. sz. — O. Capsa, 3. fasc. 2. sz.

²⁾ 1767. évi Zichy püspök-féle Can. Visit.

³⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2220. 2221. 2227. sz. — Győri kápt. belső sekrestye: A székesegyház 1804—1815. évekről való számadáskönyve.

magyarul — a torony erősítésére, a templom diszére — szolgál a támasztófal. A bejárat kőoszlopai, a fal durván faragott kövei a püspökség sopronrákosi kőbányájából kerültek ki. A javítási munkákra a templom 1823—1825. évi számadásaiban 35.682 frtot találunk.⁴⁾ Ez összeget a templompénztár terhére az örkanonok részben az egyházmegyei alapból és papi nyugdíjalapból vette kölcsön.⁵⁾ A székeskáptalan a kriptá költségeinek felét, 1362 frt összegben vállalta magára, mivel a kanonokok is a kriptá egyik részében szoktak temetkezni.⁶⁾ A támasztófal tervezőjét, építőjét nem ismerjük. Ennek az építkezésnek stílusa látszik ma is a székesegyház tornyán. A torony-sisakot nem is számítják a barokkalkotások közé, bár a késői barokkvonások megvannak rajta, de már erősen hajlik az átmeneti idő újabb építési irányához.

4) U. o. 1814—1825. évek számadási könyve.

5) Győri kápt. m. lvtár 12. T. 2222., 2223., 2224., 2225., 2226., 2235., 2237., 2239. sz.

6) U. o. 2235. sz. 1832. évi elszámolás.

Simor János püspök újításai.

Simor János (1857—1867) püspök ismét új diszbe öltöztette a templomot Lippert József műépítész tervei szerint. A főoltárnak márvány alapépítményét meghagyva, fölébe hatalmas méretű, kupolás, gipszkeverékű márvány tabernákulumot épített, mely a Zichy-féle szintén kupolás oltárnál sokkal magasabb. És míg a Zichy-építette kupola áttört és márványlábakon álló építmény volt, addig a jelen kupola tömör gipszkeverék. A tabernákulum mellett meghagyta Tabotha két márvány angyalkáját. A főoltár mellé Szent István és Szent László gródeni faragású, színes szobrait állította, amelyek nem illenek bele a gazdag, márványszerű környezetbe. A Maulbertsch-festette remek oltárképet levétette és helyébe Dobiaschofszky bécsi festővel újat készíttetett. Sem az oltár, sem az oltárkép nem versenyezhetett művészi értékben, a kiképzés, színezés gazdagságában a régivel. Az oltárnak különben impozáns alakja mellett még az is hibája, hogy az oltárképet eltakarja.¹⁾ A falak belső felületét is új márvány borítással látta el. A Tabotha és Bichler-féle nagyobb és kisebb angyalakokat, az oltár felett lebegő felhőt ragyogó zománcos fehér színéből kivetkőztette és megaranyoztatta. A túlságosan gazdag aranyozás szinte nehézkessé teszi a színhatást. Simor e munkákra 26.000 frt költséget fordított.²⁾

¹⁾ A Maulbertsch-féle remek oltárképet Széchenyi Miklós gr. püspök visszahelyeztette.

²⁾ 1872. évi Zalka püspök-féle Can. Visit.

A Széchenyi Miklós gróf püspök idejében történt renoválás.

Széchenyi Miklós gr. (1901—1911) püspök idejében a székesegyház tetőzete, oldalfalai nagyobb javítást igényeltek. A műemlékek országos bizottsága, melyet a püspök véleményadásra és tervekészítésre hívott fel, mindenekelőtt műemléknek nyilvánította a templomot és műépítésze, Aigner Károly és Schulek műegyetemi tanár által tervet készítettett a restaurálásra, amely tervet két részletben kellett volna végrehajtani. Az első rész: a templom középső, nyolcszögű apsisának meghosszabbítása és az eredeti, román stílusra valló legömbölyítése és a déli hajó apsisával együtt négyszögű kőlapokkal való borítása; az oldalfalaknak a különböző korok építkezését feltüntető kibontása és részben kőlapokkal való fe-

A székesegyház északi hajója a csúcsíves faltámasztó pillérekkel és a falba illesztett római emléktáblákkal. — *Fridery László* felvétele.

dése; az idomtalan óriási tetőnek három részre való eltagolása; a mellékhajók és sekrestye tetőzetének rézlapokkal való borítása — meg is történt. A középső apsis eredeti alapépítményét feltárták ugyan, de annyira távol esett a mai apsistól, hogy addig nem tudták elvinni az új román falat. Az építést a jónevű győri Schlichter-cég teljesítette. A templom két oldalfala és az apsisok előtt kovácsolt vasból készült kerítés húzódott Zalka püspök idejéből, amelyet az építést vezető bizottság eltávolított, mint a templom stílusához nem illő dolgot. Ugyanez a műemléki bizottság eltávolította a főapsishoz épített Szent Rozália-kápolnát is. A Szentháromság- (Szent László)-kápolna fölé világító ablakokkal ellátott tornyocskát épített a padlásra vezető csigalépcső megvilágítására. A renoválás költségeit a székesegyház tulajdonában levő Naprághy-féle falszőnyeg ára, melyet a budai kir. palota részére a király pénztára vett meg százezer koronáért, a püspök hatvanezer és a káptalan negyven ezer koronás adománya, továbbá a műemlékek bizottságának hatvanezer koronás hozzájárulása fedezte. A terv második része, mely a kettős torony kiépítését és a templom testének hozzá való idomítását célozta, későbbi időre maradt.¹⁾ A torony és támasztó fala, a hozzá kapcsolódó tetőrész ma is a régi, legalább is nagyobb javítást váró állapotban van.

A templom belsejének mecénás jötevő kezére van szüksége. A Maulbertsch-féle grisail-képek leporlóban vannak. A műemlékek országos bizottsága kétízben is szakértőt küldött megvizsgálásukra. Az első szakértő megkezdett munkáját félbenhagyta avval a megállapítással, hogy nem menthetőek meg e képek. A második szakértő, Veres Zoltán festőművész vállalkozott volna a megjavításra, úgyszintén a két oldalhajó mennyezeti betöredezett freskójának pótlására, — de ekkor a költség hiányzott. Különben Veres festőművész az összes mennyezeti freskók átjavítását szükségesnek látta, aminek költsége negyven ezer pengőt tett volna ki. A mai gazdasági viszonyok között ekkora összeg előteremtéséről püspök és káptalan nem gondoskodhatik; a műemlékek orsz. bizottsága semmivel sem hajlandó hozzájárulni.

¹⁾ Mint a püspöki iroda vezetője, szem- és fültanu voltam az építkezésnél, tervezésnél, a részletek megbeszélésénél; a terveket, az összes iratokat láttam.

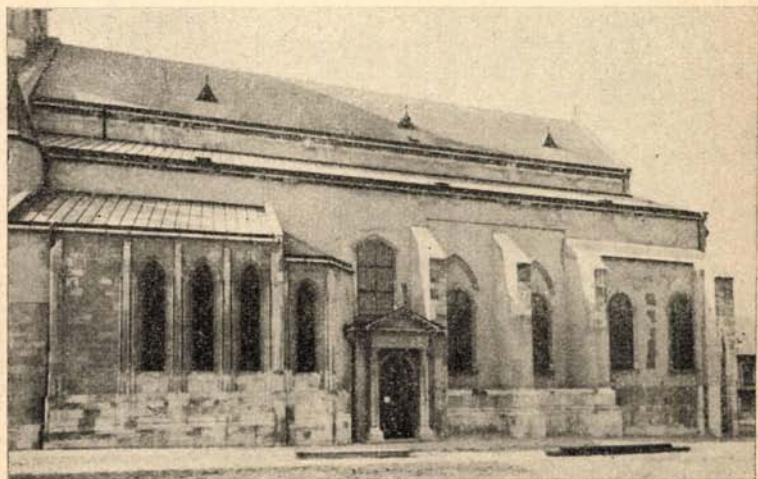
A székesegyház apsisai.

Az északi a román korból, a középső és déli 1909-ből.

Fridery László felvétele.

Breyer István püspök idejében történt restaurálás.

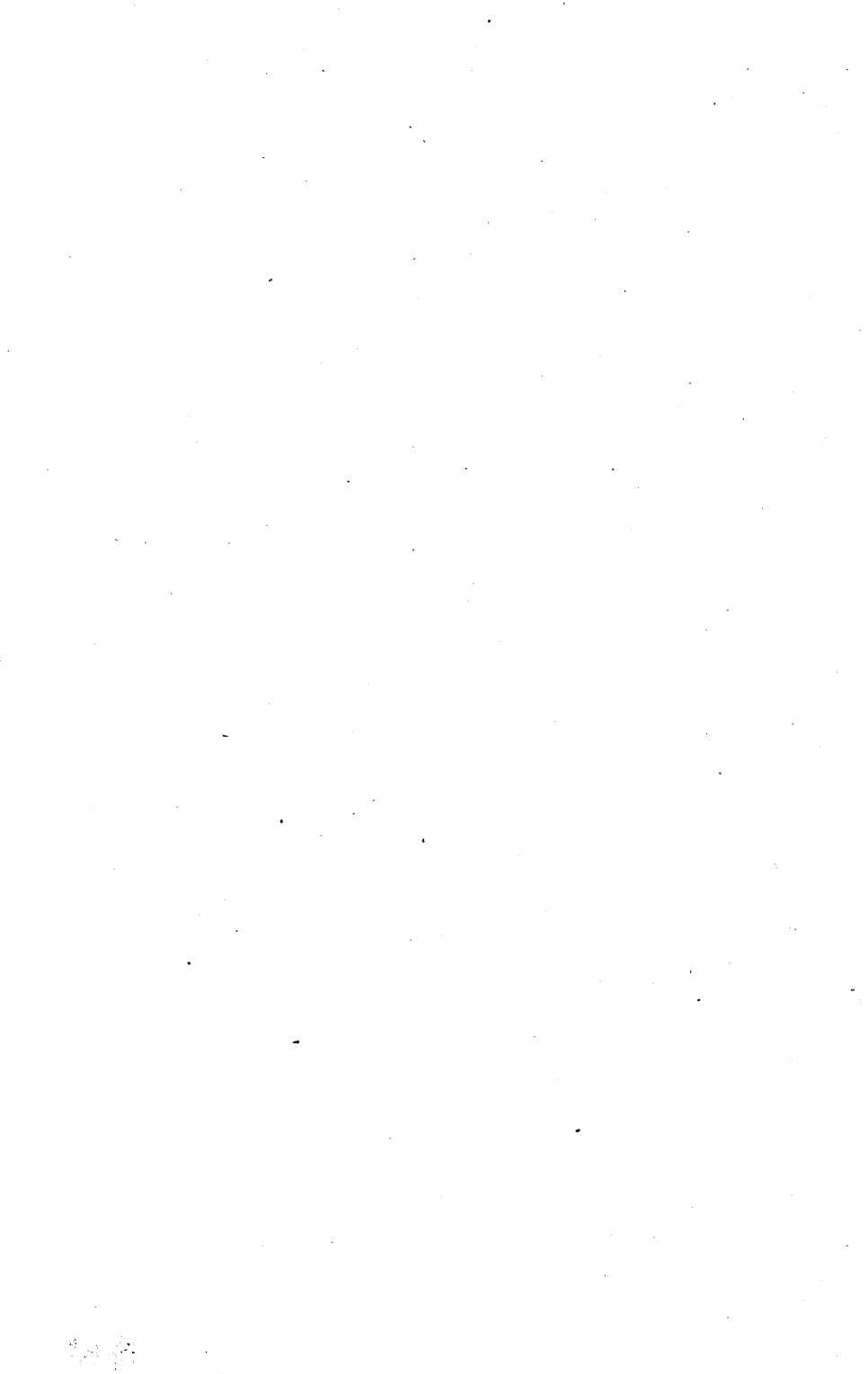
A székesegyház oldalfalai az utolsó renoválás után ismét kopást, vakolathámlást mutattak köröskörül azokon a helyeken, melyeket nem borítanak kőlapok. Különösen megrongálódott az északi rész, mely az időjárás viszontagságainak jobban ki van téve. A főhomlokzat, mely a Széchenyi Miklós-féle renoválásból kimaradt, igen díztelen képet tárt a meggyarapodott templomlátogatók és a mindig nagyobb számban érkező érdeklődő külföldiek elé. A fafaragással diszített két oldalajtó is elhanyagolt, romlandó állapotot mutatott. A csatornák, a mellékhajót fedő rézlapok a vizet áteresztették, a fal is, a sekrestye is beázott. *Breyer István dr.* püspök ezt az állapotot jegyeséhez méltatlannak tartotta, első feladatának tekintette e bajok orvoslását. A káptalannal egyetértve

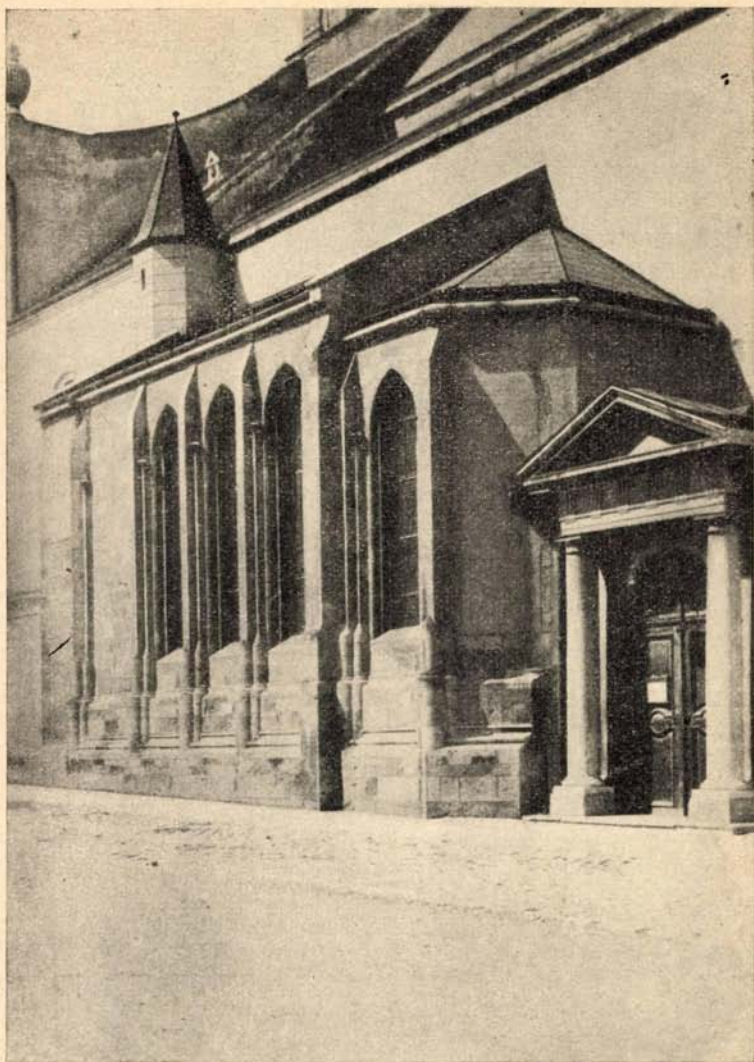
A székesegyház déli oldala a régi sekrestye helyével és a Héderváry-kápolnával. — *Fridery László* felvétele.

költségvetést készítettett, melyet a Műemlékek Orsz. Bizottságának bírálata után a Schlichter-céggel azonnal megvalósított. A 19.224.55 P költségnek kétharmadrészét a püspök, egyharmadrészét pedig a székeskáptalan viselte. Ugyanekkor 2725 P költséggel renováltatta Veres Zoltán és Királyfalvi Krafft Károly budapesti festőművészekkel a főhajó szentélyében levő két grisailfestményt. Itt is a püspök és káptalan fedezte a költségeket 60 és 40%-os arányban. A jelen évben kerülnek renoválás, felújítás alá a Szent István-hajó mennyezetfestményei és festett ornamentikai díszítései. A figurális festmények renoválását *Királyfalvi Krafft Károly* vállalta, az ornamentikai díszek felújítását pedig *Pandur József* győri festő. A költségeket *Ragats János dr.* prépost, győri kanonok-plébános vállalta magára. Az északi Mária-hajó képeinek felújítása a jövő évre marad.

A templom belsejében még sok javítanivalót találunk: mindkét orgona kivénült; a remekfaragású tölgyfa-padok díszítései közé úgy beágyazódott a por, hogy csak vegyi úton távolítható el; a padozat kövei megrepedezve, megtöredezve szomorú látványt nyújtanak; a templom esti világítása elégtelen; a világító karok nem is szépek, nem is stilszerűek, céljuknak nem is megfelelők. Idővel ezekre is sor kerülhet.

II. A székesegyház kápolnái.

A székesegyház a XIV. században épült Szentháromság-kápolnája, melyet Héderváry- vagy ma Szent László-kápolnának neveznek.

Csányi Károly felvétele.

A székesegyház történetéhez hozzátartoznak, strukturájába pedig belekapcsolódnak a kápolnák, melyeket az eleven hitből fakadó buzgóság épített idők folyamán. Alig találunk városi templomot, melyet a hívők többkevesebb kápolnával ki nem bővítettek volna. Ősi szokás az, hogy a bazilikákhoz kápolnákat építettek. A hozzánk legközelebb eső veszprémi ősi székesegyháznál is megtaláljuk a régi kápolnákat.¹⁾ A 16. századig misealapítványszámba menő oltárjavadalmakra vagy temetkezési hely készítésére irányuló magánbuzgóság létesítette a kápolnákat; később a jámbor társulatok emelték közös ajtatosságuknak családiasabbá tételére.

A székesegyházat a következő kápolnák vették körül:

1. Szent Demeter püspök kápolnája,
2. Szentháromság kápolnája,
3. Szent Ferenc kápolnája. E három kápolnáról alább az oltárjavadalmak tárgyalásánál részletesen szólnunk.

4. A *Prainer-féle kápolna*. A székesegyház főbejáratának jobb oldalán állt e kápolna; ott áll ma is, — de szertár gyanánt szolgál. Valószínű, hogy Prainer János br. (1606—1633) győri főkapitány régebbi, megrongálódott kápolnából javíttatta, építtette át, azután az ő nevééről nevezték el. Sem átépítésének közelebbi idejét, sem felszerelését, sem alapítványát és annak megfelelő rendeltetését nem ismerjük. A Rana-féle tervzetben hallunk először felőle 1639-ben, mikor megnagyobbításáról, újabb átépítéséről, templomtanyiló ablakainak befalazásáról ír Rana. Arról sem emlékeznek okirataink, hogy a 17. század folyamán oltár állt volna benne, vagy istentiszteletet tartottak volna benne. Már az 1738. évi egyházlátogatási okirat nem is említi. Mi a régi Szent Demeter-kápolnával azonosnak tartjuk. De erről alább szólnunk.

5. *Szent Rozália kápolnája*. Szent Rozália tisztelete a 17. században terjedt el Győrött. A Palermóban született hercegnő egész Olaszországban nagy tiszteletnek ör-

¹⁾ Ádám Iván i. m. II. rész, 57. és kk. ll.

vendett; innét áterjedt a dalmát partokra, majd a horvát-szlavon tartományokba. Győrré a 16. század második felétől kezdve itt megtelepedett olasz kereskedő-családok, az olasz-dalmát- és horvátszarmazású kanonokok, az itt dolgozó olasz-dalmát építőmesterek és munkások hozták be. Oltárát megtaláljuk ebben az időben a székesegyházban, később a Szent Ignác-templomban; a Kollonich-féle Mária-szobor domborművé képei között is ott van Rozália barlangban fekvő alakja. Erről másolták át a Kazinczy-utca 21. számú házára, melyet Gindl Balázs 1703-ban épített. A 18. század elején Ribits József (1702—18) győri kanonok a székesegyház főhajójának apsisához, a templomon kívül, kerek bolthajtásos, nyitott kápolnát épített Szent Rozália tiszteletére. A kápolna oltárát Szent Rozália, Nepomuki Szent János, Szent Rókus és Sebestyén szobraival ékesíttette fel. A kápolna fölé, az apsis falára Krisztus Urunk hatalmas kereszttjét, jobb oldalára a Szűz Anya, baloldalára pedig Szent János evangélista képét festette. A kápolna alá 1740-ben Döllér Miksa győri polgár és felesége, Gindl Erzsébet a maguk számára sirbortot készíttettek; egyben 500 forintnyi alapítványtőkét tettek le a városnál, hogy annak kamataiért évenként Szent Rozália napján főpapi szentmisét mondasson a káptalan.²⁾ A sokféle pénzügyi viszontagság után ez a tőke elveszett. Győr város még az 1870-es években fizetett a székesegyháznak két szentmise után 5 frt díjat, talán a Döllér-féle alapítvány kamata volt ez. Ez is régen megszűnt már. Emléke is eltűnt. A újabb időben Nepomuki Szent János kápolnája néven ismerte a jámbor nép e kápolnát, melynél Szent János ünnepén és nyolcada alatt esténként magánjátatosságot szokott végezni. 1883-ban Zalka János püspök renováltatta e kápolnát, fölébe a Ribits-féle lekopott képek helyére a Szűz Mária aranyozott monogramját tétette Mária névünnepe nek kétszázados emlékére.³⁾ A Széchényi Miklós püspök idejében történt nagy renoválás eltüntette e kápolnát; a kitolt szentélyzáródás mögött nem in maradt számára hely. Eltűntek a jellegzetes, 18. század elejéről való szép, festett barokk szobrok is. A kriptát betemették. Az új nemzedék már nevééről sem ismeri e kedves kis kápolnát.

²⁾ 1767. évi Zichy püspök féle és 1872. évi Zalka püspök-féle Can. Visit. Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2217. sz.

³⁾ 1872. évi Can. Visit.

III. A székesegyház sirboltjai.

Régi jámbor szokás alapján a püspökök, kanonokok a székesegyházak alatt kiépített sirboltban kerestek örökös nyugvóhelyet; sőt még előkelő világiak is e csendes szentélybe kéredzkedtek be. A győri székesegyház alá négy kriptát építettek: a főhajó alá, a két mellékhajó alá és a Szentháromság-kápolna alá. Az itt nyugvókról akarunk pár sorban megemlékezni. Itt alusszák siri álmukat a következő püspökök:

1. *Vadász Miklós ceretei* (sziciliai) püspök, győri segédpüspök, Szent Pál remeterendjének tagja. Meghalt 1428-ban.

2. *Draskovich György* biboros, kalocsai érsek, győri püspök, kir. helytartó. Meghalt 1587-ben. (A Szent István-hajó alatt.)

3. *Heresinczy Péter*. Meghalt 1590-ben. (A Szent István-hajó alatt.)

4. *Máthéssy István* váci püspök, győri nagyprépost. Meghalt 1591-ben. (A Szent István-hajó alatt.)

5. *Naprághy Demeter* kalocsai érsek, győri püspök. Meghalt 1619-ben. (A Szent István-hajó alatt.)

6. *Lépes Bálint*. Meghalt 1623-ban.

7. *Dallos Miklós*. Meghalt 1630-ban. (A főhajó alatt.)

8. *Nagyfalvy Gergely* váci püspök, győri örkanonok. Meghalt 1643-ban. (A főhajó alatt.)

9. *Püský János* kalocsai érsek, győri püspök. Meghalt 1657-ben.

10. *Groll Adolf*. Meghalt 1743-ban.

11. *Vásonkői gr. Zichy Ferenc*. Meghalt 1783-ban. Az általa épített Mária-oltár előtt, az északi hajó kriptájában pihen.

12. *Fengler József*. Meghalt 1802-ben.

13. *Vilt József*. Meghalt 1813-ban.

14. *Schwarzenberg Ernő* herceg. Meghalt 1821-ben. A Mária-hajó kriptájában Zichy püspök mellett pihen.

15. *Juranits Antal*. Meghalt 1837-ben.

16. *Sztankovits János*. Meghalt 1848-ban.

17. *Karner Antal*. Meghalt 1856-ban.

18. *Zalka János*. Meghalt 1901-ben. (A Szent István-hajó alatt.)

19. *Fetser Antal*. Meghalt 1933-ban. (A Szent István-hajó alatt.)

A templom padozatába beillesztett kőlapokon a felirások és címerek, melyek e nagy halottak emlékét őrzik, már lassankint lekopnak; már ma is alig-alig olvashatók, alig kivehetőek.¹⁾ Akiknek külön márványlapokat nem állítottak, azoknak emlékét a Simor János püspök által, a Szent István-hajóban állított fehér kőszobor őrzi, melyre a jelen időben *Breyer István dr.* megyéspüspök vésette fel kegyeletes érzéssel elődeinek nevét.

A *kanonokok* nevét, kiknek csontjait e kripták őrzik, nem tudjuk felsorolni; mégis megemlékezünk egyikről, az Eszterházy-család ősi törzséből, a *Salamon-nemzetségből* származó *Bereck* nagyprépostról, aki 1362-ben halt meg és a déli hajó alatt, a bejárat közelében nyert nyugvóhelyet testvérével együtt. Sirkövük a gyóntatóhelyiség falába illesztve még őrzi emléküket.

Néhány ismeretlen halotról is megemlékezünk, akiknek kőlapja még látható, de írása nem olvasható. Károlyi Lőrinc még a címereket megismerte: az egyikén cimerpajzs van, melyet jobbról és balról angyal tart; a pajzsban két kard keresztbe téve, és alul egy orrszarvu látható.

A másikon el nem olvasható gótbetűs felirást látott Károlyi Lőrinc; a cimerpajzsból emberi kar emelkedik fel virágot tartva, a kart korona fedi.

Világiak :

Vásonkői *Zichy Pál* győri vicegenerális. Meghalt 1684-ben. Vásonkői *Zichy István* győri vicegenerális. Meghalt 1690-ben. Mindkettő a Szent István-hajó alatt. Itt nyugszik Zichy Pál két leánya is: *Katalin*, meghalt 1615-ben, *Ilona*, meghalt 1625-ben.

Teljesen olvashatatlan már *Overbruck* Everhard katoná márványlapján levő irás is, aki Győr visszavételénél esett el, és a székesegyház kriptájában helyezték el örök nyugalomra. Cimerpajzsában: folyóvíz, üstökös csillag, és 5 lilium volt látható Károlyi Lőrinc korában. Itt nyug-

¹⁾ Károlyi Lőrinc: *Speculum Ecclesiae Jaurinensis* 1747-ből való munkája tartotta fenn máig ez epitaphiumokat. Vadász Miklós bevésett képpel is díszített, töredezett sírköve a gyóntató helyiség falában látható Juranits és Karner Antal síremlékének társaságában.

szik *Morosini Péter*, győri lovaskapitány. Meghalt 1615-ben.

A Szentháromság-kápolna kriptájába 1747-ben galántai gr. Esterházy Ferencet, Csesznek urát tették le. E kápolnát az alapító Héderváry János győri püspök családja temetkezési helyéül is szánta: mégis irott emlékek hiányában nem tudjuk megállapítani, hogy a püspök ide temetkezett-e és a Héderváry—Viczy-család tagjai közül temetkeztek-e ide.

A székesegyház kriptáiba Miksa király idejében protestánsok is temetkeztek a főkapitányok engedelmével. Fentebb emlékeztünk már róla, hogy a pápai nunciások tiltakoztak ez eljárás ellen. Azt is megemlítettük már, hogy a török háborúk idejében, a 16—17. században börtönül használták e kriptákat; talán ennek a körülménynek tudható be, hogy több koporsót felnyitva, egymásra dobálva, a csontokat egyik sarokban halomba összehordva láttuk. Igazi szomorú világ, az elmulás képe mindenütt, minden tekintetben. Jó, hogy a halottak nem érzik az elfeledést, az elhagyatottságot.

IV. A székesegyház felszerelése, kincsei.

A győri székesegyház irországi Mária-képe, mely 1697. évi március hó 17-én véres könnyeket hullatott.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

A 16. századot megelőző időből keveset tudunk a templom felszereléséről, műértéket képviselő kincseiről. Bizonyos, hogy azok a jeles püspökök, akik a templomot renováltatták, új és új diszbe öltöztették, nem feledkeztek meg belső, művészi felszereléséről sem. A régi felszerelés elpusztult, megfogyott, de viszont újabb és újabb értékekben gazdagodott. Miután a pápa Burgio Antal báró követe útján már előzetesen megadta beleegyezését, az 1526. június 27-én tartott királyi tanácsülés elhatározta, hogy a templomok arany- és ezüstszerelését a püspökök és káptalanok felerészben tartoznak a királyi pénzverőbe küldeni. Az így befolyó pénzt a király a vég helyek ellátására és a hadak fizetésére fordítsa.¹⁾ E rendelkezés alapján hamarosan megjelent Győrött Bánffy Zsigmond András deákkal a székesegyház kincseinek átvételére.²⁾ Az elvitt kincseket nem sorolja fel okiratunk; de bizonyos, hogy a rendelkezést végrehajtva a kincs felét elvitték a megbízottak. Hamarosan más nagy kár is érte a székesegyházat. 1529-ben a templomot elpusztító tűzvész a belső felszerelésben is nagy kárt tett. Tudjuk, hogy szertartáskönyvei elétek; Pozsonyból kért kölcsön a káptalan antifonáriumot.³⁾ Valószínű, hogy ruháiban, más értékes tárgyaiban is esett kár. A hadi célokat szolgáló kérés és felajánlás többször is megismétlődött a későbbi időben a templom kincstárának kárára. 1793-ban a francia háború költségeire tetemes áldozatot hozott a székesegyház: a) fehér ezüstjéből 240 márkát (1 márka = 16 uncia = $\frac{1}{2}$ libra vagyis font) és 14 unciát; b) aranyozott ezüstjéből 110 márkát és 6 unciát; c) tiszta aranyból (gyűrűk, láncok, érmek, pénzek) 2 fontot és 10 unciát, összesen 350 ezüst márkát és 20 unciát adott át, ami 176 fontnak, 20 unciának felelt meg. Pénzértékben 6656 frtot és 26 krajcárt tett ki. Aranyából 4 márkát és 10 unciát adott ki, ami 2 fontnak és 10 unciának, pénz-

1) Szilágyi S.: A magyar nemzet tört. 1440—1526. 414. l.

2) Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 709. l.

3) Lásd: Győri Szemle II. évf. Bedy Vince értekezése: A győri székesegyház ének- és zenekarának rövid története.

értékben pedig 1589 frtnak és 16 krajcárnak felelt meg. A két tétel összege pénzürtékben 8244.42 frt.⁴⁾ 1798-ban újból igénybevétték a székesegyház kincstárát és elvittek belőle 125 font fehér ezüstöt, $57\frac{1}{2}$ font aranyozott ezüstöt, összesen $182\frac{1}{2}$ fontot, továbbá $37\frac{1}{2}$ uncia tiszta aranyat.⁵⁾ Az állampénztár adóslevelet adott ez összegről, melynek kamatait a sóhivatal fizette évenként. Az 1811. évben újból megisméltődött a templomi kincsek beolvasztása. Az állam szükségletére 4 kelyhet ($528 + 618 + 216 + 326$) 1688 frt értékben, 3 ezüst kehelytányért 404 frt értékben, a bold. Szűz képének ezüst keretét 364 frt értékben, ezüst kézmosó tálat és kannát 442 frt 45 kr. értékben, a Szűz Mária oltáránál felajánlott ezüst tárgyakból ($468.45 + 232 + 230$) 930 frt 45 kr. értékben vettek el. A magyar Ispita-templom felszereléséből 1 db ezüst Urmutatót 409 frt 30 kr. értékben szintén elvittek. Az elvitt tárgyak összes értéke 4239 frtot tett ki.⁶⁾

Az 1738. és 1767. évi Canonica Visitatiók jelesművi ezüstsobrokról, ezüstérmekkel ékesített korállrózsafüzérről, 83 drb Rákóczi-korabeli körmőci aranyról, III. Zsigmond lengyel király 64 aranyértékű érméről, Dallos-féle 4 drb ezüst pásztorbotról, 17 drb aranyemlkeresztről, 9 drb aranyláncról, 25 drb aranygyűrűről, 34 drb kisebb-nagyobb igazgyönggyel kirakott övről, igen sok ezüst ajándéktárgyról szólnak, melyek a templom kincstárát gazdagították az ezüst lámpákon, gyertyatartókon kívül. Ezek vándoroltak a kir. pénzverőbe. Ekkor tűnhetett el Oláh Miklós (1527—1528) győri kanonokságának idejéből való és cimérével diszített 2 drb ezüst gyertyatartója is.⁷⁾ Az arany- és ezüsttárgyak értékéért kapott papírpénz részben megsemmisült a 19. századeleji pénzromláskor, részben a templom javítása emésztette fel.

A mai állapot.

1. A székesegyháznak pénzürtékkel fel nem mérhető legnagyobb kincse az északi hajó oltárán elhelyezett *Mária-kép*, melyet a Cromwell Olivér-féle kegyetlen katolikus üldözés elől menekülő Lynch Valter báró, iror-

⁴⁾ Győri kápt. m. lvt. 45. T. 5583—5589. sz.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o. 5585. sz. — L. Egyházművészeti Lapok 1884—1886. évf. Ebenhöch Ferenc: A győri székesegyház áldozata hadi célokra.

⁷⁾ L. Bedy Vince dr. „A győri káptalan története” munkájában, kanonoknévsorában Oláh Miklós adatait.

szági, clonferti püspök hozott 1655-ben Györré. E kép 1697. március 17-én, Szent Patrik napján reggeli 6 órától 9-ig vérrel verejtékezett. Ez idő óta a hívó nép kiváló tiszteletben részesíti a csodálatos szentképet.

2. Sok művészettörténeti emléket őriz a templom kincstára, melyeknél a pénzértéket messze felülmúlja a régiségi- és műérték. Ezek között is első *Szent László király* fejereklyéjének *hermája*, vagyis mellszobra, melyről 1406. óta emlékeznek történeti forrásaink.⁸⁾

Az ezüsből készült, bizáncisejtes sodrony-zománcos ereklyetartó az Anjou-királyok korában virágzó ötvös-művészetnek egyik legkiválóbb emléke. Akár szobrászati szempontból értékeljük, akár a rajta lévő zománcművet bíráljuk, el kell ismernünk, hogy elsőrangú mester vagy mesterek ihletére és művészi technikájára vall kidolgozása. Nem csodáljuk, hogy avatott bírálói közül nem egy a híres Kolozsvári testvérek elismert művészetének tulajdonítja létrejöttét. Írásos bizonyítékok nem igazolják a feltevést, a jeles mű elemzése közben az ellenkező állítás vitatásának jogosságát is el kell ismernünk. Ám az bizonyos, hogy a Zsigmond király korában használt magyar címerrel is ékesített mellszobormű mindenkor tanuskodhatik arról a fejlett magyar művészetről, mely ebben az alkotásban régi kultúránk igazolására ilyen bezzédes és meggyőző védelmet hagyott ránk. Bár szívesebben állapítanók meg, hogy a prágai Szent Györgyszobornak és Szent László nagyváradi, 1390-ben emelt lovasszobrának testvérét, esetleg az utóbbinak hű mását őrizzük a hermában, így is hálás kegyelettel és büszkeséggel tekintünk fel rá. Az ereklyetartó szoborban megtaláljuk a daliás szent királynak csaknem teljes koponyáját a valódiságot hitelesítő iratok társaságában. A szent koponyát, melyben a magyar imperializmus gondolata először lángolt fel, még egy felülnyitott ezüsttartó védi. Két ezüstabroncs lezárja ugyan, de látni engedi a koponyát. A két abroncs kereszteződésénél Szent Lászlónak vésett képét látjuk. A drága ereklyét Naprághi Demeter püspöknek köszönjük, aki azt Erdélyből hozta magával, midőn az ingatag Báthory Zsigmond fejedelem lemondását követő politikai és vallási zavarok idején erdélyi kancellári hivatalát és püspöki székét el kellett hagynia. Hogyan jutott a szent ereklye drága tartójával az erdélyi püspök kezébe? Valószínűleg a Báthoryak ecsedi várába és onnét a katolikus Báthory-fejedelmek

⁸⁾ Szilágyi S.: A magyar nemzet tört. 1440—1526. 635. l.

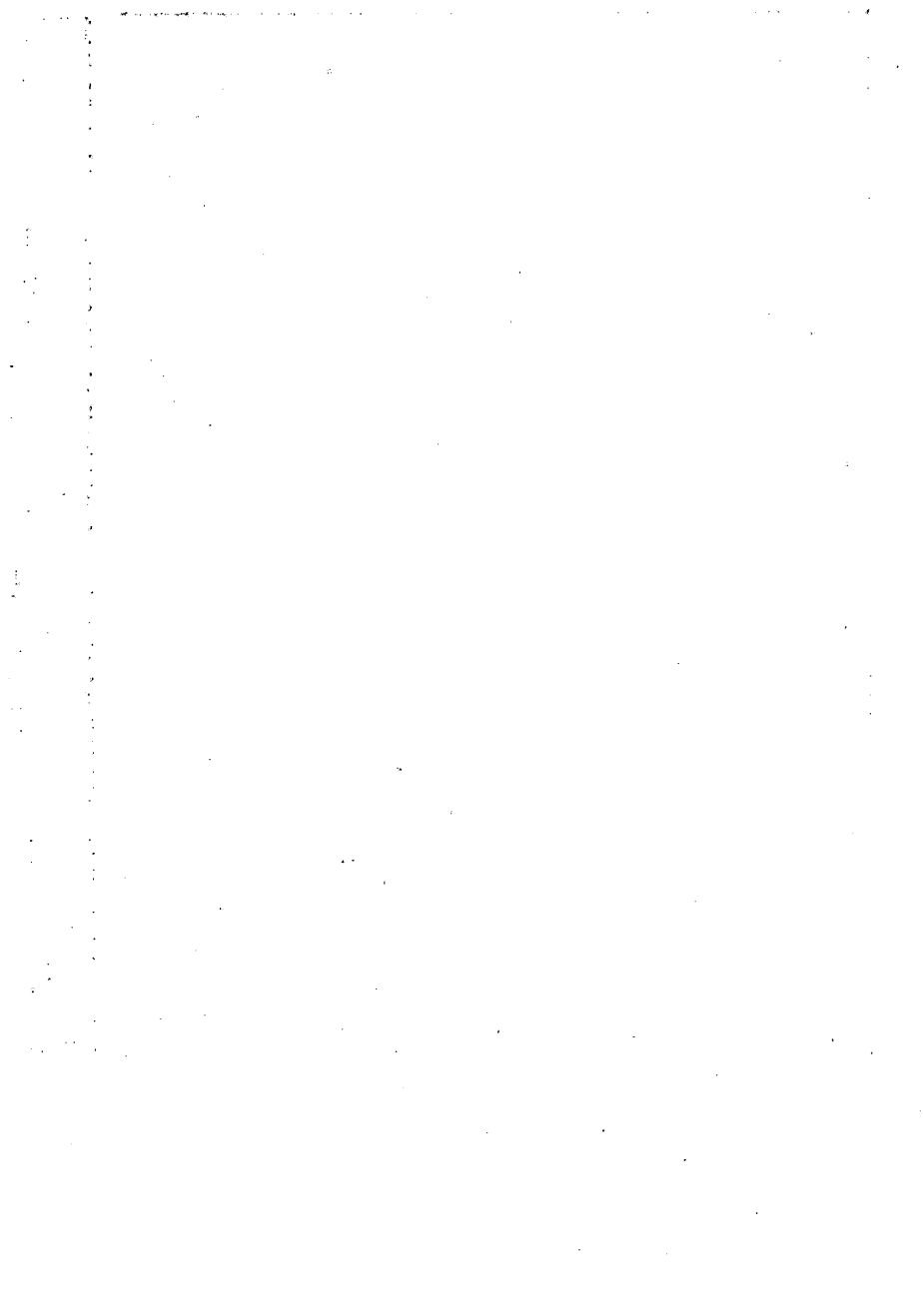
idején a visszaállított erdélyi püspökséghez került a protestánsok által megbolygatott eredeti őrzési helyéről. De az sem lehetetlen, hogy az 1595-ben Erdélybe került Naprághi püspök vétel útján jutott hozzá. Az bizonyos, hogy 1600-ban már belevette a gyulafehérvári templom egyházi drágaságainak leltárába és menekülésekor magával vitte Prágába, ott kijavíttatta, a koronát virágdíszekkel teljesebbé tette s miután Pozsonyba költözött prépostnak, odavitte, utána elszállította veszprémi püspöki székhelyére, Sümegre, majd 1606-ban a győri püspökség elfoglalása után itt helyezte el a sokat vándorolt kincset, melyet többi egyházi felszerelési tárgyival együtt székesegyházára hagyott. Ezóta a győri székesegyház őrzi és eredeti őrzőhelyéről fontos ok nélkül nem mozdítja ki. Előbb a déli hajó Szent István-oltára, majd Simor püspök intézkedése óta a renovált Szentháromság-kápolna e célra készült új oltára az őrzési helye. A Szent Imre-jubileumkor 1930-ban Budapesten körülhordozták, kiállították, majd kijavították.⁹⁾

3. Igen nagy művészi értéket képvisel a kincstár *kehelygyűjteménye*. A magyar ötvösművészetnek több jeles példányát őrzi a 15. és 16. századból. A legrégebb a 15. század gótstíliú, ezüst, zománcos, bőrtüsdíszítésű, Anjou liliummal ékes kehely. Talpazatán Rákóczi Zsigmondné Telegdy Borbála nevét viseli, aki a 17. században restauráltathatta e kelyhet. Valószínűleg Naprághi Demeter, még inkább a diplomáciai kiküldetésben Erdélyben járó Sennyey István püspök útján került Győrré. A másik a *Csupor-család* ostáblás-hollós címerével ékeskedő sodrony- és béagyazott zománcdíszítésű, gótstíliú kehely. Csupor Demeter (1466—1484) győri püspök kelyhe volt. A 15. század második felének egyik ismeretlen erdélyi művésztől is van egy sodronyzománcos, filigrándíszes, aranyozott ezüstkehely, melynek gazdag gótikus díszét kiválóan emelik a sodronyzománclapok kék és zöld alapon levő fehér ezüst rozettái. Ugyancsak erdélyi művész kezéből került ki a 15. század közepén a kincstár egy másik gótikus kelyhe, melyet hat karélyos talpazatán vésett leveles és virágos rajz, valamint a szár oldalain kék zománcos alapon olvasható minuszkulás felírás ajánl a műértő figyelmébe. A magyar gotika 15. századvégi alkotásaiból két gömbös, filigrándíszes kelyhet említnünk fel. *Reneszánsz* vonásokat tartalmazó, né-

⁹⁾ Márki Sándor: A magyar középkor. 229. l. V. ö. Balics Lajos dr.: Szent László király fejkéjének története. Győr, 1892.

A székesegyház kelyhei. Első sorban balról jobbra: 1. színes sodronyzománcos kehely a 15. századból; 2. Rákóczy Zsigmondné Telegdi Borbálának és Czapy Zsuzsánnának ajándék kehelye a 14. század végétől Anjou-liliommal; 3. götkehely a monoszlói Csupor-cimerrel színes és sodronyzománcos dísszel; 4. 15. századi kehely gombos sodronyzománccal. Középen Kelemen, győrhegi szentadalberti prépostsági kanonok reneszánsz kehelye 1522-ből. — Felső sorban: 1. gránátfüzéres kehely a 18. század végétől; 2. 19. századeleji kehely; 3. Zichy Ferencnek a 18. század elejétől való ezüstcsipkés kehelye. — A MAGYAR FILMIRODA felvétele.

hány gotikus és tiszta reneszánszmunkájú kehely is gazdagítja a kincstárt. Ez utóbbiak egyik ritkaszép példánya *Keszői Kelemen*, szentadalberti prépostsági kanonok 1522-ben Bécsben készült, trébelt és vésettdiszitésű ezüst kelyhe. Értékes Zichy Ferenc gr. győri püspöknek 1703-ból való, barokkstilű kelyhe, melynek filigrándísz a velencei csipke finomságát utánozza. Finom, festett-zománcos képek gazdagítják a kelyhet, a filigrándísz között pedig ékkövek ragyognak. Két darab XVI. Lajos-stilű kehely egészíti ki a műértékű szent edények sorozatát. Egyik 1782-ből való, trébelt diszítésben gazdag, festett zománcmedaillonokkal tarkított. Ametiszt és gránát füzér emeli ki szépségét. A másik 1802-ben készült, kevésbé gazdag, inkább nehézkes, tipikus felépítése teszi érdekessé. Az újabb kor művészi munkájából megemlítjük Simor János és Zalka János püspökök egy-egy aranykelyhét. A Zalka-félét Adler Ferenc bécsi aranyműves készítette. Szines zománcmedaillonok és drágakövek ékesítik.¹⁰⁾ Megérdemli a figyelmet Szely Lajos kanonok két diszes, ezüst kelyhe, melyek a Rauscher-cég fuldai műhelyéből kerültek ki. Vésettmunkájú apostolalakok és élénk színű ékkövek diszítik mindkettőt. Széchényi Miklós gr. püspök bécsi munkájú, öblőspoharú románstilű kelyhével zárjuk e sorozatot, mely nem teljes leltára a 17. és 18. századból származó barokkstilusú kelyhekben gazdag székesegyházi készletnek.

4. A székesegyház öt darab nagyértékű *szentségmutatóval* is rendelkezik. Legrégebbi közöttük a *németjářfalui* néven ismert, ma már csak kegyelettel őrzött, de nem használt, művészi kidolgozású úrmutató. II. József császár koráig a pozsonyi klarissza apácák templomának tulajdona volt. Midőn a kalapos király felosztatta a zárdát, a mosonmegyei Németjářfalu temploma részére vették meg az aranyozott ezüsből készült, tiszta gótstilusú, 99 cm. magas, trébelt, öntött és vésett munkával készült szentségtartót, melyet a 15. századvégi ismeretlen mester stilszerű, magyar- és rendi-vonatkozású szobrocskákkal is diszített. A külföldre kívánczó műtörténeti emléket *Várady Lipót Árpád* püspök 30.000 koronáért megszerezte és a székesegyház kincstárának ajándékozta. — A másik, Úrnapján és annak nyolcada alatt használt szentségtartót *Keresztély Agost* szász herceg, püspöknek köszöni a székesegyház. A főpap ugyan 1701-ben gazdagította vele székestemplomát, de valószí-

¹⁰⁾ Győri kápt. m. lvtár: 45. T. 5605, 5606. sz.

Keresztély Ágost szász herceg, győri püspöknek Kölnben, a 18. század elején készült arany szentségmutatója.

A Magyar Filmiroda felvétele.

gával, 2670 gramm súlyával is felhívja az érdeklődést, melyet változatos és gazdag barokkdíszes kiképzésével fokoz. Figyelemreméltó művészettel ábrázolja rajta ismeretlen alkotója a Szentháromságot. A trébelt kagyló virágdiszei, a zománcos szőlőfürtök, a szentostya üveggezart rekeszének fehér és zöld ékköves kerete szép környezetet biztosítanak az Atyaisten és a Szentlélek plasztikus ábrázolásának, mely kiegészítődik és könnyed, mesterkéletlen kapcsolatot talál a Fiúisten szentségi jelenlétének valóságával. — Az ötödik, használati úrmutató méreteiben kisebb ugyan az előbbinél, de a művészi kidolgozásában csak annyiban tér el tőle, hogy gazdag barokkdíszében több érvényesülési teret talál már a rokokó.

5. *Keresztek* (pacifikálék). Ezek között egyik sem állja ki a versenyt mutatósságban *Zichy Ferenc* gr. püspök 42 cm. magas és súlyos, bécsi eredetű, ezüst, copfstílusú kézi keresztjével, mely a hatást méretein kívül a négy evangélistának zománccsüvésű térképével és a Pierre de Strass-féle ékkövek szikrázó csoportjaival biztosítja. A régebbi kort és a barokkművészetet dicséri az a *Zalka*-féle kereszt, melynek legfőbb ékessége

núleg előbb és Regensburgban készült ez a 2270 gramm súlyú, tömör arany szentségmutató, mely a korai német barokkművészet remeke. Finoman elosztott, gazdag díszéből legkiemelkedőbb a talpazaton a rézkigyó-jelenet domborműve, továbbá a két térdeelő angyal művészi szobrocskája. Ezeknek egyébként az a rendeltetésük, hogy az aranyfelhővel keretelt, kristályüvegfedelű szentségtartórekeszt tartsák. — A harmadik ezüst, csipkésdíszű, ékkövekkel és gyöngyökkel díszített, igen mutatós szentségtartót *Zalka János* püspök készítette 1887-ben 900 frt költséggel Adler Ferenc bécsi aranyművessel székesegyháza részére. — A negyedik

64 centiméternyi magassá-

és értéke a koráll Krisztus-test finom kidolgozása. Az anyag különlegességénél fogva is érdekes darab az Esterházy hercegek kincstárából került ajándékként a püspökhöz, aki a székesegyháznak adta. — Ugyancsak *Zalka* püspök bőkezűségéből jutott a székesegyház ahhoz az értékes *arany pacifikale*hoz is, mely Szent István király szenttéavatásának nyolcszázadik évjördülőjára készült 1883-ban 3851 frtért a bécsi Adler-cégnél. A stilizált Krisztus-test érdekességével hat. A szikrázó drágakövek és igaz gyöngyök társaságában megjelenő medailonok vonatkozásban vannak a jubileummal, az adományozóval és a székesegyházzal. — Említést érdemel még a kézi kereszttek közül az a használati zománcdíszes, nemesformájú és szép kidolgozású ezüst pacifikale, melyet a régiségbúvár *Ebenhöch Ferenc* kanonoktól kapott a székesegyház belső sekrestyéje.

A művészettörténeti érdek szempontjából megemlíthető *oltárkereszt*ek között hetesi *Pethe Márton* 6198 gr. súlyú és 94 cm. magas keresztje érdemli meg az első helyet. A székesegyház égi pártfogójának, Szűz Máriának tiszteletére és a saját emlékének megőrzésére készíttette az ötvösiparáról híres Augsburgban 1603-ban, hogy még életében átadhassa viharvert templomának. A hatalmas, álló kereszt párnaalakú, kerek talpazatán trébelt lomb-, virág- és gyümölcsdíszekkel változatossá tett sorban látjuk a királyi helytartó, érsek-püspök családi címerét, Magyarország címerét, angyalfejeket és Mária-képet. A párnán nyugvó félgömbön a gazdagplasztikájú kiképzés a bűnöket jelképező férgekkel népesíti be a vésett díszítésű magas kereszt tövét, honnét nem hiányzik a halálfej sem. — A Szent Anna- és Szent József-oltárok szép faragású elefántesont fészületein kívül meg kell említenünk azt a feltűnő szépségű oltárkeresztet is, melyet a 18. században élt *Dongó Mihály* kanonok ajándékozott a belső sekrestye díszes barokkoltárának. Művészi és anyagi értékét biztosítja az a rajta lévő 32 cm. magas Krisztus-test, melyet elefántesontból kartoldás nélkül, egy darabból faragott ki mesteri módon ismeretlen készítője. Címtáblája és a kereszt tövével látható halálfej szintén elefántesont. Az izléses kereszt maga is művészi faragvány, melyet keskeny aranypálcikákkal való keretezése és aranyos lombfűzérei is széppé, mutatóssá tesznek. Úgy a talpazaton, mint a keresztkarokon vajt és üveggel fedett üregben, ezüst sodronyfonadék között szentek ereklyéit rejti. A talpazat üregében Szent Katalin, Szent Martialis, Szent Alajos és Szent Albina erek-

lyei mellett megtaláljuk a hazánkat felszabadító XI. Ince pápa kis »Agnus«-át is. A keresztkarokban a szentkereszt kis részecskéjét és Szent István vértanú, Szent Ambrus és Szent Gergely pápa ereklyéit őrizzük. Az ereklyék hitelességéről a talpazat hátsó üregében elhelyezett okiratocskák tanuskodnak.

Az egyházi körmenetek élén vitt ú. n. *káptalani kereszttek* közül első helyre tesszük *Zichy Ferenc* grófét. A fekete fából készült keresztet egy lecsavarható ezüstgömb két részre osztja. Ennek sötét hátteréből fehéredik ki az ezüsből öntött és véselt, 29 cm. magas és 950 gr.-t nyomó Krisztus-test a maga plasztikus szépségében. A másik körmeneti keresztet *Zalka János* püspök készítette 1877-ben. Az egész kereszt ezüsből van, 250 cm. hosszú, 4250 gr. súlyú, és az adományozó címere látható rajta. A lóheridomú keresztvégeket az evangélisták trébelt képei díszítik. Az aranyozott Krisztus-test lábánál a napot és holdat, a kereszt elő- és hátlapjára szőnyegidomot cizellált az iparművész.

6. *Ereklyetartókban* is gazdag a kincstár. A vallásos kegyelet első helyen említett meg velünk a *kegykép véres verejtékének törő kendőjét*. A csodálatos verejtékezés századik évfordulójakor egy ismeretlen Mária-tiszteelő, győri ötvösmesterrel, korának ízlése szerint szép ezüstkeretbe foglaltatta a drága vászonmaradványt azzal az egykorú német felírással kapcsolatban, mely az esemény rövid történetét foglalja magában. — Bár csak 1870-ből való, mégis rögtön itt szólnunk arról a 64 cm. magas, gótstílusú, nemeskiképzésű, aranyozott ezüst ereklyetartóról, melynek három-három toronyfiókkal keretelt üveghengerében helyeztette el az adományozó *Zalka püspök Szent Adalbert vértanú nagyobb karcsontrésztét*. A kupolás hengerfedő tornyocskájában csinos, 7 és $\frac{1}{2}$ cm. magas kis szobor örökíti meg a szent emlékét, akinek tiszteletét szolgálja a győri székesegyházi káptalanba bekebelezett győrhegyi szentadalberti prépostság. Korban messze felülmulja társait az a 14. században készült, izléses verettel díszített *elefántcsontdoboz*, melyet valamikor ereklyeőrzésre szánt készítője. Több jelesművű és kevésbbé művészi ereklyetartója is van a székesegyháznak, de ezekről nem szólhatunk részletesen.

7. A *különfélék* között említjük meg azt az *elefántcsont triptichonszárnyat*, mely a 14. század francia gotikájának modorában, három tömötten benépesített domborműben tárja a néző elé Szűz Mária halálát, mennybevitelét és koronáztatását. Fekete fakerete a dombormű

alul ki is huzható és emlékeztető jegyzetek elhelyezésére is alkalmas. — Magyar kegyelettel őrizzük azt a gazdagdisztisű, trébelt *ezüsttáblákba foglalt, franciakiadású Officium Marianumot*, melyet Zalka püspök Batthyány Ludovika grófnőtől kapott *II. Rákóczi Ferenctől* származó emlékként.

8. *A szertartásokhoz használt tárgyak* között művészek kezére valló, nagyértékű darabokat találunk. Ezek közül a 16. századot képviseli *Draskovich György* biboros-püspöknek 3 drb 16 cm. magas finomalakú, vékonycsöves *olajtartó korsója* 1584-ből, melynek fedelén az ajándékozó szépen kidolgozott címere látható. — A 17. század végének ötvösművészetét dicséri *Guraby Mátyás* győri kanonok (1692—1713) 50 cm. szélességű, trébelt *ezüst kézmosó medencéje* 25 cm. magas, hozzáméltó kidolgozású korsóval. — Az ezüstkincsek között az ú. n. *Zichy-garnitúra* súlyával, *teljességével* és erősen empirbehajló barokkszépségével méltó feltűnést kelthet. Ehhez a készlethez összesen 25 drb tartozik s ezek mindegyike külön is jelentékeny értéket képvisel. Az *öröklámpa* átmérője 52 cm., magassága 80 cm., de a tartó láncokkal együtt egészen 190 cm. hosszú, és 20.150 grammnyi ezüstanyagot használt fel benne ismeretlen készítője, kit kora változó ízlésének szépségei egyaránt megihlettek, de ezen a művén inkább a rokokónak és empirenek juttatott helyet gazdag vert és vésett lombdíszítéseiben, rózsakoszorúiban, szalagesokraiban és zsinórdíszéseiben. Csaknem teljesen empirenek mondhatjuk ezt a hat, 107 cm. magas, egyenkint 5.150 gramm ezüsből Bécsűjhelyen készült *gyertyatartót*, melyek nemes formájukkal, szalagdíszekkel, virág- és lombfüzéréikkel az ünnepi oltár legfeltűnőbb ékességei. A barokk és rokokó elemeit olvasztotta egybe nagyon szerencsés arányban a mester azon a 49 cm. hosszú és 36 cm. széles trébelt ezüst *kézmosótálcán*, melynek enyhén kiemelkedő kagylódíszsein helyezkedik el középen a 23 cm. magas, finomkidolgozású korsó a betűvel jelzett és ugyanolyan plasztikus kagylódíszítéssel ékesített két misekancsó társaságában. Egészen barokk-stílusú az 1740-ben készült, tömör és szépművű láncokon függő ezüst *füstölő* (thuribulum) tömjéntartójával együtt. A barokk- és rokokóízlés keverését látjuk a két ezüst *akolithus-gyertyatartón*, melyeknek trébelt, kagylódíszes, háromoldalú teste karmokkal ellátott háromszögű talpon nyugszik. Ízléses, szépvonalú, súlyos ezüst *szenteltvíztartó* és hintő, hosszúkás tálcán nyugvó *mutató gyertyatartó* (bugia) és két *kisebb ezüst tálca* teszi teljessé a készle-

tet, melynek nagyobb része a bőkezűségéért, izléséért egyaránt magasztalt Zichy Ferenc gróf országos ünneppéssel végbement aranymiséjére készült és került a székesegyház birtokába már ismertetett kelyhével és nagy, sodronyműves lombozattal, családi címerrel díszített ezüst *pásztorbotjával* együtt. — A Zichy-készletet kiegészítette *Zalka János* püspök 6 drb ezüst *oltárgyertyatartóval*. A barokk és rokokó vonások egyaránt megtalálhatók a 65 cm. magas és 1850 gramm súlyú mutatós alkotásokon, melyeknek trébelt, háromoldalú rokokó talpán és hengerded szárán a kagyló- és lombdíszítések avatott kézre valának. *Kokas János* győri kanonok a múlt század hetvenes éveiben a Zichy-féle nagy gyertyatartók mintájára 4 drb *háromkarú ezüst gyertyatartót* készíttetett Bécsben 2000 frtos költséggel, hogy az imádásra kitett Oltáriszentség mellett is stílusosan egészítsék ki az oltár ünnepi díszét. Mellőzve a kincstár ilytermészetű darabjait, meg kell még emlékeznünk arról a három darab állati szarvból készült olajtartóról, amelyet az olajszentelés alkalmával használnak. Az 1767. évi Zichy-féle Canonica Visitatio öt darab ilyen szarvról beszél, melyeket igen régi munkáknak tart. Azt mondja róluk: Vetésy Albert veszprémi püspök rendelte ezeket olajtartásra. Ezüsttel vannak bevonva. Vetésy Albert 1458—1486. volt veszprémi püspök, tehát ez edények legalább is a 15. századból valók. E visitatio megjegyzése arra utal, hogy e szarvak Veszprémből kerültek hozzánk. Tényleg az 1554. szept. 14-én Veszprémből Sopronba vitt egyházi kincsekből még 1571-ben megvolt két ezüst szarv a betegek olajának számára, melyeket Vetésy Albert ajándékozott a veszprémi székesegyháznak.¹¹⁾ Valószínű, hogy Naprághy Demeter Veszprémből a győri püspöki székre való áthelyezésekor hozta el magával. Ma csak három ilyen olajtartót őriz a kincstár. Az ezüstborítást 1809-ben leszedték róluk a franciák és elvitték. 1872-ben Zalka János püspök Brix bécsi ezüstműves által 1500 frt. költséggel újból átdolgoztatta, griffkarmokkal ékesíttette, stilszerű fedéllel láttatta el és olajtartó dobozokká beillesztésével olajtartásra használhatóvá tette őket.¹²⁾

9. *Infulák.* A kincstár legnagyobb értéke a *Bornemissza Pál* erdélyi püspöknek 1550-ből való, igaz gyöngyökből álló infulája, melyet drágakövek ékesítenek. Zalka János püspök 1873-ban renováltatta. Bornemissza

¹¹⁾ Ádám Iván: A veszprémi székesegyház. 345. l.

¹²⁾ 1872. évi Zalka-féle Can. Visit.

Pál Delphini Zakariás bibornok, győri püspök idejében (1565—1571), aki sohasem tartózkodott Győrött, a győri egyházmegyét adminisztrálta. Talán ő maga hozta Győrré e nagyértékű kincset és székesegyházunknak ajándékozta. Az infula egyik szalagján a Bornemissza-cimer látható: aranyhattyú szájában kis ágat tartva. Bornemissza Pál 1577-ben készült végrendeletében a veszprémi egyháznak két drágamívű, vontaranyból készült, drága gyöngyökkel borított mitrát hagyott;¹³⁾ a győri azonban nem a veszprémiek közül való.¹⁴⁾ A végrendeletben Győrrel nincs szó, tehát a mi infulánk előbb került ide. — *Gosztonyi János* (1510—1525) és *Gregoriáncz Pál* (1554—1565) győri püspökök egy-egy igaz gyöngyökből készült püspöksüveget hagytak a győri székesegyháznak, melyekből Zalka János püspök 1873-ban egy újabbszabású infulát készíttetett Bécsben, mivel a régiék annyira megrongálódtak már, hogy teljes megsemmisülés fenyegette őket.¹⁵⁾ Ezt az infulát a püspökvári kápolna őrzi.

10 *Ékszerek.* Nagy értéket képvisel *Keresztély Ágost* herceg, püspök briliánsokkal körített *smaragdkeresztje és gyűrűje*. A mellkeresztben a 6 kisebb és 1 nagyobb smaragdot 43 drb briliánskö keretezi. A smaragdkövek nagysága és tisztasága rendkívüli dolog. A kereszt hátsó lapján Keresztély Ágost címere látható. A címer köriratában V. J. betűk jelzik, hogy az egyházfejedelem a Szeplőtelen Szűznek ajánlja ezt a drága ajándékot. Értékben jóval kisebb, de művészi munkában vetekedik vele az

Bornemissza Pál erdélyi, később nyitrai püspök igazgyöngy püspöksüvege a 16. század derekáról.

A Magyar Filmiroda felvétele.

¹³⁾ Takáts Sándor: *Hangok a multból.* Abstemius Bornemissza Pál. 31. l.

¹⁴⁾ Ádám Iván: i. m. 180. l.

¹⁵⁾ Zalka-féle 1872. évi *Cap. Visit.*

az *ametiszt mellkereszt és gyűrű*, melyet *Deáky Zsigmond* felszentelt püspök, győri kanonok adományozott a székesegyháznak. A főpapi, gyémántfoglalatú ékszereket az ajándékozó a luccai uralkodó hercegtől kapta, kinek fia mellett 1829—1842-ig nevelőként működött. Ugyancsak tőle került székesegyházunk kincstárába egy másik, nagyobb gyémántokba foglalt, nagy, kerek *szafirköví gyűrű* is. Ferenc József koronázásának emlékéért *örzi Zalka János* püspöknek a koronás királytól kapott *ametiszt mellkeresztje* is.

Meg kell jegyeznünk, hogy csak a művészi értékben fontosabb darabokról emlékezünk itt meg.¹⁶⁾

11. *Ornátusok — egyházi ruhák.* Arany- és ezüstbrokát, arany- és ezüsthímzésű ornátusokban, miseruhákban is gazdag felszerelést találunk a székesegyház birtokában. Legrégibb *Mátyás király miseruhája* két dalmatikával együtt. Bársonybrokát alapon sima és húros aranyátszövésű. Palmettásdíszű, karélyos mezők által megszakított széles hullámos szalagok töltik ki a közőket. Bogánsvirág díszek ékesítik. Firenzei munka a 15. század második feléből. Háta szélén lent Corvin-címer látható. Maga a címer és az azt körülfutó lombok 18. századbeli pótlás. Az egykor vele együtt használt, de a 17. század közepéről való és magyar hímzésű dalmatikákon is újabbkori kiegészítés látható.

Fehér ornátusok. A Zichy püspök-féle ezüstbrokát, 24 darabból álló nagy ornátus ma is a legértékesebb egyházi ruhája a székesegyháznak. A címer és a nehéz arany paszománt, valamint az arany boklyók minden darabon régiek, — de a brokát szövet több darabon új. A régi anyag ép részeiből néhány miseruhát készítettek. Méltán sorakozik ezek mellé a *Vilt József püspök* aranymiséjére készült, 20 darabból álló nagy, aranybrokát ornátus, melyet beszótt virágok ékesítenek. Hasonló értéket képvisel egy másik, 26 darabból álló nagy, arannyal átszótt, ezüstbrokát ornátus is, melyet *Sütő József* győri kanonok, teológiai igazgató (1845—1850) adományozott. Teljes főpapi ornátussal gazdagította székesegyházát *Simor János* püspök is, melynek megrongálódott aranybrokát anyagát napjainkban javíttatta ki *Breyer István dr* megyéspüspök.

¹⁶⁾ A kincstár leírásában felhasználtuk Csányi Károly műértőnk hiteles leírását, melyet kincstárunkban őrzünk; és Szabady Béla dr. „Győr ismertetése és tájékoztatója“ c. munkában közreadott ismertető leírását, valamint az Ebenhöch Ferenc alörkanonoktól készített szakszerű leírt 1884-ből.

Zalka János püspök 1883-ban Szent István király szenttéavatásának 800-ik évfordulójára szintén nagy aranyszövetű ornátust készíttetett Bécsben.

Az egyes miseruhák közül megemlítjük: *Zalka püspök* fehér selyem alapon, nehéz aranyhimzéssel díszített kazuláját, melyet *Milanóban* készíttetett. *Mária Terézia* királynő sajátkezű, tüfestéses kazuláját, melyet 1774-ben *Zichy püspök* ötvenéves jubileumára ajándékozott. *Schwarzenberg püspök* tüfestéses kézimunkájú kazuláját; *Zichy-Ferraris Emilia grófnő* hasonló kazuláját; a Vilt-féle ornátushoz hasonló egyik aranybrokát kazulát, és egy ezüstbrokát, tüfestéssel, virágokkal díszített kazulát.

Vörösszinű ornátusok. Első helyen kell megemlítenünk *Simor János* püspök beszőtt, aranyvirágokkal díszített, milánói munkájú, selyem, kisebb ornátusát. Azután *Guraby Mátvás* kanonok 18. századeleji, gazdag tüfestéses kézimunkájú, kisebb selyemornátusa érdemel figyelmet. — Ruhatárunk őriz egy kisebb ornátust, melynek közepe aranybrokát, kicsi beszőtt kékes virágokkal díszítve; egy másik kisebb ornátust, melynek közepe sárga selyem, beszőtt ezüst virágokkal; egy harmadik kisebb ornátust, melynek közepe aranyszövés, kicsi virágokkal díszítve; egy negyedik, szövetből való kisebb ornátust, melyet gazdag ezüst paszomány szegélyez. — Nagy értéket képvisel a sopronszentmártoni templomból való, gazdag aranyhimzésű madáralakokkal díszített kazula. Az aranyhimzés régi, de új szövetre van átvarrva. — Figyelemreméltó *Sgodics András* ezüsttel átszőtt, 1734-ből való kazulája is. Felírása: A. S. L. C. I. — 1734.

Több *viola, zöld és fekete színű ezüstbrokát* és selyemornátus gazdagítja a székesegyház ruhatárát, melyek azonban újabb munkák.

Az egyházi ruhák között említjük meg egy karingre való, remekszépségű brüsszeli csipkénket.

Még két faliszőnyegről kell említést tennünk. Az egyik vörös skarlátszinű szövet, közepén az *erdői Bakocz*-család címerével. Bornemissza végrendeletében olvassuk, hogy a nyitrai egyháznak hagyta Bakocz Tamás bibornok és esztergomi érsek címerével ellátott skarlát *kárpitját*, melyet a maga pénzén szerzett.¹⁷⁾ Ez a leírás teljesen ráillik a székesegyház kárpitjára. Nem tudjuk megállapítani, hogyan került hozzánk. Talán *Lépés Bá-*

¹⁷⁾ Takáts S.: Hangok a múltból. 29. l. Testament des Paul Abstemius Bischofs in Siebenbürgen.

lint hozta el magával, aki 1619-ben Nyitráról jött Győrré püspöknek.

A másik két darabból álló gobelin szövés, melyről azonban már minden minta lekopott, lemállott. Széchényi Miklós gróf győri püspök megfelelő színű kék bársonnyal foglalta körül e kárpitokat.

Ezzel értékes kincstári és ruhatári felszerelésünk sorozatát be is zárjuk. A mai idő csak elhasználni tudja a régi gazdagságot, de újjal pótolni nem képes.

V. Oltárjavadalmak.

A 11—16. század hitbuzgóságának jeles alkotásai közé tartoznak az oltárjavadalmak, altariák. Jobbmódú, jámbor hívő emberek egyes templomokban oltárokat, kápolnákat építettek, ezeket javadalommal, földbirtokkal, nemesi és jobbágyi telkekkel, kilenced és tized átengedésével, erdőkkel, szőlőkkel, halastavakkal, készpénztökével látták el, melyeknek jövődelméből tisztességes megélhetést nyerhettek egyes felszentelt papok, akiknek azután kötelességévé tették a jámbor alapítók, hogy oltáruknál lelkük üdvösségéért, családjukért naponkint szentmisét mondjanak, a megholtak zsolozsmáját végezzék el; az oltár jövődelméből a szegényeknek alamizsnát adjanak. — Egyik okmányunk a győri székesegyház oltárszöllőinek célját így írja le: »Vallásos, buzgó emberek lelkük nyugalmáért és üdvösségéért a szentek oltárainak, és az oltárok igazgatóinak szöllőket ajándékoztak, hogy az istentisztelet terjedjen és az egyház szolgálai szegénységük által akadályozva el ne vonassanak az isteni szolgálattól.« Tehát az alapítók lelki javán kívül általános vallási célt is akartak szolgálni az istentisztelet terjesztésével, a szentmiseáldozat gyümölcseinek osztogatásával.

Az ily javadalommal ellátott papokat oltárjavadalmasoknak, oltárigazgatóknak nevezték. (Altarista, rector altarium, beneficiati.) Sokan a már meglevő oltárok javadalmát gyarapították, hogy adományuk fejében érettik is bizonyosszámú szentmisét mondjanak az oltárigazgatók. Az oltárjavadalom tehát mai néven nevezve — szentmisealapítvány. Legtöbbször karbeli papok voltak az oltárigazgatók, kik a kanonokokat segítették vagy helyettesítették a szentzsolozsma és a napi szentmise végzésében és akik a karéneknben résztvettek. Megtörtént azonban, hogy előkelő egyházi férfiak: püspökök, apátok, prépostok, kanonokok nyerték el az oltárjavadalmat, kik az oltárhoz kötött kötelesség elvégzésére káplánokat tartottak. A 16. században annyira általánosak nálunk az oltárjavadalmak, hogy az 1537. évi 17. t. c. külön adózálanysággal kezeli és 3 frt adóval rójjá meg az oltárigazgatókat. A győri püspökség területén, Győrött, Sop-

ronban, Kismartonban, Ruszton találkozunk ily oltárjavadalmakkal. A kismartoniak és rusztiak beleolvadtak a plébániajavadalomba, a soproniak a társaskáptalan javadalmának alapját adták meg; a győriekről a következőkben szólunk részletesen. Nem ritka az az eset sem, hogy ispotályok, kórházak és menházak létesültek, melyeknek felügyelője, igazgatója altarista pap volt, aki a »hospitale« kápolnájában isteni szolgálatot teljesített. Győrért a 15—17. században 43, illetőleg 44 régialapítású oltárjavadalmat ismerünk, melyekről a ránk maradt gyér adatok nyomán iparkodunk tájékoztató képet rajzolni.¹⁾

1. Szent Demeter-oltár vagy kápolna.

Az ismeretlen alapítású Szent Demeter-oltárral már a 14. században találkozunk a győri székesegyházban. 1377-ben Bereck, ez oltár igazgatója, a győri püspök nevében a nyuli dézsma ügyében egyezkedett a pannonhalmi konventtel.²⁾ 1382-ben ugyancsak Bereck oltárigazgató tartott vizsgálatot Kanizsai Jánosnak és testvéreinek a királytól cserében nyert Kövesd birtoka és a völceseji nemesek birtoka ügyében.³⁾ Az oltár javadalma az idők viszontagsága következtében megsemmisült; a 15. század utolsó negyedéig nem is találkozunk vele okiratainkban, ekkor azonban új alapításban jelenik meg. Monoszlói Csupor Demeter (1466—1481) győri püspök újból szervezte az altariát, fekvő birtokkal és készpénztökével javadalmasztta. Alapítólevelét csak 1480-ban állította ki, de már püspöksége elején felélesztette; ugyanis 1469-ben Jakab papot ez oltár igazgatójának ismerjük.⁴⁾ Legtöbb okiratunk csak oltárról emlékezik, arról szól maga az alapítólevel is, de kápolnáról is esik szó, melyben énekes szentmiséket végeztek a káptalan tagjai, a szentmiséken a kanonokok is jelen voltak. Ha tényleg kápolnát is épített Csupor Demeter, a székesegyház déli fala mellett, a Szentháromság-kápolna szomszédságában kell keresnünk, ahol a fal kiképzése, a törött oszlopok finomabb kidolgozása azt sejteti, hogy ezek nem a külső fal díszí-

¹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 3. felvall. jk. 99. l. 1573. év, Szt. Anna-oltár szőlője. — Egyháztört. Eml. 3., 126. l.

²⁾ Szt. Benedek-rend tört. 8., 403 l.

³⁾ Nagy Imre: Sopron várm. tört. Oklvt. 2., 462. l. Altaris Sti Demetrii in corpore predictae ecclesie nostre existentis . . .

⁴⁾ Héderváry-család oklvt. I. 356. l.

tésére készültek, hanem valamikor belső fal részei lehetek. A Prainer-kápolna (ma szertár) is keskenyebb volt és így közte és a Szentháromság-kápolna között a Szent Demeter-kápolnába vezető bejárat elképzelhető. Az sem lehetetlen, hogy a későbbi Prainer-kápolna volt eredetileg Szent Demeter kápolnája, mely megrongálódott és Prainer János báró restauráltatta a 17. században és így az ő neve alatt maradt ismeretes.

A székeskáptalani II. Számadókönyv 1536-ban négyezer, félre nem érthető szavakkal beszél a kápolnáról, a kápolnában végzett énekes szentmiséről, a szentmiséken jelenlévő kanonokokról, kik az alapítvány jövedelmében osztozkodtak.⁵⁾ A számadó kanonokok naponként beírták könyvükbe a bevételeket és kiadásokat, feljegyezték a napi eseményeket: ha tehát kápolnáról írnak, e kápolnának léteznie kellett. Mi az oka mégis, hogy később sohasem esik szó kápolnáról?⁶⁾ Csak az lehetett az oka, hogy a kápolna megrongálódott és a közeledő törökök térfoglalása következtében a káptalan is, maga a kápolna is elvesztette jövedelmének nagyobb részét és így a megrongálódást kijavítani nem tudta. Oltárát a székesegyházba vitte be a káptalan és ott végezte alapítványi szentmiséit. Az oltárnak gazdag felszereléséről: miseruháiról, kelyheiről, fehérneműiről, szőnyegeiről, ezüst ampolnáiról, írott miscskönyveiről, egy másik festett initialékkal díszített pergamen miscskönyvéről emlékezik okiratunk. Ez a felszerelés is valamelyes bizonyosságot tesz arról, hogy inkább kápolnáról, mint egyszerű oltárról van szó.

⁵⁾ Győri kápt. m. lvt. II. Szám. E. 116. l. 1536. — In festo prothomartyris ad septemdecim personas pro Missa Capitulari in *Capella* Sti Demetrii per dominos in sacris existentes celebrantes et decantantes, singulis videlicet dominis dedimus grossos 3, que faciunt in toto fl. 2½ den. 22. U. o. 117. l. In festo ste Trinitatis ad quindecim personas pro Missa Capitulari in *Capella* Sti Demetrii per dominos decantantes, singulis videlicet dominis in sacris existentibus dedimus den. Hung. 10, que faciunt flor. 1½. — U. o. 119. l. Item in festo Assumptionis Marie pro Missa Capitulari in *Capella* Sti Demetrii per eosdem dominos solemniter decantantes ad viginti personas ibidem presentibus singulis videlicet dominis dedimus cruciferos 10, que faciunt simul flor. 2, den. 56, vien 2. — U. o. 124. l. In festo omnium Sanctorum pro Missa Capitulari, quam domini in *Capella* Sti Demetrii solemniserunt, eisdem dominis ad decimum novem personas, singulis videlicet 10 den. que faciunt in toto flor. 1, den 54. — A Számadókönyv két első helyén, a lapszélén, későbbi irással feltűnően megjegyezték: Nb. *Capella* S. Demetrii.

⁶⁾ U. o. II. Szám. E. 209. l. 1540. év, 303. l. 1543. év.

Az igazság kedvéért azonban megjegyezzük, hogy a veszprémi székesegyház egyes oltárainál is találkozunk hasonló, kisebb felszereléssel: misekönyvvel, miseruhával, kehellyel.⁷⁾

Az oltár javadalma. Az oltár első javadalmát zálogos birtokok alkották. 1475. okt. 15-én Kanizsai László a maga és testvérei fiainak bodonhelyi, szentmihályi, ikrényi birtokrészeit, Bodonhely és Szentmihály között a Rábán lévő fél malmát, szentmihályi és ikrényi vámjövödelmét 400 magyar arany forintért elzálogosította Csopor Demeter püspöknek és az általa alapított Szent Demeter-oltár igazgatójának a csornai konvent előtt.⁸⁾ A következő 1476. évben pedig ugyancsak Kanizsai László Csopor Demeter püspöknek és az általa alapított oltárának 1500 magyar frtért elzálogosította peresztegi, hidegségi, bozi, fülesli, cenki fél- és kövesdi birtokát, továbbá fülesli és cenki vámjövödelmét. Mátyás király parancsára még ez évben a csornai konvent be is iktatta Csopor Demetert e zálogos birtokokba. Később e birtokokat Nádasdy Tamás erőszakkal visszafoglalta anélkül, hogy az 1500 arany frtot lefizette volna. I. Ferdinánd a csornai konvent útján megparancsolta Nádasdy Tamásnak és feleségének, Kanizsai Orsolyának, hogy az 1500 frtot fizesék meg, különben letiltja őket a visszafoglalt zálogos birtok használatáról. E birtokok még 1505-ben is az oltár javadalmához tartoztak: ekkor ugyanis Nyikay Albert kántorkanonok, az oltár igazgatója, óvást emelt Szatmáry Ferenc győri püspök ellen, ki a saját használatára foglalta le e birtokok jövödelmét, holott a Szent Demeter-oltárt illeti meg. A győri káptalan 1512-ben a pannonhalmi konvent által átíratva a csornai konventnek 1476. évi birtokbaiktató okmányát. Ez arra vall, hogy még ez időben sem váltotta ki Nádasdy a Szent Demeter-oltártól e zálogos birtokokat. Többé azonban okmányaink nem szólnak e zálogokról. 1536-ban okmányunk még beszél az ikrényi vámról, melynek jövödelme a káptalant illeti.⁹⁾ Ikrény a 14. században még Nagymartoni Pál birtokában volt, aki vámot is állított fel. 1347-ben Győr megye közgyűlésén a káptalan megbízottjának kérdésére az alispán és szolgabírók kijelentették, hogy az ikrényi vám régebben fennáll és a vármegye tudtával szedi Nagymartoni

7) Békefi Remig: A Balaton környékének egyházai, várai a középkorban. 22—25. ll.

8) Nagy Imre i. m. 2., 490. l.

9) Győri kápt. m. lvt. ll. Szám. E. 111—112. l.

Pál a vámot.¹⁰⁾ 1351-ben Nagymartoni Miklós Ikrényt elzalogosította Kanizsai Lőrinc fiainak, István budai prépostnak és Jánosnak 100 frtért.¹¹⁾ 1475-ben is rendes vámhelynek ismerjük Ikrényt.¹²⁾ Kanizsai Orsolyával került Ikrény a Nádasdyak kezére.

Többé azután az ikrényi vámjövödelemről sem szólnak okirataink.

A Csupor-féle 1480. évi alapítólevél, mely a javadalomhoz kötött terheket részletesen felsorolja, az oltár javadalmai közül csak a Sopron városnak kölcsönadott 2400 frtot említi meg, mely után Sopron 100 arany frt évi kamatot fizetett az oltárigazgatónak. De hozzáteszi, hogy *a többek között* (inter caetera) ezt is az olár javadalmául köti le. Világos tehát, hogy egyéb javadalommal is ellátta az oltárt. Az *egyéb* javadalomhoz tartozott a Veszprém megyében, Pápához közelfekvő Simaházán (Simonháza) valamely földbirtok, erdő és rét, melyet jobbágyok műveltek, akik az oltárigazgatónak kilencedet és tizedet fizettek. Az oltárjavadalomhoz tartozott ugyancsak Simaházán az egyenes leszármazók nélkül elhalt Simonházy Bertalan prediális nemesnek Csupor Deme-terre, mint földesurra szállott birtoka, melyet a püspök az oltárnak adott. Tatay Máté oltárigazgató 1481-ben méltányosan kiegyezett Simonházy Bertalan rokonaival. Az oltárnak megtartott 1 nemesi telket 16 hold szántóval, a hozzávaló rétekkal, malommal a Tapolcán; a birtok többi részét átengedte az oldalági rokonoknak, Chombó Albertnek, Simonházy Ilonának és Zsófiának.¹³⁾ Az egyesítést a győri káptalan, majd VI. Sándor pápa is megerősítette. A simaházi birtokot, a malmot és molnárját Mátyás király 1482. ápr. 22-én a győri várban kelt kiváltságlevelével minden királyi adó alól felmentette. A malmot és a hozzátartozó nemesi telket az oltárigazgató mindig bérleti úton értékesítette. 1584-ben a földet és rétet a győri püspök tapolcai jobbágycsoportok foglalták el, de a bírói eljárás visszaitélte régi tulajdonosának. 1611-ben a malom tulajdonjogáért Náprághy Demeter püspökkel került perbe a káptalan. A püspök Simaházát a malommal együtt lefoglalta és 40 köböl búza bér fejében prediális nemesé-

¹⁰⁾ Anjoukori okmt. V. 44. l.

¹¹⁾ U. o. 536. l.

¹²⁾ Csánky D. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. 550. l.

¹³⁾ Győri kápt. m. lvt. 4. T. 1342. sz. — Magyar Akadémia tört. Oklvt. Czech János gyűjteménye, 15. II. 98. db.

nek, Szabó Lászlónak adta. Az adománylevelet a vecseszéki közgyűlésen ki is hirdettette. E foglalásnak, úgy látszik, kettős hamis oka volt. Szabó László azt állította, hogy már az előbbi püspökök az ő családjának adták e malmot a hozzátartozó birtokkal együtt, de adománylevelük a zavaros időben elveszett. A másik ok pedig az lehetett, hogy a Vecseszékhez tartozó faluk: Simaháza, Veche, Kisjenő, Tapolcafé, Mezőségh, Dobres, Deőr, a püspöknek 35 frt évi adót fizettek, mikor a török ellen nem kellett hadba vonulniok, e címen a püspök egész Simaházát sajátjának gondolta. Az oltár jogait a káptalan megvédelmezte. Az állandó bérletnek szokásos eredménye mutatkozott a 17. század elején: a malom is, a nemesi kuria is elhanyagolt állapotra jutott. 1605-ben Szekér (Zecher) György kiérdemült pápai élelmezési főtisztnek adta a káptalan bérbe a malmot a hozzátartozó földekkel oly feltétel mellett, hogy a bérlő a malmot megújítja, a nemesi kúriát kijavíttatja és e címen 5 éven át nem fizet bért, a többi évben azonban 32 frtot fizet két részletben. A lakóházat 1623-ban villám sujtotta és leégett. 1634-ben úgy egyezkedett a káptalan a bérlővel, hogy a malom falait alapjából kőből építi fel, ő adja hozzá a cementet és kőművesmunkát is. E kiadás fejében Szekérné Csaby Judit bérlő az évi 40 frt bérből 8 éven át 8—8 frtot vonhat le. A fizetés ideje — régi szokás szerint — május 1. és július 25. napja volt. A törökjárás ezt a vidéket is letarolta. 1659-ben Veszprém vármegye hatósága hivatalosan megállapította, hogy a malom leromlott, puszta, rongyos, mert a molnár a török miatt nem maradhatott meg benne. A következő időben még olcsó bérlet mellett sem vette ki senki a malmot. A 17. század végén 10 frt bért adtak érte, de a molnár tartozott az elhagyottan, parlagon maradt földről, rétről a bokrokat kivágni, kiirtani. 1724-ben pápai molnárok veték ki 10 frtért a malomhelyet, és kallómalmot építettek a Tapolcára. 1755-ben is működött még a kallómalom, melyen szűryanagot készítettek. Ekkor a malomhoz két és fél pozsonyi mérő darabokban 40 hold föld tartozott; továbbá egy kis erdő, mely gondozatlan volt, irtást, tisztogatást igényelt; az erdő mellett 7—8 drb marha megéltetésére elegendő szénát termő rét terült el. E földért 100 frt bért fizetett a molnár. Az épület dűledezőben volt; a régi kápolna nyomai még feltalálhatók voltak, az oltár helye kőből rakva épen állt még.

Az egyházi birtokosra valló kápolnácska tanúsítja, hogy az időnkint kiszálló és itt tartózkodó oltárigazgatók,

később káptalani tagok a hivek lelki szükségletéről is gondoskodtak. — Az 1718. évi Keresztély Ágost-féle egyházlátogatási jegyzőkönyv megemlíti Simaházát, de sem nagyságáról, sem jövődelméről nem tudósít. Az 1738. évi Can. Visit. 20 frt bérjövődelemről szól. Az 1767. évi pedig már csak kallóalmáról emlékezik meg. Az 1872. évi Can. Visit. részletesen szól róla: A simaházi birtok áll 2 hold (1200 négyzetöl) belsőségből, 84 hold szántóföldből, 15 hold rétből, 25 hold erdőből, összesen 126 hold földből és a Tapolcán lévő malomból. Ma már nincs meg e birtok.

Felmerül az a kérdés, hogy e birtok teljesen a Csupor-félc alapítványhoz tartozott-e, vagy valamely részében a káptalan birtoka volt? Véleményünk szerint az egész birtok az oltárjavadalomé volt. Csupor Demeter 1480-ban kiállított alapítólevelében, mikor a Sopron városnál elhelyezett 2400 frtot az oltár alapítványául leköti, azt mondja, hogy a *többek között*: tehát előbb már földbirtokkal kellett dotálnia az oltárt; 1481-ben került azután az oltár javadalmai közé a Simonházi-család birtokából a már említett nemesi kúria, a velejáró telek és a tapolcai malom. A káptalani számadók könyvei a 15—17. század folyamán ismételten névszerint felsorolják a káptalani birtokokat, a zálogos birtokokat is, — Simaházáról sohasem tesznek említést, mert e birtok az oltárjavadalomhoz tartozott. Az oltár javadalmául tekintették a számadók még azután is, mikor már az oltárt javadalmával együtt bekebelezték a káptalanba. Tény az, hogy a 16—17. században csak 16—40—50 hold földről tanuskodnak okirataink, csak a 19. században hallunk 100 holdat meghaladó birtokról. Ennek egyszerű oka az, hogy a birtok egyik része jobbágyok kezén volt, okirataink csak a malomhoz csatolt és vele együtt kiadott földrészről szólnak. Mikor a törökidő után elnéptelenedett Simaháza, akkor került az egész birtok, mint pusztá, a földesur kezére.

Az oltár szőlőbirtokai. A nagybaráti hegyben két szőlő tartozott az oltár javadalmához: a *Szilvás* és az *Ave Mária* nevű szőlők. A Szilvásszőlőt Csupor Demeter ajándékozta az oltárnak, ugyanis 1480-ban ő vette meg 57 arany frtéért Szilvás Tamás nagybaráti lakosnak az Inchő nevű dülőben lévő szőlőjét és házát. — Az *Ave Mária* nevű szőlőt Kemenczy Benedek ajándékozta egy a várban (in Castro) fekvő házzal együtt az oltárnak alapítványképpen, hogy az oltárigazgató hetenkint egy Requiemet mondjon érte. E szőlőket a csornai prépos-

tok, mint földesurak a kilenced és a pecsétpenz fizetése alól is felmentették. Az oltárigazgató bérleti úton értékesítette a szőlőket. Ugyancsak a nagybaráti hegyben a *Hollomály-dülőben* 54 arany frtért vette meg 1497-ben Tatay Máté oltárigazgató Csók Imre özvegyének szőlőjét az oltár számára. Az 1538—40. években említik okirataink az oltárnak negyedik szőlőjét a nagybaráti hegyben, a *Tarlószél-dülőben*, melyet Velykey Márk kanonok bérelt ki 16 frtért. A nagybaráti hegyben fekvő ötödik, a *Vendégfogadó* nevű szőlőről 1553-ban hallunk. A hatodik szőlő a nyuli hegy *Köves-dülőjében* feküdt, mely azonban igen elhanyagolt állapotban volt, azért a káptalan Velykey Márk kanonok testvérének, velikei Wydassy Györgynek 75 frtért eladta. A hetedik szőlő a nagyécsi hegyben a *Komply-horogja* mellett feküdt, melyet az oltárigazgatók nem tudtak művelni a mostoha időkben, azért Velykey Márk püspöki helynök 1555-ben 50 magyar frtért eladta Zentágotay Márton győri várnagynak. A nyolcadik szőlő az écsi hegy *Sármelléke* nevű dülőjében volt. 1588-ban olvasunk felőle. Meg kell jegyeznünk, hogy a szőlők fenntartása, gondozása a háborús török világban sok gondot okozott az oltárigazgatóknak és a káptalannak. A portyázó törökök miatt gyakran senki sem *fogta fel* e szőlőket — mint mondani szokták —, vagyis művelésre senki sem vállalta el. Aki ma bérbe vette, holnap lemondott róla. Nemesak a török pusztította, termését a győri várórség is, a pápai katonaság is meg-megsarcolta.

Az oltárjavadalom háza. A Rába-utcában (a mai Kármelitakolostor környékén) háza volt az oltárnak. Talán ugyanaz, melyet Kemenczey Benedek ajándékozott neki. E házat Mátyás király 1486-ban a kir. adó alól felmentette.

Az oltár készpénztökéje. Az oltár javadalmához tartozott a Sopron városánál elhelyezett 2400 frt tőke, mely után a város 100 aranyforint kamatot fizetett. A 16. század közepén a város a kamatfizetést megtagadta, de I. Ferdinánd király 1527. és 1531. évi intézkedésére tovább teljesítette fizetési kötelezettségét. A tőkét 1897. ápr. 6-án fizette vissza Sopron a káptalannak.¹⁴⁾

Az oltárjavadalomnak a káptalanba való bekebelezése.

Ludányi Péter oltárigazgató halála után, 1535-ben aug. 23-án Velykey Márk keresztes lovag, győri kanono-

¹⁴⁾ Győri kápt. m. lvt. 8. Cth. 534. sz.

kot a királyhoz, a bibornok-primáshoz, Ujlaky Ferenc győri püspökhöz küldte a káptalan a Szent Demeter-oltárjavadalom ügyében. A fontos ügy elintézésére 10 frt költséget utalt ki részére. Okiratunk nem mondja meg, hogy mi volt az oltárnak fontos ügye, melynek elintézéséhez a király, a primás és a püspök beleegyezése is szükséges volt. Megtudjuk azonban a következő adatból: ez időtől fogva a Szent Demeter-kápolnában a káptalan egyik tagja végezte a szentmisét, a többi kanonok pedig jelenvolt a szentmisén; a Soprontól járó 100 frt kamatból a miséző és misén jelenlevő kanonokok osztozkodtak. Az alapítvány e megváltoztatásához kellett a király, a primás és püspök beleegyezése. Az oltár minden javadalmát és terhét ideiglenesen a káptalanra ruházták. — 1542-ben maga a káptalan adományozta újból e javadalmat Velykey Márknak, aki azonban 1545-ben önként lemondott róla. Ujlaky Ferenc püspök 1550-ben véglegesen bekebelezte a káptalanba az oltárjavadalmat minden jövedelmével és terhével együtt. Ez idő óta nem is találkozzunk többé oltárigazgatóval. A káptalan gondozta és használta az oltár birtokait és teljesítette a hozzákötött terhet is. A 17. század vége felé a simaházi birtok és a sokorói hegyekben lévő szállók semmi jövedelmet sem hoztak, mert részben ellenség kezére kerültek, részben elpusztultak, csak a Sopronnál elhelyezett 2400 frtos tőke hozta meg kamatát, — azért a püspök és káptalan a teherviselést is havi egy énekesmisére kevesbítette, melyet Csupor Demeter lelkiüdvéért ajánlott fel. Így lett Széchényi György püspök és a primás beleegyezésével az oltárjavadalomból misealapítvány. A mai pénzromlás után e teher is megszűnt.

Az oltár leltára Tatay Máté oltárigazgató idejéből.

(1476—1481.)

Van az oltárnak: 1. egy vörös bibor miseruhája a hozzávalókkal; 2. kamukából való 2 közönséges miseruha; 3. egy szederjes kamukából való kazulája; 4. két vászonkazulája, az egyik selyemmel átszőtt és Jézus-Mária beleszőtt neve is diszíti; 5. 4 oltárterítője: az egyik biborral átszőtt kamuka, a másik fehér kamuka, a harmadik sárgás kamuka, a negyedik jó asztalruhából készült; 6. 2 közönséges terítője; 7. 3—4 db kéztörlője; 8. Kemenczey Benedek ajándékából: a várban lévő ház, egy írott misekönyv, egy egyszerű kehely, egy fekete vászonnal áthúzott fehér takaró, az Ave Maria nevű szálló.

Ezeknek fejében hetenkint egy Requiemet mond érette az oltárigazgató. A házat és szőlőt ugyancsak Kemen-
 czey pénzből hozta jókarba az oltárigazgató. 9. Van to-
 vábbá: egy pergamen misekönyve, melyet Tatay Máté
 oltárigazgató 9 frtért festetett (fecit illuminare) és 2 frtért
 kttetett be; 10. egy jó kelyhe, melyet 40 frtért vett;
 11. 2 aranyozott ezüst ámpolnája, melyek 32 frtot érnek;
 12. 1 rézből való kelyhe; 13. 4 ezüst pohara, az ötödik
 töröttet eladta és árából az oltárjavadalom megerősíté-
 sére kiadott pápai okirat díját fizette meg Tatay Máté;
 14. 8 ezüst kanala; 15. megvan a Sopron városánál el-
 helyezett tőke adóslevele; a simaházi malomról a neme-
 sek felvalló és Orbán püspök megerősítő okirata; 16. meg-
 vannak a szőlőkre vonatkozó okiratok és a malom kir.
 adóját elengedő kir. okirat; 17. van az oltárnak: 1 gyoles-
 ből készült, jó asztalterítője és asztalhoz való jó kéz-
 törölője; 18. az oltárigazgató házában van ezeken kívül az
 oltár tulajdonában 1 db régi, jó függöny és 4 db jó sző-
 nyeg. E leltár tartalmával többé sehol sem találkozunk
 okiratainkban. Nemcsak az értékek kallódtak el, hanem
 a felsorolt okiratok is. Talán a leltári tárgyakból egyik-
 másik a székesegyház tulajdonába ment át az oltárjáva-
 dalomnak a káptalanba való bekebelezése után.

Oltárigazgatók: 1377—1382. Bereck karbeli pap. —
 1417. Pápai Miklós fia Mihály, szentbenedekfalvi plébá-
 nos kérte az oltárjavadalmat V. Márton pápától. Az el-
 intézésről nincs tudomásunk.¹⁵⁾ — 1469. Jakab pap. —
 1476—1497. Tatay Máté. — 1497—1525. Nylkay Albert
 kántorkanonok, majd nagyprépost. II. Ulászló király ké-
 résére választotta meg őt a káptalan oltárigazgatónak.
 Az alapítvány terhének végzésére 4 káplánt tartott. —
 1525—1535. Ludányi Péter kanonok. — 1542—45. Vely-
 key Márk, adalberti prépost.¹⁶⁾

¹⁵⁾ Dr. Lukacsics Pál: A XV. századbéli pápák oklevelei. 1. köt.
 V. Márton pápa, 48. l.

¹⁶⁾ Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 179. l. — II. Szám. k. 96.
 116—17. 119. 125. 186. 193. 197. 200. 209. 215. 224. 248. 296. 302.
 303. II. — III. Szám. k. 20. 40. 42. 45. 69. 89—92—97. 179. II. — IV.
 Szám. k. 20. 64—5. 295. 365. I. — V. Szám. k. 41. 122. 130. 164. 180.
 195. 293. 300. 307. 316. II. — U. o. 28. T. 3901—2. 3911—12. 3915.
 3920. 3930. 3937—9—3944. sz. — U. o. I. Cth. 1. sz. — II. Cth 26—7.
 38—40. 43. 59. 66. sz. — VI. Cth. 249. 251. sz. — VIII. Cth. 529. 531.
 533 537. 541—3 550. sz. — IX. Cth. 684. sz. — X. Cth. 763. 766—7.
 770. 791 838. sz. — XIII. Cth. 276. 557. sz. — U. o. Széchenyi György
 és Kollonich Lipót primás által hitelesített okiratok. — U. o. 1718. 1738.

2. Szentháromság-kápolna.

A győri székesegyháznak építészeti tiszta stílus nézőpontjából legszebb és legértékesebb részét alkotja a Szentháromság-kápolna. Az építés idejében általános kedveltségnek örvendő csúcsíves stílusban épült meg faragott kövekből. Falának külsejét több mezőre osztják a felfelé keskenyedő hármás féloszlopok, melyek középsője vastagabb és szögletessé formálódva rézsutos lemezzel simul a tetőhöz; a két szélső keskenyebb és konzolszerű kiképzéssel záródik. A hármás féloszlopok által határolt mezőkben helyezkedik el a négy ablak, melyeket kettős bordázat vesz körül, a külső szögletes, a belső gömbölyű. A fal alján, egy méternyire a földtől, kettős, faragott párkányzat fut körül. — A székesegyház déli hajójából 18. századbéli¹⁷⁾ franciázárral ellátott tölgyfaajtón jutunk be a kápolnába, mely a Simor János győri püspök által elrendelt és aradi Lippert József műépítész által 1861-ben végrehajtott renoválás képét mutatja. A kápolna három részre osztható: szentélyre, hajóra és kórus aljára. A valamivel alacsonyabb szentélyt stílszerűen kiképzett diadalív választja el a hajótól, melyből egy lépcsőfokon jutunk fel ide. A tetőzet remek bordái gömbölyű rózsával záródnak és kúpszerű mélyedéseket alkotnak.¹⁸⁾ Itt áll a márványoltár, melyet a trónonülő Úr Jézus és a négy evangélista rézlapba beágyazott színes zománcképe ékesít. Fölötte fából faragott, aranyozott baldachinsátor alatt helyezte el Simor János püspök Szent Lászlónak a 15. század elejéről való művészi hermáját, benne Szent László fejereklyéjét. Ez idő óta Szent László-kápolnának nevezi a közönség a régi Szentháromság-kápolnát. Az oltár két oldalán rózsában végződő márványoszlopból finommivű vastartók nyulnak ki, melyekről világító lámpák függenek alá.

1767. 1872 évi Can. Visit. — Győri kápt. hit. h. lvt. IX. Cth. 632 638—9 sz — U. o. 1. felvall. jk 19. 77 82. 245/2. II. — 2. felvall. jk. 5. 380. I. — 3. felvall. jk 114 I. — 4. felvall. jk 880. I. — Vitéz Házi Jenő: Sopron város tört. VI. 20. 153. 177 196 209. 249. 259. 313 345 378. II. — VII. 259. 274. 381. II — Kat. Szemle, 1923. évf. 9. füzet: Takáts Sándor: Az oltármesterség és ispotálymesterség. — Héderváry-család oklvt. I, 355—6. I.

¹⁷⁾ Győri kápt. m. lvt. 12. T. 2212. sz.

¹⁸⁾ A szentélyt későbbi keletűnek tartják műépítészeink.

A hajónak faragott bordái egymásba kapcsolódnak és a falakra támaszkodnak. Az utcára néző négy festett ablak Szent István, Szent László királyokat, Szent Imre herceget és Szent Erzsébetet ábrázolja. Az ablakok alatt és a szemközt levő falon fülkeszerűen bemélyített ülőhelyek szolgálják az ájtatoskodók célját. A székesegyház déli hajójába nyíló két nagyobb ablak ólomkeretekbe foglalt gömbölyű üvegtáblákból áll.

A kápolnát kórus zárja le, melynek rácsa félkör-alakú, áttört rózsákból áll. A kórus alatt gyóntatószéket helyeztek el az újabb időben. Az egész kápolna falát mészhabarcossal vakolták és kockákra osztották.

A kápolna alá készített sírboltba 1747-ben galántai gr. Eszterházy Ferencet, Csesznek urát temették el. A padozatba illesztett, kriptát záró kőlapon a felírás már nem olvasható.¹⁹⁾ Valószínű, hogy a Héderváry-, később a Viczay-Héderváry-család több tagja is itt keresett nyughelyet, de erről írott okmányaink nem tanuskodnak.

A kápolnát a Héderváry-családból származó János (1386—1416) győri püspök építette 1404-ben a Szentháromság tiszteletére. Héderváry Jánosnak, mint győri kanonoknak adta 1377. ápr. 27-én XI. Gergely pápa a János lovagok budafelhévi és esztergomi házához tartozó birtokot és őt e házak főnökévé nevezte ki. Innét került a győri püspöki székhelybe. Bizonyára a budafelhévi Szentháromság-templom emlékére szentelte a püspök e kápolnát a Szentháromság tiszteletére és így — mint volt főnöke — a feloszlásban levő rendház emlékét akarta Győrött megörökíteni. A kápolna első rektorául is a budafelhévi házból rendelt ki misés jánoslovagot.²⁰⁾

A kápolna tervezőjét, építőjét nem ismerjük.

Az *építés célját* megjelöli IX. Bonifác pápának 1404-ben kiadott bullája, melyben kánonilag, vagyis az egyházi törvényeknek megfelelő módon alapított intézménynek ismerte el, mivel fenntartásáról és a melléje rendelt pap megélhetéséről és intézményesen gondoskodott Héderváry János.²¹⁾

A kápolna mellett rendelt papnak, kápolnamesternek hivatása abból állott, hogy Istennek szolgáljon, Isten

¹⁹⁾ Győri kápt. m. lvt. 8. T. 1739. sz.

²⁰⁾ Kat. Szemle, 1903. évf. 117. l. Reiszig Ede dr. tanulmánya: A János lovagrend Budafelhévizén. — Veszprémi püspökség vatikáni oklvt. II. 267. l.

²¹⁾ Monumenta Vatic. Hung. IV. — IX. Bonifác bullái 1396—1404. 603. l.

dicsőségét ápolja a szentmisének naponként való bemutatásával. A kápolnák, oltárok alapításának szokásos célja volt az is, hogy az alapítványi javadalomból élő pap az alapítóért és családjáért ajánlja fel naponként a szentmisét. Bizonyára itt is kikötötte ezt Héderváry János. Következtetésekre vagyunk utalva, mert az eredeti alapítólevél nincs meg, vagy legalább is nem sikerült megtalálnunk.²²⁾

A kápolna *alapítványi vagyonát* sem ismerjük tüzetes felsorolásban, de más okmányokban talákoztunk idevonatkozó fontos adatokkal. Ezek szerint ez alapítványhoz tartozott:

a) *Megyér falu határának fele.* A káptalani számadók könyvei a 16. század elejétől fogva ismételtelen felsorolják Megyert a káptalan, helyesebben a Szentháromság-kápolna alapítványai között. A mai Kismegyér puszta területén állott Megyér falu és határa. A falucsának 1497-ben még 17 portáját sorolta fel az adórajstrom, 1518-ban pedig csak hármat. Mivel a kápolna a káptalan felügyelete és gondozása alatt állott, később a káptalan egyik tagja volt a kápolnamester, azért okmányunk egyenesen a káptalan földesuri joga alá sorolja Megyert. E címen Edvy János, a falu papja 1507-ben $\frac{1}{2}$ frtos taksájából 1 frt katedratikumot fizetett a káptalannak; 1526-ban jobbágysági után hadipénzt is fizetett a kápolnamester. A birtok nagyságát és jövődélmezőségét egyetlen okiratunk sem részletezi. Szó esik 1538-ban a birtokhoz tartozó rétekről, de minden részletesebb tájékoztatás nélkül. Kisbarátfalu a Héderváryak birtokához tartozott, azért valószínűnek látszik, hogy ebből hasították ki a kápolna földjét, mely így Megyerrel és a győri határ déli részével érintkezett. 1589-ben Gregoróczy Vince győri vicegenerális ellen ismételtelen panaszt emelt a káptalan. Egyik sérelme az volt, hogy Tarisznyavár — másként Megyer — felét elfoglalta, pedig az a káptalan illeti. Az egész terület a Húgóhegyen, vagyis inkább dombon épített kis vártól kapta nevét, melyet a nép Tarisznyavárnak hívott. Az 1592. évi határjárás alkalmával hat tanú igazolta, hogy Megyer felerészben a győri káptalané, Tarisznyavárral közös határa van a káptalannak, és a tarisznyavári földeknek fele is azé. A birtok egyik határa Nagybarátihoz, a másik a megyeri szentegyházhoz közel a Húgóhegy felé húzódik. 1590-ben és 1593-ban a harmin-

²²⁾ Talán a Győrrre vonatkozó, de a vatikáni levéltárból még ki nem emelt okmányok között lappang.

cadhivatallal pereskedett a káptalan a tarisznyavári legelő miatt. A pannonhalmi főapát ugyanis a győri harmincadosoknak adta bérbe tarisznyavári legelőjét, akik aztán a kápolna rétjét is elfoglalták. Ez idő után többé nem szólnak okirataink a megyeri—tarisznyavári birtokról. Győr vidéke török kézre került, a falu is elpusztult, a birtok a kápolnára nézve végleg elveszett.

b) A kápolna javadalmához tartozott *Mesterfán* egy egész telek és a mesterfai borkilenced harmadrésze. Lábatlany Gergely ajándékozta e jövödelmet a kápolnának lelke üdvéért, tehát alapítványul. Az adományt a későbbi mesterfai birtokos, Babonay Zsigmond is megerősítette. Mesterfa a török időben elpusztult, ma is az écsi határnak a káptalan tulajdonában lévő egyik része.

c) *Nagyszöllős és Kerta* veszprémmegyei faluk gabona- és bortizede szintén a kápolnáé volt, de ismert okiratainkból nem tudjuk megállapítani, hogy az alapító Héderváry János püspök vagy más jötevő adományozta-e a kápolnának. A legrégibb időben maguk a kápolnamesterek szedték be a tizedet. 1496-ban Tatay Mihály kanonok, kápolnamester egyezkedett a vásonkői várnaggyal, Udvary Pállal és a nagyszöllősi—kertai községi megbizottakkal a tized ügyében. A tizedbeszedéssel járó sok nehézség miatt legtöbbször bérbeadták a kápolnamesterek e jövödelmet; bérlőül maga a földesur ajánlkozott, aki a nekijáró kilenceddel együtt behajtotta a tizedet is. Az egész 16—17. századon át Choron András devecseri birtokos és vásonkői (vásoni) Horváth-család, mint földesur, volt a bérlő. A bér a 16. században 20—40 frt között váltakozott; a 17. században 72 tallér volt. A 17. század közepétől a század végeig a törökhódítás miatt a jövödelem teljesen elmaradt. A 18. századon át 140 frt jövödelmet hozott a tized; a 19. század elején bekövetkezett pénzromlás ezt is megkevesbítette; a század közepén pedig megszűnt a tized.²³⁾

d) *A csanaki és nyuli* hegyekben szőlőbirtokkal is rendelkezett a kápolna. A csanaki szőlő sok pereskedésre adott alkalmat a káptalan és a főapát, mint földesur között. A főapát ismételten elfoglalta a kilenced meg nem fizetése miatt, majd meg visszaadta. Ivánczy János nagyprépost (1604—1636) romjaiból (ex ruderibus) ültette ki, azért tulajdonjogot is formált hozzá és 1636-ban, végrendeletében nagyprépost-utódjának hagyta. Az erőszakos gazdacserélés még ezután is folytatódott.

²³⁾ Győri kápt. m. lvt. 1718. 1758. 1767. évi Can. Visit.

Lósy primás is a káptalan érdekét védte és a főapátot a fegyveres foglalástól eltiltotta.²⁴⁾ 1715-ben Nádasdy László gr. nagyprépostnak adta a káptalan használatra, aki utolsó papi haszonélvezője volt, mert halála után testvére, Nádasdy Boldizsár foglalta el, akinek még 1737-ben is tulajdonában találjuk. Nem is került többé vissza a káptalan kezére.

e) A kápolna tulajdona volt az a ház is, melyről 1535-ben és 1562-ben emlékeznek okirataink. Ezek szerint a káptalani prépost elhagyott kőháza mellett a piactéren, a mai II. Rákóczi Ferenc-utcában, a régi városháza telkén vagy közvetlen környékén állott a ház. 1563-ban e ház udvarán középkítésre telket adott a káptalan Gerdesits Gergely deáknak. Kikötötte azonban, hogy amikor a kápolnának ismét lesz mestere, az megválthatja az odaépített házat.

Többé e házról sincs szó, tehát hihetőleg elpusztult. Más javadalomról nincs tudomásunk. Okmányyszerűleg azt sem sikerült megállapítanunk, hogy a házat, a szállóket, a tizedet első alapítójától, vagy későbbi jötevőktől kapta-e a kápolna.

f) Zálogos birtokáról is meg kell emlékeznünk: 1414-ben Poki Miklós fia 21 márka dénárért elzálogosította poki erdejének egyik részét János püspöknek, illetőleg az általa alapított Szentháromság-kápolnának. († Balics Lajos irói hagyatéka.) Később nem emlékeznek okirataink ez erdőről; valószínűleg hamarosan visszaváltoztatta a Poki-család.

Az adományozás joga. A kápolnához tartozó javadalom adományozása és a kápolnamester kinevezésének joga a káptalant illette. Gosztonyi János püspök (1510—1525) magának követelte e jogot 1516—17. évben és a javadalmat Losi Mihálynak adta. A káptalan ősi jogára hivatkozva tiltakozott az adományozás ellen és Lábady Pál kanonoknak adta a javadalmat a kápolnamesteri tisztséggel együtt. Az ügy hivatalos elintézésére Lábady Pált Rómába küldte. A Szentszék a káptalan jogát ismerte el és Lábadyt a javadalomban megerősítette.

1531-ben Kuzmich Mihály kanonok kir. adományozás alapján akarta megszerezni magának az oltárigazgatóságot, a káptalan azonban a vármegye előtt tiltakozott jogának megsértése ellen, mire I. Ferdinánd elismerte a káptalan jogát. Piláti Lipót 1737-ben jelenti, hogy Ferdinánd határozata megvan a káptalan tulajdo-

²⁴⁾ U. o. 4. T. 1311. 1823. sz.

nában, mellyel a kápolna és altariája adományozását a káptalan ősi jogának ismerte el.²⁵⁾ Alapítványi terhéről írott emlék nincs.

Az oltárjavadalomnak a káptalanba való bekebelezése.

A török hódoltság következtében igen megfogyatkozott a káptalan jövödelme; Baranya megyében fekvő legnagyobb birtoka a mohácsi csatavesztés után hamarosan elveszett; azért Nagybaráthy Tamás kápolnamester halála után a maga számára kérte a kápolna javadalmát és magára vállalta a jötevőkért naponkint mondandó szentmise végzését. Ujlaky Ferenc püspök 1538. május 21-én kelt okiratával teljesítette is a káptalan kérését: a káptalanra ruházta e javadalmat. Rövid idő multával azonban újból egyes tagjainak adta maga a káptalan. A 17. században már nem találkozunk okiratainkban kápolnamesterekkel, tehát a káptalan újra maga használta a javadalmat. Csak a csanaki szöllőt vette ki, melyet a főapáttal folytatott per miatt egyes kanonokok használtak, de a használatért viszont az oltár jogát védelmezték.

A kápolna viszontagságos élete.

A Szentháromság-kápolna mindenben osztozott a székesegyház sorsában, melyhez hozzáépült. Mikor a 16. század közepén a várórség élelmezési főtisztje lefoglalta a székesegyház háromnegyed részét, lefoglalta e kápolnát is és abban raktározta el a katonaság élelmére sütött nagyobb mennyiségű kenyeret. A káptalan 1564-ben és később ismételtén kérte a királytól a kápolna visszaadását. A katonaság azonban csak akkor vonult ki innét, mikor villámütés következtében a puskaapor felrobbant és a templom megrongálódott. A török világban a templommal együtt a kápolna is profán célt szolgált. Csak Győr visszavétele után jutott végre eredeti rendeltetéséhez. Minden viszontagság ellenére meglehetősen megtartotta eredeti alakját, építési stílusát, szépségét. A Draskovich György püspök idejében történt Rana-féle templomátépítés is változatlanul meghagyta. Simor János püspök renováltatta 1861-ben.

A kápolna mesterei (comes capellae, magister capellae, rector altaris): igen gyakran változtak, de mindig a káptalan tagjai közül kerültek ki. Ugyanazok több-

²⁵⁾ Győri kápt. m. lvt. 4. T. 1312. 1340. sz.

ször is hozzájutottak e tisztséghez, mert közben, úgylát-szik, lemondtak a káptalan vagy a káptalan egyik-másik tagja javára.

1404-ben *János fia István* a Buda melletti Hévizen (in Calidis Aquis Budafelhéviz) székelő keresztések rend-jéből, az első, kinek maga az alapító, Héderváry János püspök, előbb maga is e rendnek főnöke, adta e javadal-mat, akit IX. Bonifác pápa a pápóci prépost által megerősített tiszteben.²⁶⁾ Kápolna-ispánságának időtartamát nem ismerjük. — 1457-ben Büky István; 1469—1497-ig Tatatay Mihály; 1503—16-ig Keresztury Nyitrai Balázs; 1516—17-ig Lábady Pál; 1518—19-ig Keresztury Balázs; 1519—1520-ig Eöchényi Péter; 1520—30-ig Lábady Pál; 1531—38-ig Nagybaráthy Tamás; 1541—43-ig Szöllősy János; 1545—52-ig Pécsy Mihály; 1554. Pápay Pál rábaközi főesperes.²⁷⁾

3. Szent Ferenc-kápolna.

Szathmáry Ferenc győri püspök (1495—1508), Ba-kocz Tamás testvéröccse, a székesegyház mai főbejárója mellé kápolnát épített Szent Ferenc tiszteletére és azt javadalommal látta el, hogy annak fejében a káptalan érette szentmiséket mondasson a kápolnában. Alapítóle-velünk nincs meg, tehát az alapítvány részletes terhét, az elmondandó szentmisék számát nem ismerjük. Az alább felsorolandó adatokból azonban kitűnik, hogy elég nagy kötelezettség hárult a káptalanra, az alapítvány fe-jében. Határozottan azt sem tudjuk megállapítani, hogy mikor épült fel a kápolna. Tény az, hogy 1513. óta ott történt a káptalani jövődelem elosztása, de az is tény,

²⁶⁾ Monumenta Vaticana Hungariae IV. IX. Bonifác bullái 1396—1404. 603. l.

²⁷⁾ Egyéb forrásaink: Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 4. 183. 419. 439. 688. 691. ll. — II. Szám. k. 54. 59—60. 62. 65. 88. 144. 147. 172. 177—8. 182. 189. 209. 305. 314. 321. 688. ll. — III. Szám. k. 4. 13—17. 20. 30. 53. 71. 79. 97. 106. 118. 129. 135. ll. — U. o. 4. T. 1312—13. 1340. 1344. sz. 14. T. 2435—6. sz. — 18. T. 2837. sz. — 20. T. 3101. sz. — 21. T. 3169. sz. — U. o. V. Cth. 168. 176. 187. sz. — VI. Cth. 250. sz. — VIII. Cth. 526. 581. 590. 607. sz. — X. Cth. 800. A. 800. B. sz. 801. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. II. felvall. jk. 192. l. — VIII. felvall. jk. 280. — IX. felvall. jk. 290. l. — U. o. 13. Cth. 261. sz. — 1. T. 24610. sz. — Egyháztört. Eml. III. 3. — Pannonhalmi főapátság tört. IV. 346. l. — Villányi Szaniszló: Győrvar és város helyrajza, erődítése a 16., 17. században. 17. l. — V. Házi Jenő: Sopron szab. kir. város tört. IV. 248. l.

hogy 1515-ben, sőt még 1521-ben is *új kápolnának* nevezik okirataink és időközben állandóan dolgoztak rajta. Tehát 1500—1522 között kellett elkészülnie. Így az alapító halála után fejezték be az építést. 1513. körül még nagyobb munkálatokat végeztek rajta. 1517-ben gerendákat vettek tetőzete számára, sőt 1522-ben szerezte meg a káptalan a tetőcserepet. Felszereléséhez 1515-ben kelyhet javíttatott a káptalan, melyet Szent Ferenc kelyhének nevezett; 1518-ban a kápolna három oltárának felszerelésére költött 1 frtnál többet.

A kápolna elég tágas lehetett, hiszen három oltár állt benne, egy fő- és két mellékoltár. Az oltárok felszerelése is a szebbek közé tartozott: 4 gyertyatartót 1525-ben szerzett pótlólag a káptalan 1 frt 36 dénár költséggel; ezeknek és a többi rézgyertyatartóknak megfizetéséről minden sátoros ünnep előtt gondoskodott. A ruhák elhelyezésére külön szekrényke szolgált, melyet 6 frt 25 dénárért készített az asztalos. Az istentisztelet emelésére külön orgonával és szertartáskönyvvel rendelkezett, mely utóbbinak kótázásáért Gáspár orgonista 1517-ben $1\frac{1}{2}$ frtot kapott. A kápolnát szívesen látogatták a hivek és az ott elhelyezett perselybe (*Ladula indulgentiarum*) ajándékot tettek. 1517-ben Szent Jakab apostol napján 15 frtot; 1523-ban pünkösdkor 12 frtot; 1525-ben Simon Judás vigiliáján 1 frtot talált benne a káptalan. Ez adományból fedezte gyertyaszükségletét és egyéb kiadását. Ha a kiadásokra előleget adott a káptalan, a befolyó jövedelemből visszatérítették a számadók: így 1522-ben a káplánoknak előlegezett 23 frtot térítették vissza.

A kápolna javadalma: a) a *mesterfai* birtok, melyet Babonay Zsigmond 1507-ben zálogosított el a kápolnának 700 frtéért; mely meg is maradt a kápolna tulajdonában.²⁸⁾ Mesterfa lakói alku szerint 13 frt földesuri adót fizettek évenként. Mesterfa az écsi határnak egyik része ma.

b) Javadalmát alkotta a »*káptalani nagy ház*«, vagyis vendéglő. Nem találtunk rá okmányt, hogy e házat Szathmáry Ferenc adta volna, csak azt tudjuk, hogy votiv-mise alapítványa;²⁹⁾ mivel azonban a kápolnában min-

²⁸⁾ Mesterfáról a káptalan birtokai között beszéltünk bővebben a káptalan történetében.

²⁹⁾ Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 547. I. 1521. év: Item in profesto S. divi Thome apostoli discreto Joanni presbytero de Zan succus todi Ecclesie Jaurien. pro uno votivo, quod tenetur pro domo Capitulari in Theatro habita existente, solvimus flor. 2.

dig Szathmáry püspök lelke üdvéért szolgálta vagy szolgáltatotta a káptalan a szentmiséket, és más alapítóról sohasem szólnak okirataink : fel kell tételeznünk, hogy ez alapítványul szolgáló házat Szathmáry Ferenc adta a káptalának. A ház a piactéren (in theatro) feküdt, a mai Szechenyi-téren, körülbelül a Vigadó épülete helyén. A piacteret »theatrum«-nak azért hívták, mert a nevezetesebb látványosságoknak ez volt a színhelyük, így az ítélkezések, az ítéletek végrehajtása is ott szokott történni. Nagyobbszabású épület volt, azért nevezik okirataink állandóan »nagy háznak«. Az 1522—24. években történt nagy átalakítás művelődéstörténeti szempontból is figyelemre méltó. A ház belsejét, padozatát, tetőzetét, istállót, pincéjét 70 frt 93 dénár és 2 bécsi dénár költséggel javíttatta át a káptalan. Asztalos- és üvegemestert Bécsből hozatott, kinek vörös fenyőből készített ablakokért 6 frtot fizetett ; a keretekhez való faanyagot pedig 11 frt. 40 dénárért vette. Az üvegezésért Kristóf mesternek 30 frtot és 30 dénárt adott ; az ajtók vasalásáért 2 frtot fizetett. A ház padozata téglából készült, melyhez 700 drb négy-szögű padlóteglát vett 1 frtéért ; 4 kőművesnek négy napi munkájáért 2 frtot és 17 dénárt adott. Két vendégszobába új kályhákat rakatott, melyekhez 700 drb nem égetett téglát vett 28 dénárért, György és Pál fazékgyártómestereknek a kályhák felrakásáért 3 frtot fizetett. A tetőzet javításához szarufákat, gerendákat a Bakonyból hozatott, az istállók, jászolyok és zabolók felszereléséhez szükséges faanyagot, kivájt fákat a gyirmóti molnárok szállították. A kőművesmunkához szükséges cementet Szentvidről, 2 kemencérevalót pedig Tamásiból és Fenyőfáról hozatott a káptalan. Benedek győri kőfaragómester, Pátkay Gergely, Kys Mihály, Gál Péter és Domonkos segédekkel dolgozott a házban. Az ácsmunkát Lénárd győri mester végezte. A kátrányt Budáról hozták. A nagyvendéglő szomszédságában hatalmas pince feküdt, melyet néha külön értékesített a káptalan. A vendéglő bérlők kezében volt, akik 25—40 frtot fizettek érte. Nem egyszer a város bírása bérelte ki több polgárral közösen. Az 1566. évi nagy tűzvész elpusztította a vendéglőt ; többé fel sem épült, anyagát 1570 körül a vár bástyáinak építésére használta fel Teiffl András főkapitány. A nagy pince mellé és fölé azonban házat épített a káptalan, melyet majd lakásnak adott ki, majd bolthelyiségül. 1588-ban sérelmei között azt is felemlítette a káptalan, hogy a főtéren levő pincéjét a hozzáépített boltokkal együtt a német katonaság lefoglalta. E ház, illetőleg boltok bére 5—50

frt. között váltakozott. A város nagycsatornájába belekötötte a káptalan e házát; 1670-ben maga javíttatta a csatornát. A nagycsatorna szinte alagútszerű építmény volt, mely megvan ma is, de már nem csatornaként szerepel; 1920-ban beszakadt a Széchenyi-téren, és pompás építési munkája láthatóvá vált. A Széchenyi-térről az Apátur-tó felé húzódik a Duna felé.

c) A kápolna javadalmához tartozott a pázmándi, nyuli és écsi hegyben 7 szőlő, melyeknek 1527. évi bormérese 152 edényre való volt. 1517-ben is 74 frtot árultak ki a kápolna borából. Nádaslak, Püski, Patona, Abda, Gyirmót, Vámos káptalani faluk. — Ez adatokkal csak azt akarjuk igazolni, hogy a szőlők elég jelentékeny jövedelmet hoztak a kápolnának. Az écsi szőlő a *Pánzsaelő* nevű hegyen feküdt, melynek megművelésére 1514—50. években 4—8 frtot kellett kifizetni, később bérleti úton jövedelmezett, ha a török a bérlőket el nem riasztotta a munkától.

d) Valamelyes készpénze is volt mindig a kápolnának, mely vagy a benne elhelyezett perselyben gyűlt össze, vagy az évi rendes jövedelemből maradt meg.

A kápolna jövedelmét külön kezelték a számadó kanonokok; a bevételek és kiadások összegezése után a maradékot átvitték a következő évre.

A kápolna kiadásai: a) a négy káplánnak, akik a kanonokok helyett naponként énekes szentmisét mondtak Szathmáry Ferenc püspökért, 24 frtot adott a káptalan; b) a miséző és misén jelenlevő kanonokoknak a befolyó jövedelem arányában adták ki a számadók részüket. Példaképpen felemlítünk néhány osztozkodást: 1513-ban egyik alkalommal 17 kanonok 4—4 krajcárt kapott; 1515-ben Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén 18 kanonok osztott 2 frt. és 100 bécsi dénár összegen; 1550-ben 11 kanonok 5 dénárjával 55 dénárt osztott szét. c) A szentmisén segédkező diakonusoknak is kijárt részesedésük: 1513-ban egyik alkalommal 4—4 krajcár, máskor több vagy kevesebb. d) Az orgonista és orgonanyomó díja: 1514-ben egyik alkalommal 4 krajcár, máskor 7 dénár; 1516-ban egyszer 2 krajcár, máskor 1 bécsi dénár; 1528-ban 8 krajcár. A kanonokok, segédkezők, orgonisták osztaléka 1529-ben összesen 43 frtot tett ki.

A kápolna igazgatói (comes, rector Capellae) tulajdonképpen nem voltak külön személyek, mert a javadalmat kezdettől fogva a káptalan használta, ő teljesítette, vagy 4 káplánjával teljesíttette a hozzákötött terhet is. A szentmiséket a 16. század közepéig megszakitás nélkül

ünnepélyes segédlettel végezte ; az akkori zürzavaros időben néhány éven át szüneteltek a kápolna szentmiséi, de 1550-ben Szeplőtelenfogantatás ünnepén újra megkezdte a káptalan azok végzését. A kápolna a 17. században is fennállott, sőt változtatások és leegyszerűsítések után fennáll ma is, de a szentmisék végzéséről a 17. század közepétől fogva nem szólnak okmányaink. Oltárai és egyéb az istentisztelethez szükséges felszerelése, orgonája eltűnt a székesegyház sokszoros átépítése alkalmával ; javadalma is elveszett. Ma gyóntatószobául szolgál. Építési modora ma is megtartotta nemes vonalait.³⁰⁾

4. Szent Egyed apát, hitvalló oltára.

Sem alapítóját, sem alapításának idejét nem ismerjük ; 1471-ben említik első ízben okirataink az oltárigazgatóját.³¹⁾ Az oltár a székesegyház Duna felé néző kapujának közelében, a középső oszlopnál áll, hol a Mátéssy-család kriptája volt, mely fölé nagyobb emlékkövet állítottak. Így írja le helyét 1628-ban okiratunk.³²⁾ E meghatározásból csak annyit tudunk meg, hogy a mai Mária-hajóban állt az oltár. A Mátéssy-család sirboltjáról egyebütt nem szólnak okirataink. Károlyi Lőrinc felsorolja az összes emlékköveket, erről semmit sem tud : tehát a 18. század első felében e sirbolt ismeretlen. Meglehet, hogy Mátéssy István váci püspök sarköve, mely a mai Szent István-hajóban, a Szent József-oltár mellett van, innét került át mai helyére.

Az oltár javadalmához tartozott: a) egy pozsonyi ház, mely 1650—1696. években állandóan 14 frt. bérjövödelmet hozott. Nem tudjuk, hogy ki adta e házat az oltárnak. — b) 1510-ben Körmeny Balázs oltárigazgató lemondott az oltárjavadalomról és azt Szanyi Mihály messterkanonoknak engedte át ; lemondásában felemlítette,

³⁰⁾ Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 766 63. Introitus et exitus proventuum Capelle condam Francisci pie memorie episcopi ecclesie Jaurien. Anno 1527—28. — I. Szám. k. 294. 321. 341—2. 354. 356. 371. 434. 513. 534. 560. 572. 602. 620. 651—2. 672. 677. II. — II. Szám. k. 30. I. — III. Szám. k. 109. I. — IV. V. Szám. k. igen sok lapja. — U. o. 10. Cth. 880. B. sz. — 14. T. 2411. sz. — 16. T. 2608. sz. — Villányi Szaniszló i. m. 66. I. — Takáts Sándor: A régi Magyarország jó kedve. 122. I. — Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felvall. jk. 334. I. 1567. év.

³¹⁾ Héderváry-család oklvt. 1, 371. I.

³²⁾ Győri kápt. m. lvt. III. Szám. k. 1628. évi április 6-iki feljegyzés, 84—91. I.

hogy a nagyécsi szőlőhegyben levő 3 szőlőjével és Herlein Tamásnál adóslevélre elhelyezett 200 frtjával gazdagította a Szent Egyed-oltárt. Ez alapítványát az Üdvözítő tiszteletére ajánlotta fel, és az oltárigazgatótól ennek fejében azt kívánja, hogy évenként két szentmisét mondjon érte. Egyik szőlő a Házasszőlők dülőjében, a másik a hosszúszőlők dülőjében, a harmadik a Hölgymál- (Hállomály) dülőben feküdt. E szőlőket a káptalan 1549-ben a mysérdi plébánosnak adta használatra azzal a teherrel, hogy minden pénteken az oltár alapítványa szerint szentmisét mondjon. Azt is megengedte neki, hogy a Hölgymál-szőlőt 12 évre testvérének, Zabó Simonnak adhassa át használatra. — Innét megtudtuk, hogy 1549-ben már nem volt az oltárnak igazgatója, mert különben nem a káptalan rendelkezett volna a szőlőkkel; megtudjuk azt is, hogy az alapítványi teher heti egy szentmise elvégzéséből állott.

Az oltárjavadalomnak a káptalanba való bekebelezése.

Bizonyos, hogy az oltárjavadalom a 16. század közepén már a káptalanba bekebelezett javadalom volt. A szőlők műveléséről a káptalan gondoskodott, a pozsonyi ház bérét ő szedte be és osztotta szét a kanonokok között. Okmányaink úgy beszélnek e házról, hogy *hajdan* a Szent Egyed-oltár javadalmához tartozott: tehát ekkor már nem.

A javadalom a háborús viszonyok között elveszett, az alapítvány megszűnt; a 18. században már az oltárról sem emlékeznek okirataink.

Oltárigazgatók. Csak három oltárigazgató nevét sikerült okmányainkból megtudnunk: 1471. Pápay István; 1510-ben Körmendy Balázs, 1510--1523-ig Szanyi Mihály igazgatót ismerjük.³³⁾

5. A megholtak oltára.

Valószínű, hogy ezt az oltárt a káptalan alapította és nála miséztetett meghalt jötevőiért, mikor az oltárjavadalmak a káptalan jószágai közé kerültek. Erre vall az a körülmény is, hogy az oltár fő javadalmát a káptalan

³³⁾ Győri kápt. m. lvt. III. Szám. k. 1628. évi feljegyzés. — 84. 91. l. — III/2. Szám. k. 15. 33. 51. 66. 78. II. — IV. Szám. k. 44. 296. l. — V. Szám. k. 317. l. — Győri kápt. hit. h. lvt. I. felvall jk. 110. l. — IX. Cth. 604. sz. Héderváry család oklvt. I. 370. l.

adta; ugyanis az oltár két igazgatója $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ kanonoki jövödelemben részesült. Feltevésünket támogatja a káptalan felelete, melyet 1640-ben Draskovich György püspök által végzett egyházlátogatás kérdőpontjára adott: a régi alapítványi misék számát nem ismeri; csak azt tudja, hogy a székesegyházban különféle alapítványok, kápolnák, oltárok voltak, amelyeknek alapítványi terhe fejében ma a megholtak oltárának mesterei hetenkint 3—3 szentmisét mondanak. Lehet, hogy mások is adtak javadalmat ez oltárnak, hogy érettük is bizonyosságú szentmisét végezzenek az oltárigazgatók. Erre vall egyik okmányunk feljegyzése, mely szerint a »Missa defunctorum«-nak, amit »in diebus Lytaniarum« celebrálnak, külön javadalma van, egy szőlője a *Pánzsaelő-hegyen* 1534-ben.³⁴⁾

Az oltár javadalma: a) egy győri ház, melyet Mátyás király 1486-ban a kir. adó alól felmentett; feküdt pedig 1534-ben a Halottak-utájában (in platea defunctorum). Az utcát nem ismerjük, de elnevezése valószínűleg összefüggésben van ezzel az oltárjavadalommal. b) Ménfőn 2 szőlő, melyeket Körmendy Tamás iskolamesternek adott a káptalan használatra. Ménfő elpusztulása után 1574-ben a győri katonák vajdája vette fel művelésre e szőlőket. c) Écsen egy szőlő Pánzsaelő-hegyen. d) Nyulon egy szőlő a Hallomáldülőben.

Az oltár igazgatóit ræstereknek hívták: magister altaris defunctorum, vagy röviden magister defunctorum, vagy rector altaris defunctorum, vagy rector praebendae missae defunctorum. A 17. században már székesegyházi hitszónok néven, majd magyar és német káplán, székesegyházi javadalmas néven ismerjük őket. Ekkor már megszűnt az oltár, megszűnt a hozzákötött teherviselés is.³⁵⁾

6. Szent Ágoston oltára.

Alapította Széchy Ágoston (1447—1466) győri püspök. Az alapító által kijelölt eredeti javadalmat és a hozzáfűzött alapítványi terhet nem ismerjük. Gyarapí-

³⁴⁾ Missa defunctorum in dicta ecclesia nostra in Quadragesima diebus lytaniarum celebrari solita.

³⁵⁾ Győri kápt. lvt. II. Cth. 27. sz. VIII. Cth. 616. 630. sz. — 4. T. 1342. sz. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 3. 12. 18. 127. 229. II. — 2. felvall. jk. 16. 51. 60. 109. 193. II. — 3. felvall. jk. 126. I. — Héderváry-család oklvt. 1. 427. I. — Győri tört. és régészeti füzetek. IV. 91—93. II.

totta az oltárjavadalmat koroncói Nórápi Antal György, aki a szentmártoni konvent kiküldöttei előtt a bezii határban levő birtokrészét, a koroncói határban a Marcal mellett fekvő 4 erdőrészét a maga és szülői lelke üdvéért Szent Ágoston oltárának adta. 1465-ben Nemes Barankaházy a barankaházi, másként bődsszentlőrinci egész telkét, melyet Veszprémmegyében örökségi jogon és az ott levő Szent Lőrinc-egyház kegyuri jogán bir, felajánlotta az Ágoston püspök által alapított oltárnak. Ez oltár igazgatója tehát három alapítóért, illetőleg adományozóért mutatta be az oltárnál szentmiseáldozatait.

A káptalan a 17. század elejéről való urbáriumában még megemlékezik arról a szőlőről, melyet koroncói Makk Mihály 1475-ben adott az oltárnak. A szőlő a kisbaráti hegyben, a Papágota-dűlőben feküdt. Valószínű, hogy ez a szőlő alapítványjellegű adomány volt. Így Makk Mihály a negyedik jótévő, akiről az oltárigazgatónak meg kellett emlékeznie. Későbbi időben már nem szólnak okirataink ez oltárról sem.

Az oltárigazgatók közül csak Pál mosoni főesperest ismerjük 1475-ből.³⁶⁾

7. Szent István király oltára.

Sem alapítóját, sem alapításának idejét nem ismerjük; azt tudjuk csak, hogy a 15. század közepén már igazgatója végezte az oltárhoz fűzött kötelelességeket.

Javadalmához tartozott: Győrött *a)* egy ház, melyet 1486-ban Mátyás király felmentett a kir. adó alól; *b)* a Pánzsaelő-hegyen szőlő, melyet 100 frtra értékelték 1540-ben.

Egyéb javadalmáról, valamint alapítványi terhéről nem szólnak ismert okirataink.

Oltárigazgatók: 1453—75. Balázs pap, aki vizsgálatot tartott Döbrentei Tamás főapátsági kormányzó ellen; 1479—82-ben Meszlényi Ferenc; 1540-ben Visy István mesterkanonok.³⁷⁾

³⁶⁾ Győri kápt. m. lvt. 4. T. 1342. sz. — 22. T. 3253. sz. — 8. Cth. 528. sz. — 10. Cth. 790—91. — III. Szám. k. végén: káptalani Urbarium.

³⁷⁾ Forrásaink: Győri kápt. m. lvt. 2. Cth. 27. sz. — 3. Cth. 110. sz. — 2. Szám. k. 356. l. — Héderváry-család oklvt. 1. 398. l. — Győri tört. és régész. füzetek: 1. 118. l. — Pápóci prépostság oklvt. 3. Cth. 110. sz.

8. Szent Domonkos oltára.

Alapítóját, alapítási idejét nem ismerjük. Azt gondoljuk, hogy a dömések győri kolostorának és templomának elpusztulása után hozták át a székesegyházba a pusztult templom oltárát, melynek javadalma a káptalan birtokai közé olvadt be, azért oltárigazgató nevével sem találkozunk okiratainkban.

Javadalmát alkotta a nyuli hegyben, a Tátika-dülőben fekvő szőlő, mellyel 1512—1559 években találkozunk feljegyzéseinkben.³⁸⁾

9. Szent Fábían és Sebestyén oltára.

Ennek alapítóját és alapítási idejét és a hozzákötött terhet nem ismerjük. A 15. században találkozunk vele elsősorban, mikor a segítőszentek tisztelete már általános elterjedésnek örvendett.

Javadalmából egy győri házat ismerünk, melyet Mátyás király szintén felmentett 1486-ban a királyi adó alól, és a nagybaráti hegyben egy szőlőt, melyet a csornai prépost, mint földesur 1483-ban is, 1527-ben is felment a kilenced és a pecsét pénz fizetése alól. A 16. század közepén bérlők használták, 1553-ban pedig művelés nélkül elhagyottan állott. Babothy Albert győri polgár vette fel 9 évre oly kikötéssel, hogy beülteti és 9 év után visszaadja. De alig került vissza, mert soha többé nem olvasunk felőle.

Igazgatói közül 1479-ben Balassa Miklós papot, 1527-ben Pápay Benedek pápai főesperest ismerjük.³⁹⁾

10. Szent András oltára.

Eredete ismeretlen; a 15. században fennáll. *Javadalma*: 1475-ben ismerős a kisbaráti hegyben levő szőlője, melyet a 16. században (1587—8) a káptalan műveltetett; 1571-ben a csanaki hegyben is van szőlője, melyet Egyeduthy Gergely kanonok használt. Ez adatok arra val-

³⁸⁾ Győri kápt. lvt. I. Szám. k. 2 l. — II. Szám. k. 72. l. — Győri hit. h. lvt. I. felvall. jk. 30. 121. 125. ll. — 2. felv. jk. 100. l. — U. o. 21. Lad. 61. fasc. 3651. sz.

³⁹⁾ Győri kápt. m. lvt. 10. Cth. 763. 766. sz. — 2. Cth. 27. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 139. 243. l. — 9. Cth. 632. sz. — Hazai okmt. 5., 354. l.

lanak, hogy a 16. században már a káptalanba bekebelezett oltárjavadalom volt ez is.

Igazgatói közül 1503-ban Kováchy Miklós papot ismerjük.⁴⁰⁾

11. Szent Kelemen oltára.

Eredete, alapítványi terhe, alapítója ismeretlen. *Javadalmából* kisécsi szőlőjét ismerjük, melyet a szentmártoni főapát a földesurat megillető kilenced fizetése alól felmentett 1571-ben. Olaszky Benedek kanonok oltárigazgató azt állította, hogy már a régebbi időből megvolt mentességéről szóló kiváltságlevele, de a háborús időben elveszett. A káptalan 17. század elejéről való urbárium megemlékezik e szőlőről, később már nem hallunk felőle.

Igazgatói közül, 1571-ben Olaszky Benedeket ismerjük.⁴¹⁾

12. Szent Kálmán oltára.

Alapítójáról, eredetéről nem találunk írásos adatokat. *Javadalmához* tartozott: *a)* két ház; az egyik 1512-ben az István prépost-utcában, a másik 1534-ben ismeretes a Halottak-utcájában. Későbbi sorsukról semmit sem tudunk; *b)* az écsi hegyben egy szőlő, melyet legtöbbször bérlők kezeltek. 1555—1585. években olvasunk felőlük. A 17. századbéli káptalani urbárium még felsorolja e szőlőket, ami annak a jele, hogy ez időben a káptalanba bekebelezett javadalmak közé tartozott.

Igazgatói közül ismerjük: 1516—1520-ig Révkomáromy Pált; 1558—1561-ig szőlősi Zeles Jánost.⁴²⁾

13. Katalin két oltára, a kisebb és a nagyobb.

Alapítója, eredete ismeretlen; a 15. században már létezett. *Javadalmazásához* tartozott: *a)* két ház, melye-

⁴⁰⁾ Győri kápt. m. lvt. 8 Cth. 528. sz. — II. Szám. k. 47. 157. l. — Győri kápt. hit. h. lvt. 3 felv. jk. 48. l. — 4. felv. jk. 124. 158. l. — Hazai okmt. I., 397. l.

⁴¹⁾ Győri kápt. m. lvt. III. Szám. k. vége; — 10. Cth. 793. sz.

⁴²⁾ Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k. 391. 735 l. — 1. T. 1083. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 3. l. — 2. felv. jk. 18. 314. l. — 4. felv. jk. 479. l. 11. Ladula, 32. fasc. 1348. sz. — 16. Lad. 47. fasc. 283. sz. — 18. Lad. 54. fasc. 3039. sz. — 25. Lad. K. fasc. 462. sz. — 27. Lad. R. fasc. 858. 871. sz. — 1. Lad. 2. és 3. fasc. 534. 147. 170. 150. sz. — 1 T. 24628—9. sz. — A pannonthalmi főapátság tört. 3, 690. l. — Magyar Sion 4., 175. l. — Rupp Jakob: Magyarország helyrajzi tört. 1/2, 423. l.

ket Mátyás király 1486-ban felmentett a királyi adó alól. Az egyik kőház a székesegyház déli szomszédságában állott, az örkanonok háza és a nyilvános óratorony szomszédságában, tehát a mai gazdasági udvar környékén. Ez a ház már a 16. század közepén használhatatlan állapotra jutott, Hatásy Péter kanonok saját költségén újból felépítette, azért 1568-ban neki is ajándékozta a káptalan. A 17. század elején már nincs meg e ház, a török uralom idején elpusztult. — A másik ház a székesegyház északi szomszédságában állott, a templomtól 7—8 lépésnyire. Ezt a katonaság a 17. században lefoglalta és szertárrá alakította át (Domus tormentariorum, Zeughaus). Mikor az örkanonok 17. századbeli házának udvarán a régi falakra kisebb épületet emeltetett, mely a szertárra támaszkodott, a katonaság tiltakozott ellene, mivel ablakainak világosságát az új épület elveszi. 1692-ben a hivatalos vizsgálat megállapította, hogy az újabb kis ház nincs kárára a szertárnak, sem a »Stuckhauptman«-nak. Igaz, hogy a falakra vágott ablakoktól, melyeken átlátott az örkanonok udvarára, elveszi a világosságot, de ez ablakot ugyanis minden jog ellenére vágatta oda a Stuckhauptmann, mikor az örkanonok házában senki sem lakott. A püspök és káptalan ismételten kérték a királyt, hogy Szent Katalin oltárának e házát adja vissza; még váltságdíjat is ígért érte a káptalan. Okul felhozta, hogy e ház a templomtól 7—8 lépésnyire fekszik, a benne elraktározott sok robbanó anyag, ha tűz ütne ki, mindenestül elpusztítaná a templomot. Csak a 18. században került vissza a káptalan kezére. A részletesebb leírásból kitűnik, hogy a káptalandombi mai 11. számú háznak felel meg e ház. Ennek szomszédságában van az 1612-ben felépült örkanonoki ház és erre támaszkodik rá az örkanonok udvarán épített kisebb ház.

b) Nagybarátin szőlőbirtokkal is rendelkezett az oltár, melyet a csornai prépost a pecsét pénz fizetése alól felmentett az 1483. és 1527. években.

c) Ménfőn is volt szőlője, melyet az 1486., 1584. és 1592. években kanonokok használtak. A török hódoltság idején a szőlők egyik része elpusztult a sokorói hegyekben, másik részét a káptalan engedélyével papok és világiak fogták fel művelésre. E szőlőkről alább részletesen szólunk.

Oltárigazgatók: 1402-ben Mihály fia Lőrinc pap, akít IX. Bonifác pápa a pápóci prépost által erősített meg győri kanonoki stallumában, melyet a püspök már neki adott. Az oltár jövödelme 12 ezüst márka, a kanonoki

stallumé pedig 10 ezüst márka volt. — 1426—7-ben Domonkos fia Pál, győri kanonok; ekkor az oltár jövődelmét 10 frtra értékelték. — 1472—1527-ig Győri Jakab.⁴³⁾

14. Szent Lőrinc vértanu oltára.

Alapítója, keletkezésének ideje ismeretlen. *Javadalma:* a) Győrött egy ház, melyet 1486-ban Mátyás király szintén felmentett a királyi adó alól. b) Nagybarátin egy szőlő, melyről az 1483. és 1527. években szól okmányunk; c) Nyulon a Kövesdülőben szintén egy szőlő, mely okmányainkból 1535., 1568. és 1578—9. években ismerős.

Oltárigazgatók: 1472-ben Elböy Tamás pap; 1527-ben Mihály pap.

E gyér adatokon kívül mást semmit sem tudunk az oltárról és javadalmáról.⁴⁴⁾

15. Szent Bereck oltára.

Ez ősrégi oltárról igen kevés adatot találtunk felhasználhatók iratainkban.

Javadalma: a) Nagybarátin egy szőlő, melyet a csornai prépostok 1489- és 1527-ben felmentettek a pecsét pénz fizetése alól. b) A Gerha-hegyen *Chikventer* nevű szőlőjét ismerjük. Kolgyári Kys György 1485-ben eladta gerhai félszőlőjét 20 frtért István fehérvári prépost, győri kanonok, pápai főesperesnek, a Szent Bereck-oltár igazgatójának, aki viszont az oltárnak adta e szőlőt. A szőlő másik felét Kys György testvére, Gergely győri kanonok már előbb az oltárnak hagyta végrendeletében. 1546-ban Velykey Márk a püspök rendeletére 12 frtért eladta. c) Écsen is ismerünk az oltárnak egy szőlőjét, melyet 1555-ben 16 évre adott bérbe a káptalan.

Oltárigazgatók: 1372-ben Balázs pap, aki a bakonybéli apátság birtokügyében káptalani hiteseberként járt el; 1389-ben Miklós fia András, kinek IX. Bonifác pápa

⁴³⁾ Győri kápt. m. lvt. 2 Cth. 27. sz. — 5. Cth. 189. sz. — 8. Cth. 556. sz. — 10. Cth 763. 766 sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 4. felv. jk. 92 172. 602. l. — U. o. 17. Lad. 49. fasc. 2402. sz. — Győri püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai: 1. 385. 497. l. — Héderváry-család oklvt. 1. 375. l. — Lukesics Pál dr. i. m. 183. 195. l. — Monumenta Vaticana Hungariae 4. IX. Bonifác bullái 1396—1404. 468. l.

⁴⁴⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. 11. 237. l. — 2. felvall. jk. 33. 360. l. — 3. felv. jk. 263. 300. 367. ll. — Győri kápt. m. lvt. 10. Cth. 763. sz. — Pozsonyi kápt. orsz. lvt. C. I. lit. W. 266.

győri kanonoki stallumot adott; 1485-ben István fehérvári prépost, győri kanonok és pápai főesperes; 1527-ben Miklós pap.⁴⁵⁾

16. Mindenszentek oltára.

A 15. és 16. században találkozunk vele okiratainkban; keletkezését, alapítóját nem ismerjük. *Javadalma:* a) Győrött egy ház, melyet 1486-ban Mátyás király felmentett az adó alól; b) Nyulon egy szőlő, Ságón a Kertesgyep-dülőben szintén egy szőlő, Ménfőn is egy szőlő, melyről 1573-ban hallunk.

Igazgatói: 1433-ban Egyed, aki Pál argentiniai püspök, győri helynök ügyében járt el Kanizsai László ellen; 1497–1482-ig Meszlényi Bálint, aki Miklós pápóci prépost végrendelkezésénél tanuskodott; 1514-ben Oszvald győri pap.⁴⁶⁾

17. Szt. Mihály arkangyal nagyobb és kisebb oltára.

Alapítójáról, alapításának idejéről semmi adatot sem sikerült találnunk. *Javadalmái* közül is csak azt a két győri házat ismerjük, melyeket Mátyás király 1486-ban az adózás alól felmentett. *Igazgatói* közül csak Ethei László papot ismerjük 1523–28-ig. Erről tudjuk, hogy újmiséjét 1518-ban mondta Győrött.⁴⁷⁾

18. Szentkereszt oltára.

Csak annyit tudunk meg okmányainkból, hogy a 14. század végén már fennállott; de alapítóját nem ismerjük. *Javadalmából* is csak a nagyécsi szőlőhegyben fekvő szőlőjét ismerjük, melyet a 16. században, 1553–1557-ig terjedő időszakban a káptalan bérlet útján értékesített. Az oltár idők folyamán megsemmisült, de a 18. század elején a káptalan vagy valaki jótevő újból felépítette: 1708-ban Csáky Imre gróf szentelte fel.

⁴⁵⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 116. l. — 2. felv. jk. 26. l. — Pápóci prépostság okmt. 3. Tárca, — f. Capsa, 1. fasc. 18. sz. — Monumenta Vat. Hung. IX. Bonifác bullái 1389–1396. 29. l. — Hevenessiféle gyűjt. 36. 344. 349. — Akad. lvt. Czech János jegyzetei.

⁴⁶⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 70. 177. l. — 3. felv. jk. 93. l. — Győri kápt. m. lvt. 3. Cth. 110. sz. — Pápóci prépostság okmt. 4. Tárca, 409. — 8. T. 741. sz. — Nagy Imre: Sopronvárm. tört. 2, 189. l.

⁴⁷⁾ Pannonhalmi lvt. 24. Cap. lit. C. — Magyar Sion, III. 246. 256. II. — Győri kápt. m. lvt. II. Szám. k. 431. l. — Héderváry-család oklvt. 2, 3. l.

Igazgatói: 1399-ben Pál; 1438-ban János, aki a Mór-ichidai Simon és Móric, és Héderváry György által elkövetett árpási hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartott; 1457-ben Miklós pap, kit Mihály olvasókanonok, püspöki helynök kiközösítéssel fenyegetett meg, ha István örkanonoknak vissza nem fizeti az illetékete'lenül felvett offertorium felét.⁴⁸⁾

19. Szent László király és Szent Gergely pápa oltára.

Eredetileg két külön oltárjavadalom, melyet később, talán a javadalom megfogyatkozása, vagy egyik oltár elpusztulása után kapcsoltak egybe. Mindegyiknek külön javadalmáról tudósítanak a 15. és 16. században okirataink. Szent László oltárának háza volt Győrött, melyet Mátyás király 1486-ban felmentett az adózás alól; Szent Gergely oltárának pedig Ságon szállója volt, melyről 1543—55. emlékeznek okirataink.

Igazgatók: 1389-ben János pap, kinek IX. Bonifác győri kanonoki stallumot adott; 1433-ban Kozma, aki Pál argentiniai püspök, győri helynök mellett tanuskodott Kanizsai László ellen; 1532—3-ig Tatay Gergely, aki a kanonokok 3 heti helyettesítéséért 1 frtot és szüretkor 16 edény bort kapott.⁴⁹⁾

20. Szent Tamás apostol oltára.

Igen kevés adat áll rendelkezésünkre ez oltárt illetőleg. A nagybaráti hegyben levő két szállójéről tudunk a 16. században: 1550—1554-ig a Középszél-dülőben fekvő szállóról szólnak okmányaink; 1583-ban pedig a *Bika*-szállót említik fel. Ha ez utóbbi szálló tényleg az oltár javadalmához tartozott, akkor a Bika-családnak tulajdonítjuk az oltár alapítását. Erről később szólunk a káptalan történetében. *Igazgatói* közül 1520-ban Barnabás papot ismerjük, aki káptalani hitesemberként működött.⁵⁰⁾

⁴⁸⁾ Győri kápt. m. lvt. 7. Cth. 376. sz. — 8. Cth. 524. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felv. jk. 26. 222/2 l. — 3. felv. jk. 225/2 l. — Héderváry-család oklvt. 2, 363. l. — Házi Jenő: Sopron város tört. 1, 259 l.

⁴⁹⁾ Győri kápt. m. lvt. II. Szám. k 57. 314. l. — Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felvall. jk. 13/2. 137. l. — Nagy Imre i. m. 2, 189. l. — Monumenta Vaticana Hung. IX: Bonifác bullái 41. l.

⁵⁰⁾ Magyar Sion, III. 244. l. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 173. 214. l. — 2. felvall. jk. 4. l. — 18. Lad. 54. fasc. 2962. sz. — 4. felv. jk. 267. l.

21. Szent Lukács evangélista oltára.

Eredete, alapítója ismeretlen. A 15. és 16. században csupán javadalmáról olvasunk.

Javadalma állott a) egy győri házból, melyet Mátyás király 1486-ban szintén felmentett a királyi adó alól; b) a nyuli hegyben levő szőlőből, melyet 1570—88-ig már a káptalan kezelt. Kanonokoknak vagy polgároknak adta bérbe. *Igazgatójáról* sem hallunk.⁵¹⁾

22. Szent János evangélista oltára.

Ősrégi alapítású oltár, de keletkezését nem ismerjük. *Javadalmazásához* tartozott: a nyuli hegyben egy szőlő, melyről 1537—1553-ig szólnak okirataink.

Oltárigazgatók: 1358-ban Miklós karbeli pap, aki Egered-birtok ügyében tartott vizsgálatot; 1379-ben István fia János győri kanonok, akit IV. Orbán pápa oly feltétel mellett nevezett ki pápai főesperessé, hogy az oltárjavadalomról lemond; 1399-ben Gethei Mátyás; 1420-ban Hedichwad Domonkos, aki ez évben kanonoki stallumot kért a pápától.⁵²⁾

23. Keresztelő Szent János oltára.

Nem ismerjük keletkezésének idejét; a 14. század végén találkozunk vele első ízben okiratainkban. Inkább javadalmával és igazgatóinak működésével foglalkoznak okirataink.

Javadalmához tartozott a nyuli hegyben egy szőlő, melyről a káptalan 17. századbeli urbáriuma is megemlékezik, de többé azután nem esik róla szó.

Igazgatói: 1392-ben Demeter pap; IX. Bonifác pápa ez év március 1-én meghagyta a pápóci prépostnak, hogy győri kanonoki stallumot adjon Deméternek, a Keresztelő Szent János-oltár igazgatójának. — 1399-ben Gergely pap az igazgató. — 1429—1439-ig Ikrényi Péter, Bereck fia az igazgató, aki mint közjegyző hitelesítette 1439-ben Péter

⁵¹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 58. l. — 2. felv. jk. 154. l. — 3. felv. jk. 283. l. — 4. felv. jk. 826. l.

⁵²⁾ Hazai okmt. 3, 171. l. — Győri kápt. lvt. 6. Cth. 290. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 19—27. 247. ll. — V. Házi Jenő i. m. 1, 259. l. — Dr. Lukcsics Pál: XV. századbeli pápák oklevelei. 1. köt. V. Márton pápa.

győri püspöknek 1377. évi okmányát, melyet a csornai konvent irt át, amelyben Péter püspök a pápóci és szentmíklósi tizedet átengedte a pápóci prépostnak és kanonokjainak. Ugyancsak ő tett jelentést 1439-ben a béli kolostor »vad« elfoglalásáról. 1455-ben Balázs pap az igazgató.⁵³⁾

24. Szent Márton püspök oltára.

A 15. század előtt nem talákoztunk felhasznált okiratainkban oltárral; alapítójáról, keletkezéséről sincsenek adataink.

Javadalmához tartozott Ménfőn egy szőlő, mely a 16. században már a káptalan kezelése alatt állott; melyet művelés, beültetés céljából 1562-ben 10 évre elajándékozott. Jele, hogy elhagyott állapotban volt.

Igazgatói: 1414—17-ig János; 1468-ban Chepregi Jakab pap, aki laki Kaczor János és társai által Himfy Basy özvegye ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartott.⁵⁴⁾

25. Szent Imre herceg oltára.

Alapításáról nincsenek adataink; a 15. század elején találkozunk vele először okiratainkban. István fia Egyed a soproni főesperességről átment a szentadalberti prépostságra. IX. Bonifác pápa a megürült főesperességet 1403. április 19-én Gergely fia Imre kanonoknak adta, aki egyúttal a győri székesegyházban levő Szent Imre-oltárnak is igazgatója volt. Az oltár és kanonoki stallum összes jövödelme 16 ezüst márka, a főesperességé 15 ezüst márka volt. 1457-ben ismét olvasunk az oltárról az igazgató megnevezése nélkül. — 1479-ben Miklós pápóci prépost 100 aranyat hagyott végrendeletében az oltár házána javítására azon a címen, hogy ő is volt az oltár igazgatója. E házról másutt nem beszélnek okirataink. E házon kívül Nyulon a »Köves-dülő«-ben szőlője volt az ol-

⁵³⁾ Monumenta Vaticana Hung. 189. l. — Győri kápt. m. lvt. 2. Cth. 86. sz. — Pápóci prépostság okiratai: 1. Cth. 30. sz. — 1. T. 207. sz. — V. Házi Jenő: Sopron város tört. 1. 259. l. — Bakonybéli apáts. tört. 2. 207. okl. — Hazai okmt. 2, 408. l. — Pannonhalmi Szent Benedekrend tört. 8, 508. l. — Fejér: C. D. 10/7. 143. — 11. 364—6. l.

⁵⁴⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 203. l. — 2. felv. jk. 193. l. — Héderváry-család oklvt. 1, 340. l. — Pozsonyi kápt. orsz. lvt. 1. Capsa, Cit. W. — Fejér: C. D. X/s. 744. l.

tárnak; mivel azonban már évek óta nem volt az oltárnak igazgatója, 1539-ben a káptalan 75 frtért eladta e szőlőt Velykey Márk kanonoknak, aki viszont Várday Baláznak adta át kiültetés után 160 frtért. Több adat nem áll rendelkezésünkre.⁵⁵⁾

26. Szent Dorottya szűz oltára.

A káptalan 17. századbeli urbáriumában emlékezik meg ez oltárról, jelezve, hogy régi idő óta megvan a győri székesegyházban.

Javadalmához tartozott 1539-ben Zabadyn, a győri püspök területén, vagyis a mai Győrszabadhegyen egy szőlő, és 1548—50-ben a nagyécsi hegyben a Komplyhorogja-dülőben egy szőlő. Semmi többet nem tudunk felőle.⁵⁶⁾

27. Szent Anna oltára.

Eredetét nem ismerjük, csak a 15. és 16. században olvasunk javadalmáról és igazgatójának működéséről. *Javadalmához* tartozott az a győri ház, melyet 1486-ban I. Mátyás király felmentett az adózás alól; és a nagyécsi szőlőhegyben egy szőlő, mely a 16. század második felében művelés nélkül, elhanyagoltan feküdt, azért 1573-ban 4 évi használatra és kellő gondozásra elajándékozta a káptalan.

Igazgatói közül 1449—53-ig János papot ismerjük, aki vizsgálatot tartott Örvény- és Kiszátony-sziget halásztanyák ügyében; majd pedig Debrentei Tamást hívta fel, hogy Asszonyfalvi Ispán Péter elfoglalt birtokát adja vissza.⁵⁷⁾

28. Mária mennybevételének oltára.

A templomot építő Szent István király a mennybe felvett Szűz Mária pártfogásába ajánlotta a székesegyházat, azért ez az oltár volt bizonyosan a legrégebb oltár

⁵⁵⁾ Monumenta Vat. Hung. IX. Bonifác bullái 1396—1404. 517. l. — Győri kápt. m. lvt. 3. Cth. 110. sz. — 8. Cth. 524. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 27. l. — Akadémiai oklvt. Tört. ivrét Czech János gyűjt. 15. sz. 1—2. köt.

⁵⁶⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 26. l. — 2. felv. jk. 30. l.

⁵⁷⁾ Hazai okmt. 3, 384. és kk. II — 5, 244. l. — Győri kápt. hit. h. lvt. 3. felv. jk. 99. l. — Győri tört. és régész. füzetek. 1, 45—6. l.

a székesegyházban: mégis igen kevés adat maradt ránk ez oltárról és javadalmáról. 1380-ban találkozunk János karbeli pappal, aki a székesegyházban levő Bold. Szűz tiszteletére épült oltár igazgatója volt. Okmányunk nem beszél a mennybe felvett Szűz Mária oltáráról, mégis ennek igazgatója lehetett János pap. A 16. századig nem is emlékeznek többé okirataink ez oltárról; ekkor halunk a kisécsi hegyben fekvő szőlőjéről, melyet 1568-ban ápolásra és használatra 12 évre kiadott a káptalan polgárembernek. A káptalan 17. századbeli urbárium a még szól e szőlőről, de többé semmit sem olvasunk felőle.⁵⁸⁾

29. Havi Boldogasszony oltára.

Okiratainkban csupán egyszer, 1469-ben találunk említést ez oltárról, mikor Szombathelyi (de Sabaria) Pál volt igazgatója. (Rector altaris beate Marie Virginis de Nive.) Sem javadalmáról, sem későbbi vagy korábbi igazgatóiról nem beszélnek okirataink.

Nem lehetetlen, hogy azonos ez oltárral a kalendás Szűz Mária oltára, mellyel szintén csak egyszer találkozunk okiratainkban, 1544-ben, mikor Horpácson a csornai konventet egy egész telekbe beiktatta ez oltár igazgatója, Güke Miklós rector altaris B. M. V. de Calendino in dicta Ecclesia Jaurinensi fundatae.⁵⁹⁾

30. Három Mária oltára.

Héderváry Lőrinc alapította a 15. század elején. 1417. dec. 11-én Héderváry Miklós fia, mint katona, búcsut kért V. Márton pápától a győri szent domonkosrendű szerzetesek temetőjében álló Három Mária-kápolnája számára, melyet ő alapított. A kápolna mestere ekkor Mátyás pap volt. 1480-ban Balázs igazgató Héderváry Osvátot háromvásáros kikiáltással törvénybe idézte. Mátyás király 1486-ban az oltár győri házát felmentette a királyi adó alól. 1497-ben Sebestyén oltárigazgató birtokába iktatta Lóránt István özvegyét, Dorottyát.

Érdekessége e javadalomnak, hogy — bár a kápolna a dominikánusok temetőjében állott, mégis világi papok voltak igazgatói. A kolostor a várfalakon kívül ál-

⁵⁸⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 21. l. — 2. felv. jk. 370. l. — Fejér: C. D. 915. 414. l.

⁵⁹⁾ Hazai okmt. 5, 292. l. — Pozsonyi kápt. orsz. lvt. C. I. lit. W. 252.

lott, azért temetőjével együtt a törökök pusztításának esett áldozatul. Oltárát valószínűleg a kolostor pusztulása után hozták be a székesegyházba.⁶⁰⁾

31. Urunk feltámadásának oltára.

Egyetlenegy adatot ismerünk felhasznált okiratainkból ez oltárra vonatkozólag, azt, hogy Mátyás király 1486-ban ennek házat is mentesítette az adózás alól.

32. Háromkirályok oltára.

Ez oltárról is csak Mátyás királynak 1486. évi kiváltságleveléből hallunk; semmi más adat nem áll rendelkezésünkre.

Ennek emlékét őrzi a székesegyház északi hajójában ma is fennálló Háromkirályok oltára, melyet azonban Zichy Ferenc püspök építtetett a 18. század végén.

33. Szent Balázs püspök és vértanu oltára.

A 14. század közepén hallunk először ez oltárról: 1346-ban András karbeli pap, ez oltár igazgatója, Marcaltői Péter és Miklós javára a sobori jobbágyok által elkövetett hatalmaskodás ügyében. *Javadalmából* csak a Mátyás király által adózás alól 1486-ban felmentett házat ismerjük.⁶¹⁾

34. Simon-Judás apostolok oltára.

Egyetlen adatot találtunk okiratainkban ez oltárról: 1457-ben igazgatójának, Sabariai Gergely papnak Mihály olvasókanonok, püspöki helynök parancsot adott Miklós pap, a szent kereszt-oltár igazgatója ellen.⁶²⁾

35. Urunk kínszenvedésének oltára.

Csak javadalmáról találunk néhány adatot a 16. századból, egyebet semmit. *Javadalmához* tartozott Ménfőn

⁶⁰⁾ Dr. Lukcsics Pál i. m. 48. l. — Győri kápt. m. lvt. 8. Cth. 524. sz. — Héderváry-család oklvt. 1, 425. l. — Győri tört. és régészeti füzetek, 1, 128. l.

⁶¹⁾ Hazai okmt. 3, 154—5. l.

⁶²⁾ Győri kápt. m. lvt. 8. Cth. 524. sz. — Szepeshelyi kápt. m. lvt. Litt. E. fasc. 5. 15. sz.

a Virágoshegyen egy szőlő, mely azonban már 1539-ben teljesen elhanyagolt állapotban volt, azért a káptalan eladta 4 frtért és árát a templom pénztárába fizette be. Csanakon is volt szőlője, melyet 1548-ban a káptalan műveltetett; majd kanonokoknak, majd polgárembereknek adott ki használatra. Tehát a javadalom ekkor már a káptalan kezében volt, mint bekebelezett oltárjavadalom.⁶³⁾

36. Krisztus vérének oltára.

Ennek is csak javadalmáról olvasunk a 16. században, semmi más adat birtokába nem jutottunk. *Javadalmához* tartozott a Gerha-hegyen egy szőlő, »melyet jámbor emberek lelkük üdvéért adtak az oltárnak«. Ez a szőlő, már 20 év óta elhagyatott, mert a törökök miatt senki sem merte művelésre felfogadni, azért 1566-ban 12 évi művelésre és gondozásra is elajándékozta a káptalan. Ily nevű oltárral a Szent István-templomban találkozunk; valószínű, hogy ennek lerombolása után került át a székesegyházba.⁶⁴⁾

37. Szent Kozma és Dömjén oltára.

Annyit tudunk csak ez oltárról, hogy Nagybarátin a Kapusdülőben 1539-ben és Nyulon 1558—75-ig egy-egy szőlője volt. Semmi más adatot nem találtunk felhasznált okmányainkban.⁶⁵⁾

38. Szent Péter apostol oltára.

Alapítóját, keletkezésének idejét nem ismerjük, csak igazgatóinak hivatalos kiküldetéseiről értesülünk a 14. században, és javadalmairól olvasunk a 16. században.

Igazgatói: 1359—361-ig Domonkos András karbei pap, aki 1360-ban Vargának hívott Benedek Póstatelek sopronmegyei birtokát határolta meg. 1393-ban László pap az igazgató; 1474-ben Saági János Jakab, 1547-ben Somogyváry László pap.

Javadalmához tartozott Écsen egy szőlő, melyről 1555-ben olvasunk, és Kisbarátin egy szőlő, melyet 1574-

⁶³⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 29—88. l. — 4. felv. jk. 1047. l

⁶⁴⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felvall. jk. 310. l.

⁶⁵⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 32. l. — 2. felv. jk. 70. l. — 3. felv. jk. 79. 431. l.

ben Izdenczy István, a gyalogosok győri kapitánya használt, 1577-ben pedig 10 évi művelésre Balogh Péter kezébe került.⁶⁶⁾

39. Szent Pál apostol oltára.

Régi alapítású oltár, de felhasznált okiratainkban csak a 14. század közepe óta találkozunk vele; ekkor is igazgatóiról olvasunk, alapítványi javadalmáról nem.

Igazgatói: 1359-ben László karbeli pap, aki az Ugri—Kisfaludy-család családi okmányainak elosztásánál mint káptalani hitesember járt el; 1378-ban János karbeli pap, aki Lajos király parancsára a Héderváryakat osztályos ügyben megidézte; 1456-ban Pál pap.⁶⁷⁾

40. Szent Adalbert oltára.

Alapítását nem ismerjük, igazgatóival sem találkozunk okiratainkban, csak a 16. században szőlőbirtokát ismerjük. Azt hisszük, hogy a szentadalberti prépostság elpusztulása után került át e prépostság templomából ez oltár a székesegyházba és javadalma a káptalan birtokai közé olvadt be.

A kisbaráti hegyben volt szőlője, melyet 1574-ben Izdenczy István gyalogos kapitány használt, 1577—1581-ig pedig kanonokok műveltették és magánhasznukra fordították jövedelmét.⁶⁸⁾

41. Krisztus testének oltára.

Eredetileg a Szent Istvánról nevezett plébániatemplomban állt, ennek pusztulása után hozták át a székesegyházba. *Igazgatója* 1421-ben János fia Simon győri kanonok volt. *Javadalma:* a Gerhahegyen levő szőlő, melyről 1548-ban olvasunk. Egyéb adatunk nincs ez oltárra vonatkozólag.⁶⁹⁾

⁶⁶⁾ Hazai okmt. 1, 226. 237. ll. — 3, 247. l. — Szepeshelyi kápt. m. lvt. Litt. E. fasc. 7, 9. sz. — Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felv. jk. 261. l. — 3. felv. jk. 126. 249. l. — 2. Lad. 4. fasc. 188. sz. — 27. Lad. R. fasc. 867. sz. — 19. Lad. 55. fasc. 3109. sz. — M. O. D. L.

⁶⁷⁾ Héderváry-család oklvt. 1, 75—6. l. — Bakonybéli apáts. tört. 2, 225. 524. l. — Nagy Imre: Sopron várm. tört. 1, 39. l.

⁶⁸⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 3. felv. jk. 90. l. — Lukcsics Pál dr. i. m. 109. l.

⁶⁹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 1. felv. jk. 90. l. — Lukcsics Pál dr. i. m. 109. l.

42. Szentlélek oltára.

Egyetlenegy adat birtokába jutottunk ez oltárt illetőleg: Miklós fia Jakabnak, aki a győri székesegyháznak igazgatója, és e címen 15 frt jövedelmet élvez, és egyben subcustos is, IX. Bonifác pápa kanonokságot ad, illetőleg a János püspök által adományozott stallumban 1390-ben megerősíti, de a subcustosságról le kell mondania.⁷⁰⁾

43. Szent Benedek oltára.

Igen valószínű, hogy ez az oltár Szentbenedekfalvának plébániatemplomában állott, és csak a falu elpusztulása után hozták be a székesegyházba. Az 1556-ban Csanakon ismert szőlője a szentbenedekfalvi templomé volt és az oltárral együtt jutott a székesegyház birtokába.⁷¹⁾

44. Szent Jakab apostol oltára.

E régi oltárral a 15. század első felében találkozunk, mikor igazgatója: János pap 1433-ban jelen volt Pál argentini püspök, győri helynök tiltakozásánál, akit Kanizsay László gyalázó szavakkal illetett, mivel jobbágyát az egyházból kiátkozta. Egyéb adat nem áll rendelkezésünkre ez oltárról.⁷²⁾

45. Szent Margit oltára.

Erről az oltárról is csak egy adatot találtunk: IX. Bonifác pápa 1394. május 25-én Domonkos fiának Domonkosnak, aki a győri székesegyházban levő Szent Margit-oltárnak 24 frt jövedelmet élvező javadalmasa, adja a győri kántori stallumot, mely 26 márkát hoz.⁷³⁾

*

A 16. század vége felé a következő okmány sorolja fel az oltárjavadalmakhoz tartozó szőlőket, melyek nagyobb részben már parlagon heverték, elpusztultak, vagy idegen kézen voltak, és nem szolgálták az oltárok célját.

⁷⁰⁾ Monumenta Vatic. Hung. IX. Bonifác bullái 1389—1404. 58. l

⁷¹⁾ Győri kápt. hit. h. lvt. 2. felv. jk. 40. l.

⁷²⁾ Nagy Imre: i. m. 2, 189. l.

⁷³⁾ Monumenta Vatic. Hung. IX. Bonifác bullái. 255. l.

Regestrum vinearum Capituli Jaur. in Promontorio Kis Ech 1567.

Borha Jacabé, (ki) Wárföldön⁷⁴⁾ vagon, oltárszöllő.
 János papé Pacholban, ahis Wárföldön, oltárszöllő.
 János papé melleth ky waghon, az is oltárszöllő.
 Bereke allay szöllő Dienes papé ky volt Wárföldön,
 oltárszöllő.

Fekete János papé ugian az meleth, oltárszöllő.
 Ezeknek az szöllőknek Keteyth nevelik, az többi
 parlagh.⁷⁵⁾

In Promontorio Nagy Ech

Az berek alatt ofertorium szöllő Capolnaé.
 Az Holgmaban Farkas Benedek szöllőie mellett egi
 vagon, az is oltárszöllő.

Gergel Deáknál ky vagon keresztesszöllő, az his
 oltárszöllő.

Item annak melethe Prepostégy falufeöleöth, az is
 oltárszöllő.

Ugyan oth az falu fölött Tapoczay Pál szöllője, ky
 volt, az is oltárszöllő.

Az Icory Dienes papé ky volth, oltárszöllő.

Az Icory Gellérth Pap szöllőie ky volt, az is oltár-
 szöllő.

Szent Kálmán szöllőy, az is oltárszöllő.

Az falu fölöth négy regio szöllő — oltárszöllő.

Cere szöllő János custos szöllőie volt, oltárszöllő.

Ezekben a szőlőkben 6 mivelnek, az töby parlagh.⁷⁶⁾

Nyuloth.

Gyrhai szentvér szőlőj parlagi, az is káptalané.

Gyrhai Sany Péter ky szőlőt ély, az káptalané.

Gyrhai Wysi Istvány szőlőie, parlagh, most egy em-
 ber fel vethe, Tóth Balás neve, oltárszöllő.

Gyrhán Fekete Pál pap szőlői ky volt, az is oltár-
 szöllő.

István pap ély egy szőlőtőh, az is oltárszöllő.

Gyrhán János Custos szőlő ky volt, az is oltárszöllő.

⁷⁴⁾ A györkörnyéki faluk a győri várhoz tartoztak valamikor, innét
 a szőlőhegy egyik részét, még ekkor is várföldnek nevezték.

⁷⁵⁾ Az öt szöllő közül csak kettő állt művelés alatt, három parla-
 gon hevert.

⁷⁶⁾ A tiz közül itt is négy puszta parlag.

Gyrhán Osvalt pap szőlőie ky volt, az is oltárszöllő.
Mészáros Damokosné szőlőie melet ky szöleő vagion, oltárszöllő.

Buzgó Balás az is egieth fogot fel, oltárszöllő.

Szent János szőlőie Kálmán uram élj, oltárszöllő.

Vince pap szőlőie ky volt, mostani Kalla Albertné ky szöllőt élj, oltárszöllő.

Henchey Kalla Albertné ky szöleőt él, oltárszöllő.

Osvalt Deák szöllőj melet Prewedán szöleő, Cap-talané.

Tátikában egy szöleő vagion parlag, oltárszöllő.

Tátikában Kalla Albertné él, az is oltárszöllő.

Chafordi szöleő, Szabó István élj, az is oltárszöllő.

Előhegien egy szöleő vagion, Kaltmany Uram élj, oltárszöllő.

Szurdok uth melet Lukach pap ély, az is oltárszöllő.

Az Szurdokon felül Bezinj Péter ély, az is oltárszöllő.

Bene hege melet Bezy Péter ély, oltárszöllő. Mihály nevü legén biria, Farkas pap engedi neki 12 esztendeig.

Prewedár szöllő alat Tapoczay Pál szőlőie, mostan Osvalt Deák élj, oltárszöllő.

Hemálon Pál Deáknál ky szöllő volt, oltárszöllő.⁷⁷⁾

Nagy Baráti Hegiben.

Baráti határon Zabó János élj, oltárszöllő.

Ugian azon határon Pápay Benedek szőlőie, oltárszöleő.

Szabó János szőlőie fölöt Tomits Georgi pap élj, oltárszöleő.

Középszöllő, Vince pap kyt mieltet, oltárszöllő.

Kys Baráti Hegjben.

Cantor Uram élj, az is oltárszöllő.

Chanak.

Tomith Georg pap élj, az is oltárszöleő.

Sági Imre uramnál vagion Kalmár Balás felet, oltárszöllő.

Menfej.

Thamás Deák ky szöleőt élt, oltárszöllő.

⁷⁷⁾ Nyulon csak három szöllő áll parlagon, másokat ez időben fogtak fel művelésre.

Nalkay Hegiben.

Custosághoz való, Captalané.

Pazmanj Hegiben.

Egy szőlő vagon, Prépostsághoz való volt.

Item vagon más szőlő, az is Prépostsághoz való.

*

Ebből a leltárból megtudjuk, hogy a felsorolt oltároknak szőlői részben művelés nélkül parlagon heverték, részben idegen kézben voltak. A művelés alatt állók közül csak kevés volt oltárigazgató papok birtokában, a többit a káptalan rövidebb-hosszabb időre megbízható embereknek ajándékozta. A sokorói hegyek szőlőit nemesak a török dúlta-pusztította, hanem Bakits Pál huszárjai, Török Bálint katonái is. Már 1538-ban követet küldött a káptalan a pápai vár udvarbirájához avval a kéréssel, hogy az oltárok szőlőinek, és a káptalan vett szőlőinek szüretelését ne akadályozza, az elfoglaltakat adja vissza. Ily körülmények között a 17. század végén már csak kevés oltárjavadalommal találkozunk. Amit a törökdúlás, a kurucháború, a saját zsoldos katonaságunk meg nem semmisített, az nem volt már elégséges arra, hogy egy-egy oltárigazgatópapnak megélhetést biztosítson: azért ezeket terhükkel együtt bekebelezték a győri püspökök a káptalanba. Azért mondhatta a káptalan a királynak, mikor a Szent István-plebániatemplomba akarta a káptalant áttelepíteni, hogy a székesegyházban vannak az oltárok, melyeknek javadalmai a káptalan megélhetését biztosítják. Az 1640. évi Draskoviich-féle és az 1653. évi Püsky János-féle egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint az oltárjavadalmak már nem léteztek; a Szentháromság-kápolnának volt egy szőlője, a Szent Egyed-oltárnak háza maradt meg, melyek a káptalan birtokát képezték az alapítványi teher végzése fejében. Az oltárok, illetőleg oltárigazgatók házai az 1566. évi nagy tűzvész, majd Győr eleste és visszavétele idején elpusztultak: így az oltárigazgatóknak lakásuk sem maradt.⁷⁸⁾

Most még csak egy dologra akarunk kitérni: hogyan

⁷⁸⁾ Győri kápt. m. lvt. III. Szám k. vége. — II. Szám. k. 174. l. — 8. Cth. 616. sz. — U. o. Nem protokollált iratok. Fasc. Fontosabb okmányok. Can. Visitatiók.

és hol fért el a székesegyházban 45 oltár? Bizonyos, hogy a falak mentén, az oszlopokhoz támasztva mindenütt oltárnak kellett állnia. A Szent Ferenc-kápolnáról feljegyzik okmányaink, hogy 3 oltár állt benne, és még kórusa és orgonája is volt, pedig mai elgondolásunk szerint alig tudnánk egy oltárt elhelyezni benne. Ekkor a közönség sokkal szűkebb férőhelyre szorult. Az is bizonyos, hogy a felsorolt oltár nem állt egy időben, egyik-másikról meg is jegyeztük, hogy később került a székesegyházba, mikor talán a régiek közül már ez-az használaton kívül volt, elkorhadtt, megrongálódott.

A bolsenai mise csodája a székesegyházban.

A székesegyház történetével és oltárjavadalmakkal kapcsolatban megemlékezünk a bolsenai mise csodájáról, mely *Miraculum* néven évszázadokon át fenntartotta magát a székesegyházban

II. Pál pápa 1470-ben megbízta az esztergomi érseket és a veszprémi püspököt, hogy vizsgálják meg Csupor Demeter győri püspöknek Ellerbach Berthold monyorókeréki nemes úr ellen való panaszát, aki az egyik templomban őrzött csodálatos ostyát, melyen az átváltoztatás után a néptől is látott kilenc véresepp jelentkezett, fegyveres erővel elvitette két káplánjával és monyorókeréki templomában őrizteti.¹⁾ A vizsgálat eredményét és a panasz elintézését okiratszerűen nem ismerjük, de az alább felsorolandó adatok arra vallanak, hogy a csodálatos ostya Győrré került a püspök felügyelete és a káptalan őrzete alá. Ugyanis Mohácsi Dénes pécsi kanonok a 15. század vége felé írt prédikációjában elmondja, hogy egyik pap átváltoztatván az ostyát, kételkedni kezdett az átlényegülésben, mire az ostya szemmel láthatólag hussá változott át. Ez az ostya Győrött megvan.²⁾ Nem tehetjük fel, hogy a győri püspök valami mese alapján fordult a Szentszékhez és kérte a drága kincs visszaszerzését; azt sem tehetjük fel, hogy egyházi méltóságban lévő komoly férfiú prédikációjában mende-mondára hivatkozott volna: tehát a csodálatos ostya létezését valóságnak kell elfogadnunk. Különben irott okmányaink is tanuskodnak valami esoda, miraculum létezéséről. A győri káptalan számadókönyvei a 16. század első felében beszélnek a székesegyházban levő *Miraculum*-ról, melyet a hívő nép hódoló tisztelettel látogat és offertoriumot is ajánl fel előtte. Amikor forrásunkban *Miraculum*-ról olvasunk, a csodálatos ostyára gondo-

¹⁾ Veszprémi püspökség római oklvt. III. 320 sz. okm.

²⁾ Nemzeti Ujság 1929. évi június 2. számának mellékletében, a „Nemzeti Szalonban“ Florio Banfi dr. értekezése.

lunk. Úgy látszik, hogy nagyobb ünnepeken: karácsony, husvét, Úrnap, áldozósütörtök, pünkösöd napjain, Mária-ünnepeken és a jelesebb szentek ünnepein a szent edényben, melyben őrizték, kitették a csodálatos ostyát a nép hódolatára; a nép pedig ajándékkal is kedveskedett a Legszenetebb előtt. Néhány példát sorolunk fel okiratunkból: 1506-ban Szent Margit ünnepén a Miraculumnál 26 kir. denár gyült össze.³⁾ 1515-ben karácsony napján a Miraculum offertoriumából 36 den. és 14 bécsi den. folyt be.⁴⁾ 1520-ban Úrnapján 106 denárt és 202 bécsi denárt számláltak össze a Miraculum offertoriumából.⁵⁾ Ez az offertorium feltűnő nagy összeget jelentett abban az időben, melyben a főuraknak 80 denáros ajándékot lehetett átnyújtani. Mikor II. Lajos király 1521-ben Győrött tartózkodott, a nádornak 80 denáros ajándékot, magának a királynak 1 frtos ajándékot ajánlott fel a káptalan. 1543-ben circa Miraculum 17 denáros offertoriumról szól okiratunk.⁶⁾ Az is felfogásunk mellett tanuskodik, hogy okiratunk a Miraculumnál befolyt ajándékot állandóan megkülönbözteti a rendes offertoriumtól, melyről azt mondja: a nagy mise offertoriumából befolyt annyi meg annyi;⁷⁾ 1540-ben pünkösdkor a nagymise offertoriumából, Úrnapján a nagymise offertoriumából ennyi folyt be;⁸⁾ 1543-ban karácsony ünnepén a nagymisén, Nagyboldogasszony ünnepén 1547-ben a nagymisén az offertoriumból ennyi folyt be.⁹⁾

Mikor a csodálatos ostya megsemmisült, vagy eltűnt Győrből, még mindig megmaradt a Miraculum néven való ajándék. Még Zichy Ferenc gr. győri püspök is említi 1767. évi egyházlátogatási okmányában a Miraculum címén befolyó offertoriumot karácsonykor, husvétkor, Úrnapján, áldozósütörtökön, pünkösdkor, Nagyboldogasszony és Kisasszony ünnepén. Ennek okát abban látjuk, hogy az egyház nem hamar enged megszokott rendjéből és hogy a nép is szívesen ragaszkodik ősei szokásaihoz. A 18. század végén eltűnt az offertorium; ma már okát-címét sem tudja a nép. Különben is az újabb kor sok-mindent lenyesett a nép jámbor szokásaiból is.

³⁾ Győri kápt. m. lvt. I. Szám. k, 164. l.

⁴⁾ U. o. 317. l.

⁵⁾ U. o. 502. l.

⁶⁾ U. o. II. Szám. k. 303. l.

⁷⁾ U. o. 137. l.

⁸⁾ U. o. 215. l.

⁹⁾ U. o. III. Szám. k. 62. l.

Bár minden okiratokon alapszik, amiket eddig elmondunk, még sem tarthatjuk szentírászerű igazságnak; következtetésünkben is tévedhetünk. Tegyük fel, hogy az említett Miraculum nem vonatkozott a vércsep-pes ostyára, hanem magára az Oltáriszentségre; a Miraculum neve alatt felajánlott ajándék pedig annak az ősi keresztény szokásnak maradványa volt, mely szerint a hívek vitték a szentmiséhez szükséges dolgokat: kenyeret, bort, sőt gyümölcsöt is, később ezek helyett pénzbeli ajándékot, a Miraculum szó akkor az Oltáriszentség iránt megnyilatkozó mélységes hódolat jele volt. Örök csodának mondta a nép, amint hogy az is, az isteni szeretet örök csodája az Oltáriszentség. A csoda mindig megragadta, meghatotta az emberek szívét-lelkét és saját csekélységünk tudatában mélységes hódolatra készítette a csodatevő Isten iránt.

Ez esetben is érdemes dolog a székesegyház történetében feljegyezni, hogy a buzgó győri nép századokon át hódoló tisztelettel közeledett a szentségház Krisztus királyához. A templom ódon falai a mélységes hit, az alázatos hódolat emlékét őrzik épülésünkre.

VI. A győri székesegyház művészete.¹⁾

Írta: **Dr. Somogyi Antal.**

¹⁾ Írásomban, melyet a székesegyház történetéhez kapcsolhatok, arra törekedtem, hogy a múlt alkotásainak útát nyissak a mai lelkekbe. Egyszóval eleven művészettörténetet akarok nyújtani s céloimat akkor érem el, ha minél több olvasó akad, aki nemcsak ez írást, hanem az írás nyomán a székesegyházban fölhalmozott sok szépséget is gyönyörködve olvassa végig.

Győr város képéből a Rába és Kisduna találkozásának szögében, a folyóktól védett bástyafalak fölött uralkodó hangsúllyal emelkedik ki két torony: a püspökvár csonka tornya és a székesegyház tornyának nemespatinájú sisakja. A viz nemcsak az ellenségtől, hanem az utódoktól is védte a fellegrárnak ezt a részét, úgyhogy az ősi város múltjának emlékét — mint valami történelmi határkő — a városnak ez a része őrzi. A két torony szomszédsága sorskapcsolatot jelent: a székesegyház átszenvedte azokat a zivataros időket, melyekkel a várnak kellett megküzdenie. Romboló erők és alkotó akarat váltakozásának hű képe rajzolódik ki székesegyházunkon és teszi azt oly érdekessé, hogy ebből a szempontból is párját ritkítja hazánk templomai között.

A homlokzat déli sarkán a földből alig kiálló, fél-oszlopokkal élénkített falmaradványok azt mutatják,

A győri püspökvár és a székesegyház tornya a Rába felől nézve.

Dobos foto-üzem felvétele.

hogy a székesegyház románkori alakjában nemcsak nagyságra volt jelentős épület. A Dóczy-féle gotikus katedrális maradványai ugyanezen oldalon, valamint a sekrestye és a homlokzat közötti szögletben a lábazat kiképzésének olyan formagazdagságáról tanuskodnak, amely arra enged következtetnünk, hogy ez az átépítés is kitünően tartotta a korabeli színvonalat. A legutóbbi restaurálás — véleményünk szerint — kétértékű munkát végzett, mikor az eredeti, de már rég nem létező román formát akarta megközelíteni azzal, hogy lebontotta az egész templomot takaró — és pedig nagyon jól takaró — egyetlen tetőt s azt a mostani hármastetővel helyettesítette, kitakarva a főhajónak a mellékhajók fölé emelkedő falmaradványait, amire semmi szükség sem volt, hisz a templom mai formájában háromhajós csarnok, amely csak az oldalfalak ablakain keresztül kapja a világítást. A fő- és mellékhajók magasságának egymáshoz való viszonya pedig úgysem mutatja a románkori arányt. Még szomorúbb következménye volt ennek a hibás kiindulásnak, hogy a restaurálás óta a templom homlokzati része mint idegen test különül el a hármastetőtől, nem is szólva arról, hogy az eddig épségben hagyott északi apsiszt a restaurátorok az új féloszlopos tagolással és a felmagasítással nagyrészt kivetkőztették eredeti formájából, ahelyett, hogy a két új apsiszt is a meglévő réginek szelvényében igyekeztek volna megoldani. A régi apsis azonban még így is sokkal szebb új társainál váltakozónagyságú köveinek játékaival, míg az újak a kőkockák egyforma méretezése és simasága miatt kissé élettelenül és erőtlennül hatnak.

Amint a múlt századbéli restaurátori elvek az eredeti állapot visszaállításáról ábrándoztak s ezen ábránd kedvéért kegyeletből voltak kegyetlenek az eredeti állapotot megváltoztató minden későbbi módosítással szemben, ugyanúgy voltak a nem stílusutánczó, hanem stílusalkotó korok alkotó erejük lendületében sokszor kiméltelenek a múlttal szemben. Így nem volt tekintettel Hefele a Héderváry-kápolnára a déli oldalbejárat kiképzésében. Egyébként szép oszlopos portáléja, amely igen nemeszlésű tölgyfaajtókat foglal keretbe, itt túlságosan nagy, a zsúfoltság benyomását kelti, s miatta a kápolna apsisának ablakát is be kellett falazni.

Annál sikerültebb, valósággal mesteri az a mód, ahogy a torony megerősítését szolgáló főhomlokzat tervezője feladatát megoldotta. Az egész templom szélességét átfogó hatalmas oromfalat klasszicizáló látszat-

architektúrával tagolta. Az egy emelet magasságra mint lábazatra állított hat pilaszter tartja a timpanont, a megkettőzött középső pilaszterek kihangsúlyozzák a közép-részt, mely fölött a torony emelkedik, az ablaknyílások nagyságának biztos érzékkel lemért váltakozása életet visz a szimmetriába, úgyhogy a homlokzatnak úgy vízszintes-, mint függőlegesirányú tagozása, valamint a nyílások folthatása tökéletes egységet ad. A klasszicizáló látszatarchitektúrának a későbarokk toronnyal való kapcsolása amilyen mesteri, oly egyszerű: a timpanon tetőpárkányának sarkai felett az oromfal barokkosan kissé felhajlik s egy-egy kockatömbön álló kővázát tart, melyből stilizált láng csap ki. A diszítő részletek kiképzésében a kornak előkelő önmegtartóztatása és nemes egyszerűsége nyilatkozik meg, ami talán legfeltűnőbb abban a módban, ahogyan az építész a bejáratot egész halkán kihangsúlyozza: két oszlopra — rovátkolt oszlop-szár, a tömbhöz simuló lándzsaalakú levelekkel diszített oszlopfő — fektetett homlokgerenda, melyen két kis keresztet tartó angyal ül, adja a bejárat keretét.

A torony falait copfstíliú keskeny pilaszterek kerekezik, enyhén kiemelve a sarkokat. A pilasztereken nyugvó, szelidtagozású koszorúpárkány középrésze mind a négy oldalon derékszögű töréssel fölemelkedik, helyet adva az óralapnak s lehetővé téve a torony és toronysisak szerves kapcsolatát, amely egészen mesteri. A toronysisak sarkai ugyanis rátámaszkodnak a sarokpilaszterekre, összefogják a sarkokat, nemeslendületű akantuszlevelekben átadják a mozgást a sisak éleit kihangsúlyozó bordáknak, amelyek könnyed lanterna alakjában emelik magasba a torony vertikális tömegének kicsendülő akkordját. A torony oldalsíkjai ugyancsak akantuszlevelekkel diszített hajlattal mennek át a sisak öszszehajló oldallapjaiba s szintén a lanterna alapjában találkoznak. Az említett akantuszlevelek, valamint a bordák alsó részét diszítő rozetták s a sisak oldalainak jellegzetes copstíliú girlanddísze, úgyszintén a lanternát koronázó gömb a kereszttel aranyozott s a sisak nemes patinájával együtt nagyon előkelően hat.

Külön ki kell emelnünk a székesegyház külsején a déli oldalhoz épített Héderváry-kápolnát. Mint már említettük, ennek hatását zavarja a végébe zsúfolt kapuzat, de oldalfala most is töretlenhatású emléke ismeretlen alkotója egészen kivételes tehetségének. A három nyulánk csúcsíves ablakkal áttört fal klasszikus példája az épülettömb szerves átformálásának, amiben a gotika úgy tu-

dott remekelni. A fal kétszeres, párkányokkal átvezetett beugrással éri el azt a vastagságot, amelybe az ablaknyílások vannak vágva. A simafelületű lábázat követi a talaj lejtését, de a hármastagozatú féloszlopkötegek, melyek az ablakokat közrefogják, már vízszintes vonalból indulnak ki. Ezek az oszlopkötegek is lépcsőzetesen vékonyodnak, akárcsak a fal, s középső részükkel tartják annak a falrésznek a síkját, amelyből felemelkednek. Az ablakok között az oszlopkötegek középső tagjának a félhenger helyett derékszögű hasábformát adott az építész, hogy a gazdagprofilozású ablaknyílások között a síkot ugyanúgy érzékeltesse, mint ahogy az ablakok alatt a síkობól kidomborodó hengerfelületek ellentéte visz a falba életet. Az említett hasábok hónaljában filigrán háromnegyedoszlopok nyúlnak fel egészen az ablakcsúcsok kezdetéig. Mint az oszlopfők fölötti törések mutatják, eredetileg itt kis szoborművek húzódhattak meg.

Az épülettést felfelétörő lendülete a faltömeg fokozatos csökkentésében, a domború és hornyolt formák viszonyítása a síkhoz oly abszolút építészeti tudásról tesz tanúságot, hogy ez a kristályos tökéletességű kis remekmű többet mond a gotika páratlan nagyságának forrásairól, mint sok tudós értekezés.

Amint látjuk, székesegyházunk külseje több érdekes és értékes részlet ellenére híjával van annak az átfogóerejű egységnek, amely a lelken eluralkodó nagy benyomásnak lehetne kiváltója. Annál meglepőbb az a látvány, amely akkor tárul elénk, ha a főbejárat keskeny és igazán semmitmondó, hosszú folyosójából a templomba lépünk. Először is egy sötét és alacsony előcsarnokba jutunk, amely a templom egész szélességén keresztül húzódó kórust tartja s a vastag pilléreket összekötő félköríves nyílásokon keresztül vezet a háromhajós csarnok terébe. Felejthetetlen élmény, amint az előcsarnokon áthaladva lépésről-lépésre tárul a tér s fokozatosan kibontakozik ünnepi pátosza.

A templom háromhajós beosztása ősi s a hajókat elválasztó hatalmas pillérekben bentrejtőznek a régi oszlopok, illetőleg oszlopkötegek. A falak, a boltozatok, a pillérek és ablaknyílások a Rana-féle alakítás művei, díszítésük Hefeletől származik. A főhajó, mint a padláson látható gotikus falmaradványok mutatják, alacsonyabb lett s alacsonyabbak lettek a mellékhajók falait áttörő ablaknyílások is, mint voltak a gotikus korban.

Érdekes, hogy Rana úgy a főhajóban, mint a mellékhajókban a boltozat dongájából kivágja azokat a csuk-

lyaalakú cikkelyeket, melyeket a barokk építészet az ablaknyílások miatt alkalmazott, bár a főhajó boltozatát csak az apsisban törik át ablaknyílások, a mellékhajókat meg sehol. A szerkezetből született stílusformának tehát itt tisztára esztetikai szerepe van, hisz a pilléreket összekötő félkörívek is a boltozat kezdete alatt vonulnak.

A székesegyház szentélye.
Dr. Somogyi Antal felvétele

Az egészen vékony falazású boltozat aligha kívánta a pillérek olymértékű megerősítését, mint ahogy azt Rana végrehajtotta, tehát ebben az alakításban is a barokk impozáns tömegeket kívánó izlésének megnyilatkozását kell látnunk. Az erős pilléreknek megfelel a főhajó boltozatának nyugodt tömege, s mivel a főhajó magasságának csökkentésével a három hajó tere egységes csarnokká alakult, amelyben a szélesség a tér benyomásában uralkodó szerephez jutott, ennek a szélesen elterülő tér-

nek súlyát azonban a pilléreket összekötő ívek térelevenítő vonulata ünnepi méltósággá enyhíti és nemesíti. Ehhez járul még az az előkelő építészeti dísz, amellyel Hefele különösen a főhajóban remekelt, úgyhogy a székesegyházban a középkori háromhajós templomok térvaltozatossága, a barokk súlya és a 18. század második felének fejedelmi előkelősége találkozik igen szerencsés együttesben.

Lássuk már most a templom belső tagozását részleteiben. Két pillérsorral három hajóra osztott, dongaboltozatokkal fedett csarnokban vagyunk. A boltozatok az oldalfalakra és a pillérsorokra támaszkodnak. Ennek a szerkezetnek művészi érzékeltetését Hefele tette oly teljessé, ahogy azt magunk előtt látjuk. A magas talpazat fölött emelkedő pillérek hármastagozása, annak a három iránynak megfelelően, amelyben boltozattartó rendeltetésüket betöltik. A középső erős tömb követi a boltozat hosszanti vonulatát, — amit a főhajó gyönyörű koszorúpárkánya kísér, — s töretlen vonalban, pillérfő vagy párkány jelzése nélkül ível a párkány alá. Ebből a középrészből a hajók terébe — a mellékhajók felé szélesebb, a főhajóba keskenyebb, de vastagabb — pilaszterek ugranak ki, melyek a boltozatekkel éleiben lefutó terhet támasztják alá. A mellékhajókban e pilasztereket keskeny párkányrészletek választják el a boltozattól, — az oldalfalakon a márványozás rajza jelzi a pillérállásokat — míg a főhajó félpillérei a korinthusi formából stilizált aranyozott fővel tartják a koszorúpárkányt, amely fölöttük előreugrik. Az enyhén profilozott koszorúpárkány ékessége az aranyozott akantuszlevelekkel díszített kis gyámkövek és ezek közt az aranyozott rozetták sora. A pilléreket összekötő ívek közepét zárókőalakú kötés fogja össze, belső oldalán aranyozott dísszel, amelyből nemesizlésű aranyozott fűzérdísz indul ki s követi az ív hajlatát. Az ívek élei, illetőleg sarkai a márványozás erőteljesebb színezésével kapnak finom hangsúlyt.

A szentélyt a hajótól elválasztó pillérekből erőteljesebb és gazdagabban díszített félpillérek állnak ki, amelyek a boltozatot is két főrészeire osztó hevedert tartanak. A márványozott heveder, amelynek közepén Zichy püspök címere pompázik, aranyozott rozettákkal kitöltött kazetákra van felosztva. Hasonló, de csak festett heveder jelzi a szentély boltozatán az oltár terének, a szentek szentjének kezdetét.

Ezek azok az elemek, amelyekben az épülettest szerkezete kifejezésre jut s amelyek a tér életének jellegét

A székesegyház szentélyének szentlecke oldala a kanonokok padjaival és a 18. századeleji barokk angyalszobrokkal.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

A szentély evangélium-oldala az oltártól nézve a szószékkel.

Fridery László felvétele.

meghatározzák. A főhajó hatalmas, egységes tere a félkörívnél kissé magasabbívelésű dongaboltozatban föl-magasodva ünnepi méltósággal áramlik az oltár felé. Távolatát méri az előkelődíszű párkány körülfutó koszorúja, áramlásának nyugodtlüktetésű ritmust adnak a pillérek árkádjai, s ez a ritmus csendül ki könnyedén a félpillérekben, a fölöttük emelkedő párkánykiugrásokban, s ismétlődik meg a magasban a boltozat cikkelyeiben. A két oldal mozgása összefut és lezáródik a szentély félköríves apsisában, ahol a párkány az egész hajó mozgásának összefogására sokkal erőteljesebb, s a párkányt alátámasztó félpillérek is oszlopokká önállósulnak, díszes keretet teremtve egyuttal az oltárnak is. Így emelkedik ki az oltárnak, mint a templom szívének tere a hajóból, a szentek szentjének dísze a hajó architektúrájából, s marad azzal mégis szerves kapcsolatban. Oltár és hívek szoros lelki kapcsolatát a szent áldozatban s a szent hely szentségét egyaránt kifejező, tehát mély liturgikus gondolatokat kristálytisztára érvényrejuttató megoldás.²⁾

A mellékhajók, melyeknek tere a tágas pillérközön keresztül kapcsolódik a főhajó terével hatalmas csarnokká, nincsenek oly gazdagon kiképezve, mint a főhajó.

²⁾ Sajnos, a múlt század egyházművészeti barbársága kitorpte ebből a keretből Hefele oltárát!

Az egységes díszítést jelenti a falak műmárványburkolata, amely az egész templomban a boltozatig megy fel, s a boltozatok festői dísze, amelyről alább lesz szó. A mellékhajók nem is végződnek belülről félköríves apsisban, hanem egyenes fal zárja le őket s az előtt állanak az oltárok.³⁾

A szentélyt a hajótól mind a három hajóban díszes rácsos vasajtókkal ellátott kőkorlát választja el, amely a főhajót — mivel a kanonoki stallumok is a szentélyben foglalnak helyet — majdnem középen osztja ketté: egy pillérközt foglal el a kórus szélessége, négy pillérköz a főhajóban a hívek helye; két pillérközbe vannak beillesztve a stallumok, amelyeknek magas támlája a földszinten elválasztja a főhajó terét a mellékhajóktól. Mivel ez a támla teljesen értelmetlen magasságban metszi a mögötte álló s a pillérekhez illesztett mellékoltárok főépítményét, ez az éppen nem szerencsés metszet s a stallumok támláira állított hatalmas angyalszobroknak találkozása a mellékoltárok gazdag kiképzésű felépítményével úgyszólván az egyetlen komolyabban zavaró dolog a székesegyházban. Nem gondolnám, hogy Hefele tervei szerint a stallumok magasabbra emelkedtek volna a pillérek lábazatánál — a mostani támlák empiredíszükkel későbbi eredetűek — s akkor valószínűleg minden rendben volt. Most a főhajó teréből nézve jobb szeretné az ember, ha az egyébként önmagukban szép mellékoltárok nélkül találkozónék tekintete a pillérekkel. A következő pillérközt már fal tölti ki, enyhén bemélyedő fülkében adva helyet az evangéliumi oldalon a püspöki, a leckeoldalon a káptalani trónusnak. Körülbelül egy pillérköz mélységű a főoltár tere, amelynek a hajóval való kapcsolatáról már szóltunk.

Az apsisnak négy pompás korintusi oszlop ad hármas tagozást, középen a hatalmas oltárképet, kétoldalt az ablakokat foglalva keretbe. Az apsis félkupolás boltozatában is megtaláljuk a hajó boltozatekkelyeinek kivágását. A két szélső ablaknyílásnak ad helyet, a középsőt díszítoszobrászat tölti ki.

Miután rövid szemlét tartottunk a székesegyház belsőjének architektúráján, vegyük szemügyre a berendezést, elsősorban az oltárokat s azoknak díszét. Mint már említettük, a főoltár kerete teljesen az architektúrából nő ki. Ez az építészeti keret szobrászati díszben kapja meg ünnepi hangsúlyát s az oltár terének művészi

³⁾ Az északi elfalazott apszis román kori festménye még megvan.

A székesegyház déli mellékhajójának ajtaja a Zichy-féle átépítés korából.

Fridery László felvétele.

értelmezését. A szélső oszlopok fölött egy-egy kiterjesztettségű angyal ül az oltár titkára utaló áhítat kifejezésével. A két középső oszlop fölött ülő kisebb angyal-párok virágfüzért tartva formailag már a középső boltzateikkelyt kitöltő dekorációba kapcsolódnak. Ez a dísz Szűz Mária dicsőségének szimboluma: a ragyogó korongba írt Mária-monogramm a sugarakban angyalfejekkel. Tehát a hagyományos barokkelgondolás, de már mennyire lehiggadt egyszerűségben, ha összehasonlítjuk a bencések templomának rokon főoltárdíszével!

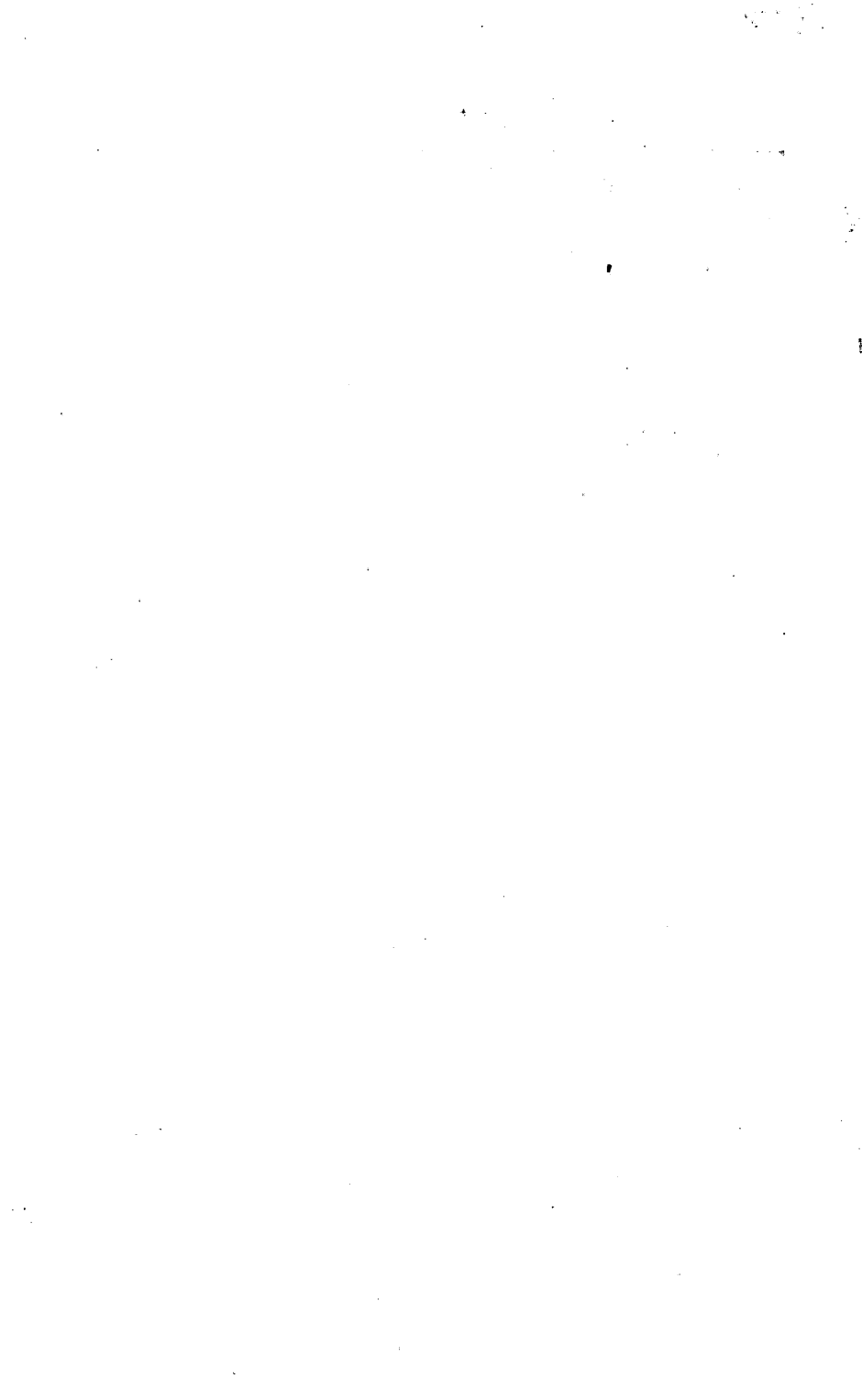
Ez a sugárzó monogramm mint díszes korona emelkedik az oltárkép fölött, amely Szűz Mária mennybevétele ábrázolja, minthogy a székesegyház a magyarok Nagyasszonyának tiszteletére van szentelve. Az oltárkép aranyozott akantuszlevelekkel díszített gyönyörű fekete keretben, Maulbertsch remekműve. A kép aljának közepén üres sír, peremén néhány üde rózsa, tole jobbra és balra az apostolok csodálkozó csoportja ékalakban széthajolva s töleseralakban fölfelé szélesedő üres teret fogva közre. Fönt a Szűzanyának angyaloktól emelt alakja kitárt karokkal és az aranylóan sugárzó égre emelt tekintettel. Ennek a három csoportnak dinamikájában van ábrázolva az esemény s ebbe van beleágyazva az a lelki tartalom, amely az alakok mozgásában és arcán kifejezésre jut. Az apostolok kettős csoportja mély árnyékokból bontakozik ki drámai erővel abba a világosságba, mely az üres koporsóból vetődik az arcokra és a csodálkozás pátozától lendülő kezekre. Ezek az intenzív világításban szinte robbanásszerűen szétesapódó mozdulatok oly felhajtó erővel töltik meg a teret, hogy attól az angyalok csoportja Szűz Máriával együtt valósággal száll az ég felé s ennek az alulról oly hatalmas erővel fellendülő mozgásnak kihangzását érezzük még a Szent Szűz kiterjesztett karjaiban is.

A kompozíció mesteri felépítésével egyenrangú és bámulatos az alakok megjellemzése is. A csodálkozásnak az a gazdag skálája, a meglepetéstől és elfogódott kíváncsi érdeklődéstől az elragadtatásig mindent magában foglal, ennek a lelkiállapotnak gyönyörű értelmezése. — Azzal pedig, hogy az alakok tekintetét részint az üres koporsóra, részint fölfelé irányítja, könnyed és természetes változatosságot hoz a különben nagyon egyszerű vonalakba fogott kompozícióba, épúgy mint ahogy a hatalmas férfialakokon átviharzó érzések drámai erejével szembeállítja egy rendkívül bájos nőalaknak — csupa gyengédség, csupa finomság — szent kíváncsiságát! Ez a lélek-

Az északi hajó Szent Anna oltárának felső kiképzése
a kanonoki stallum angyalszobraival.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

ábrázolás szédítő magasságba emelkedik a Szent Szűz alakjának jellemzésében. Szűz Mária, ahogy itt látjuk, nemcsak testileg emelkedik a föld fölé, hanem teljesen elszakadva attól, lélekben egészen a mennyországba költözik. Kiterjesztett karjainak extázisa nem földi hevületű elragadtatás, hanem az örökkévalóság isteni nyugalma való belekapcsolódás, s az arcnak boldogsága, melyben az egész élet istenvárásának beteljesülése tükrözők, oly minden mámort messze meghaladó, tiszta, lelki telítettség, amely egészen misztikumélységű.

A mesteri színezés elemzéséről le kell mondanunk, külön meg kell azonban említenünk, hogy az üde, kissé párás levegőégnék azt a tökéletes ábrázolását, amit ezen a képen látunk, a tájképfestésben oly nagy modern festészet sem múlta felül.

Szinte megfoghatatlan a szépérzéknek az a hanyatlása, amely a múlt század második felében lehetővé tette, hogy ezt a remekművet eltávolították helyéről s egy hozzá nem is hasonlítható oltárképpel cserélték föl. Az a kupolás, fából készült tabernákulum, amelyet Hefele műve helyett a nemesen egyszerű és méreteivel kitűnően térbeillő főoltárra tettek, túlméretezett tömegével, sajnos, ma is túlságos sokat takar el a képből.

Ugyancsak a múlt század izlésbeli tompasága kellett ahhoz, hogy az oltártól jobbra és balra az eredeti szép talpazatokra teljesen értéktelen mesterembermunkák, Szent István és Szent László festett, gródeni faszobrai kerülhettek.⁴⁾

A szentély terének az oltárral való szoros eszmei kapcsolatát fejezi ki az a négy hatalmas angyalszobor, amely két-két puttó között a kanonoki stallumok fölé állítva az oltár titkára utal. Származásukat homály fűdi, egyelőre nem tudjuk sem a művész nevét, sem azt, hogy mikor kerültek a templomba. Az bizonyos, hogy jelentősüknél fogva mindig a stallumok fölött kellett állniok, de stílusuknál fogva származhatnak a Zichy-féle nagy munkálatoknál korábbi időből, a 18. század harmincas vagy negyvenes éveiből is. Annyi bizonyosnak látszik, hogy ismeretlen mesterük a megrendelőtől, aki mély gondolkozású teológus volt, nehéz feladatot kapott s ezt a feladatot kitűnően oldotta meg. Nem kevesebbet kívánt a megrendelő, minthogy a művész az oltárnak észfőlötti titkát s ennek a titoknak a hívő lélekben kíváltott hatását a szobrászat nyelvére fordítsa le.

⁴⁾ Az eredeti kőszobrok most az osli templom homlokzatát díszítik.

A barokk a nagy gesztusok lendületének, a felfokozott érzések pátozának, az extázisig emelkedő hevületnek művészete. Az oltár titka, a kenyér és bor színe alatt megjelenő s az oltáron jelenlevő Krisztus áldozata és szentsége viszont kifelé az elképzelhető legegyszerűbb jelenség, s a lelket hozzá talán leghatásosabban az úrfelmutatás csendje s az öröklámpa kis lángja hangolja. Tehát egyáltalában nem »barokkos« téma. A barokk kor kultusza az Oltáriszentség iránt igen gyakran jut kifejezésre a tabernákulum mellett elhelyezett, imáadásban leboruló angyalalakokon. Mesterünk azonban nem ezt akarta kifejezni, hanem a mélységes hittitoknak, az oltár titkában rejlő isteni jelenlétnek emberi elmét meghaladó nagyságát. És éppen az a különös ezeken a szobrokon, hogy barokk mozgások lendületével fejezi ki a teljes mozdulatlanság zárkózottságába kívánczozó misztikus elmerülést.

Sajátságos és nagyon szellemes az a fokozat is, ami ezeknek a szobroknak szimbolikájában és kifejezésében megnyilatkozik. A szentély kezdetén, tehát az oltártól távolabb álló angyalok mozdulata, a kontrapoztók változata, a ruharedők hullámozása sokkal gazdagabb, a kezek gesztusa hevesebb: a hitigazságot kutató lelkiüket a titok varázsa éppen most fogta meg, kezük mozdulata ebben a pillanatban állt meg. Az oltárhoz közelebb álló angyalok szemét fátyol takarja, jelezve, hogy itt a kutató értelem, a természet ismeretéből élő okoskodás szerepe megszűnt, helyét a természetfölötti világból származó hit foglalta el. A test tevékeny mozgás helyett a passzív önátadás készségét fejezi ki. Ezek az angyalok már nem keresik a titkot, nem kutatják annak értelmét, ők már megérkeztek, teljesen benne vannak bűvkörében, az ő lényük már csupa hallgatás, elmerülés abban az isteni, láthatatlan világban, amelynek a jelenségek mögött rejtőző valóságos jelenlétére utalt felemelt mutatóujjuk, amely egyedül tartja a kapcsolatot a környező világgal, mint valami ittfelejtett mozdulat, hogy a hívők lelkének utmutatója legyen.

A méretre is hatalmas szobrok benyomását még felfokozta a művész azzal, hogy egyrészt alakjukat kissé megnyújtotta, másrészt jobbra-balra egy-egy kis ülő angyalt helyezett el, akiknek nagy elcsodálkozásában a főalak extázisának hatása tükröződik.

A szobrok formai szépségét, a testek mozgásának mesteri fölépítését, a lelki élménynek valóságos zenei értékű rögzítését a ruharedők zseniális változatú ala-

kításában csak a szobrokon magukon lehetne megmutatni, leírással érzékeltetni szinte lehetetlen.

Ezek az angyalszobrok nemcsak a győri székesegyháznak legnagyobb szobrászati értékei, hanem az egész magyarországi barokk szobrászatban is keresni kell párjukat.

A székesegyház egyik legnagyobb kincse és nevezetessége a csodálatos Mária-kép. Ezt foglalja hatalmas márvány és aranyragyogású keretbe az északi hajó főoltára, a nagy Zichy Ferencnek első ajándéka, amivel templomát gazdagította, 1767-ből. Magát a tulajdonképeni oltárt enyhén behajló vastag fal öleli körül, amely a képet nagyszabású építészeti keretbe foglaló gazdag oltárfőlépítménynek szolgál lábazatúl. Kétoldalt az oliár magasságában az oltárt a hajó oldalfalaihoz egy-egy tömb köti, rajta Szent István és Szent László szobraival, melyek a két szent király hódolatát ábrázolják a Szűz Anya előtt. Az oltárt körülölelő falazatból van kifejlesztve egy kis baldachinszerű építmény, amely alatt, vele összeépítve foglal helyet a tabernákulum. Ennek ajtaját részben kivert dombormű diszíti Ábrahám áldozatának ábrázolásával. A tabernákulumtól jobbra-balra bájos kis angyalok imádásba merülve, füstölőt és tömjént tartva fejezik ki az Oltáriszentségnek járó hódolatot. A tabernákulum fölé boruló baldachin tetején a hétpecsétes könyvön pihenő Bárány. Jellemző a korszak minden legkisebb részletet átható nagy műgondja, hogy a szentségmutató talpa felveszi és továbbviszi a tabernákulum párkányának formaelemeit s tökéletesen a baldachin terébe van tervezve.

Az oltárfőlépítmény tulajdonképen fölnagyított fülke, amelynek összehajló oldalait pilléresen kiképzett fal s ezelőtt álló két-két rovátkolt szárú oszlopok alkotják, fölöttük gazdagon tagozott párkányzat, amelynek középső része kissé előre hajolva a magasba ível s félkupolával zárja le a fülkét. Az egész építmény a párkányon ülő négy aranyozott angyalalakban kapja meg befejező díszét. A két középső a Szent Szűz csillagkoszorúját tartja, a két szélső áhítatos elragadtatással irányítja tekintetünket a fülke belsejét kitöltő jelenetre. Itt van elhelyezve, drámai elevésséggel alakított környezetben a csodálatos Mária-kép, amely a pólyában pihenő kis Jézust imádó Szűzanyát ábrázolja. A gyönyörű rokokó ezüstrámába⁵⁾ foglalt képet aranyozott sugarak veszik

⁵⁾ Az 1811-ben beolvasztott keret mása.

A székesegyház északi hajója a kegyoltárral.

Glück József felvétele.

körül s az egészet két kis lebegő angyal tartja. A kép alatt két oldalt Szent Joachim és Szent Anna állanak eltelve gyermekük dicsőségének boldog örömétől. A fülke felső részében a kis angyaloktól körülvelt Atyaisten a világgömbbel, amint jobbját áldólag terjeszti Fia és annak Anyja fölé. Közte és a kép között a Szentlélek sugaraktól körülvelt galambszimboluma. Önkéntelenül is a »Boldogasszony Anyánk«-nak egyik versszaka jut eszünkbe:

*Ó Atyaistennek kedves, szép leánya,
Krisztus Jézus Anyja, Szentlélek mátkája.*

Csupa barokk lelkesedés, drámaiság és gazdagság. A szobrok, talán a két szent király szobrát leszámítva, nagyon kvalitásos munkák, a mértékkel alkalmazott díszítő elemek nagyon izlésesek.

Hasonló szellemben készült az oldalhajókból megközelíthető mellékoltárok közül az első pár — Szent Anna- és Szent József-oltár — míg a második pár — Három királyok, Fájdalmas Szűz oltára — már a barokk pátoszt követő lehiggadás jeleit mutatja, valamint a Szűz Mária-hajó északi falához illesztett Nepomuki Szent János-oltár is. Ezeknek az oltároknak szobrászati díszete többé-kevésbé jó műhelyátlag, amelyből mégis kissé kiemelkedik a Szent Anna-oltár, Szent János evangélista szobrai, valamint a Szent Anna- és Szent József-oltárok remekbe faragott csontfeszületei, ellenben az oltárképek jó színvonalon mozognak. Különösen finom a Fájdalmas Szűz oltárának képe a megbékélt gyász és elesendesült fájdalom elegikus kifejezésével. A Nepomuki Szent János-oltár képe feltétlen Maulbertsch műhelyéből került ki, de aligha a mester kezemunkája.

Ismét egészen kiemelkedő művészi kvalitást mutat a déli hajó Szent István oltára s a szentélyt és a főhajót választó pillérekhez támaszkodó két, úgynevezett »fekete« oltár. Ezek az oltárok egyuttal már meglepő mértékben mutatják azt a stílusváltozást, amelyen a művészet a 18. század hetvenes éveiben keresztülment. A barokk hagyományok tovább élnek ugyan, de a szenvedélyes pátosz lehiggadt, a lendület heve az előkelő finomságnak, a részletek gazdag halmozása a józan mértéktartásnak ad helyet. Különösen világos lesz előttünk ennek a változásnak természete és gyors térhódítása, ha a Szent István-oltárt a kegykép oltára után nézzük s meggondoljuk, hogy a kettőt mindössze öt év választja el.

1772-ben köt a bécsújhelyi Gottschall József szerződést ennek az oltárnak elkészítésére, ugyanebben az évben, amikor Hefele Menyhért megbízást kap a székesegyház renoválására. Nemcsak ez az okmányokból kitetsző időbeli egyezés, hanem stílárius szempontok is — pl. a párkány díszítőmotívumai — valószínűvé teszik, hogy az oltár elgondolása Hefeletől származik. Ugyanez áll a »fekte« oltárookra is. Egyébként is nehéz elgondolni, hogy az egész templom belsejét alakító építész ezeknek a feltűnő helyre kerülő és önmagukban is nagyon jelentékeny műveknek architekturális kiképzésébe ne szolt volna bele.

A Szent István-oltár felépítménye épúgy igyekszik a térbe illeszkedni, mint a Szűz Mária-oltár. De míg az utóbbi teljesen, szinte a zsúfoltság határáig kitölti a rendelkezésre álló helyet, addig a Szent István-oltár világosan érezteti a hajó zárófalát s mint keretet tisztán hagyja érvényesülni az oldalfalakat és a boltozat hevederét. Ennek megfelelően az oltárfölépítmény is sokkal könnyedebb, levegősebb és az első pillanatra világosan áttekinthető. A hajó zárófala előtt szabadonálló oltárt az oltárral egymagasságú lábazatra állított két gyönyörű vörösmárvány oszlop fogja közre, aranyozott oszloplábbal és kompozita fővel, simára csiszolt szárral. Ugyanilyen két oszlop — keskenyebb közzel — keretezi a zárófalra alkalmazott oltárképet. A négy oszlopot félkörívben hajló pompás párkány koszorúzza, amely középső részével bekapcsolódik a zárófalba. A sarkokhoz ezt az ívelő párkányt egyenes párkánydarab köti, amelyet ismét egy oszlop tart. Tehát az az apsisszerűen öblösödő oltárfölépítmény, amely az északi hajóban még erőteljes faltömegekből, pillérekkel mutatkozó tagozatokból és oszlopokból áll, öt év múlva oszlopokra és az oszlopokat koronázó könnyed párkányra redukálódik. Az aranyozott díszítés is a minimálisra csökkent.

És ez az oltár mégis gazdag finomságokban. A simára csiszolt márványoszlopokon a fény és árnyék játéka a csillogó arannyal nemesen előkelő és ünnepi. Az oltártól két oldalt az oszlopok közé és az oszlopokon kívül — kissé alacsonyabban — a sarkokba állított négy aranyozott szobrot enyhén hajló ívvel köti össze a szem s így kapja meg az oszlopokban erőteljesen kihangsúlyozott merőleges irány halk kiegyensúlyozását. A tér mélysége még az oszlopok perspektívájában él s az oltárkép távlatában hangzik el. Az egész oltár felépítmény fölfelé a koszorúpárkány belső felére állított könnyed szobrár-

Hefele Menyhért Szent István-oltára a székesegyház
déli hajójában.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

szati diszben hangzik el, melyet lapos ívvel összekötött két kis pillér foglal keretbe. A koszorúpárkány végein két kis angyalszobor adja meg az átmenetet ehhez a befejező részhez.

Az oltár a város védőszentjének, Szent István vértanúnak tiszteletére van szentelve s a szent életét ábrázoló mennyezetfestmények témakörét zárja le a szent vértanúhalálát ábrázoló oltárképpel. Az oltárkép eddig ismeretlen mesternek igen kiváló alkotása. Kompozíciójában a hagyományos barokk átlósrendszert követi és építi ki az elemek mesteri összehangolásával. A kompozíció tengelyét alkotó átló a kép jobb alsó sarkából a bal felső sarok felé halad s az egészet egy bal, súlyosabb és sötétebb, és egy világosabb jobb részre osztja. Ennek az átlónak irányában omlik el a szentnek alakja, még pedig úgy, hogy feje a kép két átlójának metszőpontjába kerül. A szent alakjának irányában helyezkedik el két oldalt egy követ felszedő alak s egy másik, aki a követ két kézre fogva felemeli, hogy a szentet halálra sújtsa, a közepén pedig a vének tanácsának egy tagja, aki a kivégzést ellenőrzi. Erre az átlóra merőlegesen helyezkedik el a szent kiterjesztett karjainak vonala, amelynek még nyomatékot ad a szent baljára az egyik kivégzőnek követdobó karja. Ez a merőleges ide rögzíti az átló irányában kifejlő cselekményt követő tekintetet. A szent jobbán a háttérben látszik a kövezők ruháit őrző Saul alakja, s az előtérben egy kutya. A kép felső bal részét borító súlyos felhő mögül előderengő égi fénytől megvilágítva egy angyal hajol elő s a dicsőség koronáját nyújtja a szent feje fölé. A kép felső jobb sarka felé két kis részvétellel alátekintő angyalfejen hangzik el halkán a kompozíció. A színek kiegyensúlyozott csoportosítása hasonlóan mesterei. Kimagasló értéke az az aranybajátszó vöröses szín, amely a szentnek diakonusi díszruháján mint a szenvedésben megdicsőülő élet szimbóluma ragyog.

Mint már említettük, a kép mértani központjában van a szent vértanú feje. De itt van a cselekmény súlypontja is. Ez arc mint központ körül viharzik minden mozgás s itt gyűl össze mint fókuszban az egész cselekmény értelme a szent arckifejezésének egészen páratlan gazdagságában és mélységében. A fakóra színtelenedő arcon már szinte érezzük a halál verejtékének kiütközését, de azt is, hogy a kínok gyötrelmét kezdi fölvaltani a nagy nyugalom. Mig így az arevonásokból távozik a test élete, a szemekben valami új, másvilági élet ébred.

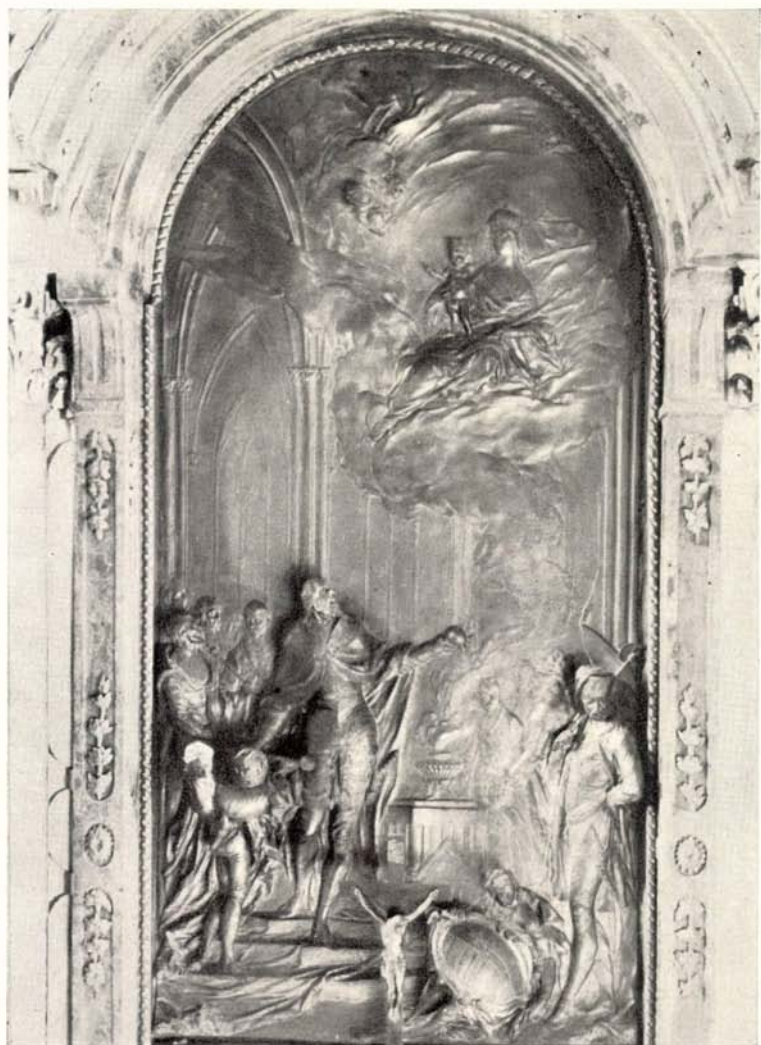
A szent vértanú lelke a szenvedésben már elszakadt a földtől és már látja az égben az új hazát. És ott »az Emberfiát az Isten erejének jobbán«, mint azt az oltár fölött ábrázolva látjuk, ahol angyalokkal benépesített felhők közül ragyog elő az Istent jelentő Jahve név s mellett áll a mennybement Krisztus alakja. Egészen barokkos megoldás.

És mégis, a barokk hagyományok megtartása mellett is, ebben a kitűnő oltárképen is ugyanúgy megállapíthatjuk az új stílus jelentkezését, mint az oltárfelépítmény építészeti megoldásában. A kompozíció barokk, de a téma feldolgozásának szelleme már nem. Gondoljunk csak Rubensre. A megkövezésnek, ennek a vad kivégzési formának ábrázolásában micsoda tobzódó szenvedélyességet fejtett volna ki! Itt nyomát sem látjuk a vad kegyetlenségnek, az élénk mozdulatokból hiányzik a gyűlölet heve. A szent alakján sincs nyoma a velőkig ható

Szent József szobra, Tabotha Antal alkotása a Szent István-oltáron
Dr. Somogyi Antal felvétele.

kínnak és heves szenvedésnek. A mozgalmas eseményből hiányzik a belső viharzás, helyét valami elegikus elcsendesülés foglalta el. De azért távolról sem üres, hanem az intenzív lelki kifejezés, a csend és béke mélységeibe gravitál. A színekben, a fény és árnyék elosztásában ugyanígy foglalták el a kirobbanó drámai ellentétek helyét a szelid átmenetek. Úgyanily halk líra ömlik el az említett négy szobron, amelyek — balról jobbra haladva — Nepomuki Szent Jánost, Szent Józsefet, Szent Flóriánt és Kalazanti Szent Józsefet ábrázolják. Különösen szép Szent Flóriánnak finom kontúroztokban megoldott alakja s elragadóan bájos a Szent József karján ülő kis Jézus.

Az északi fekete oltár. Mollinarolo (J. G. Müller) 18. század-
ból való alkotása: Szent István felajánlja a szentkoronát a
Magyarok Nagyasszonyának.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

A barokkból a klasszicizmus felé egyszerűsödő Mária Terézia-korabeli stílusnak remek képviselői, mint már említettük, a gyönyörű óndomborművekkel ékeskedő úgynevezett »fekete« oltárok. Ezeket a domborműveket két simára csiszolt aranyozott kompozitafős pompás oszlop s az oszlopokon nyugvó, középső részével félkörívben felhajló szépen tagozott párkány foglalja keretbe. A párkányt pompás lendülettel mintázott, középpütheltornyosuló aranyozott felhővel fedi, amelyből a domborműveken ábrázolt események fölött álmétkodó és lelkesedő angyalalakok bontakoznak ki: egy-egy nagy középpüth s kis puttók, illetőleg szárnyas angyalfejek a sarkokon.

A régtől fogva híres domborműveket sokáig Donner Rafael munkáinak tartották, míg a Szent Jobb-oltár szignaturája el nem árulta a mestert, a magát olaszosan Mollinarolonak nevező Müller Jakab Gábort, akiről azonkívül, hogy Bécsben működött, nem sokat tudunk. Mindkét dombormű Szent István király tiszteletének szól.⁶⁾ Az evangélium oldalán álló oltár domborműve azt ábrázolja, amint Szent István felajánlja az országot Szűz Máriának, Magyarország Patronájának. Az egészen festői felfogású dombormű úgy mutatja az eseményt, mintha az fényes ünnepség keretében folyt volna le. Hatalmas gotikus katedrális belsejét látjuk. Szent István magasra nyújtott királyi alakja szőnyeggel leterített lépcsőzeten áll, páncélba öltözötten. (Ez a páncél és a gotika jelzik a történelmi multat.) A páncél fölött még nagy királyi palástot visel, amely gazdag redőzettel terül szét és hull alá kiterjesztett karjairól. Baljában az országalmát tartja, jobbát a koronán nyugtatja, melyet egy apród tart vankoson. Mögötte az ország nagyjainak csoportja (valószínűleg Mária Terézia-korabeli előkelőségek portréi) de már nem korhú viseletben, aminthogy a koronát tartó apród is teljesen a korbéli divat szerinti ruhában van. A lépcsőzet előtt egy keresztény templomban szokatlan égő illatoltár áll, amelynek felszálló füstje megtölti a templom boltozatának terét. A gomolygó füstfelhőn trónol Szűz Mária fején az ég királynéjának koronájával s karján a kis Jézussal, aki kiterjesztett karokkal fogadja Szent István felajánlását. Szent Istvánnal szemben néhány alaknak az oltár füstjén átderengő formái láthatók, akik a csodás jeleneten álmétkodnak. Katonatisztek Mária Terézia-korabeli egyenruhában. Ezeknek csoport-

⁶⁾ A leckeoldalon levőt tévesen mondják Szent László-oltárnak.

jából válik ki az előtérben egy búsarcú magyar tiszt alakja, amint a jobbában tartott buzogányt vállára fektetve, bal kezét csipőre téve egy pillérhez támaszkodik s kucsmás fejét lehajtva néz maga elé. Lábainál egy apród ül s térdeire fektetve tartja Magyarország címerét.

A dombormű bővelkedik a pompásnál pompásabb formai szépségekben. Ahogy a művész tulajdonképen keves alakkal tömeget s ezen tömegen keresztül a néhány vonással rögzített architektúrának mélységbe elvesző térért tudja érzékeltetni, ahogy a koronát és címert tartó apródoknak és a kucsmás magyarnak a domborműből erősen előreálló alakjaitól a homályban elvesző formák halk jelzéséig a perspektívát kiépíti, ahogy a felszálló füstöt lehetetlen finomságú mintázással fölszálltában kíséri s a boltozatban lebegő felhővé tömöríti, mindez imponáló, fölényes tudásnak a jele, ami bámulatraméltó. Az alakok forma- és vonalritmusában megnyilvánuló finom izlés is vérbeli művészre vall. Igaz, hogy mindez a tudás és művészi kvalitás a dombormű klasszikus törvényeivel ellenkező felfogás szolgálatában áll, mert hisz a szobrász itt a szobrászat eszközeivel festői hatásokra törekszik, de a művész tehetségét csak még jobban bizonyítja, hogy ezen az ellentétben nem bukott el.

Sajnos, a műről, mint egyházművészeti alkotásról nem mondhatjuk el ugyanezt a dicséretet. Vallásos tartalma sekélyes s abból a mély keresztény gondolkozásból, amely Szent Istvánt az ország följajánlásában vezette, alig érzünk valamit.

Talán kevesebb finom festői részletet, de több plasztikai erőt és drámaiságot találunk a másik oltár domborművén, amely a Szent Jobb csodálatos megtalálását ábrázolja. Az esemény színtere itt is egy templom belseje, amelyből azonban sokkal kevesebbet sejtet a művész, mint az elsőn, hogy annál jobban érvényesüljenek annak a szarkofágnak formái, amelynek eleje balra a dombormű előtérben látható, s amely körül a csodás esemény lejátszódik. A szarkofág Szent István földi maradványait rejti magában. A lépcsőzet fölött emelkedő magas talpazat oldalait a szent király életét ábrázoló domborművek díszítik. A magas talpazaton oroszántalpakká alakított lábakon nyugszik maga a szarkofág, amelynek félig fekvő, félig ülő helyzetben jobb könyökére támaszkodva roskatagtestű aggastyán pihen. Jobb kezében keresztet tart, baljával a bal combjára tett homokórát, a minden földi életet halálba temető mulandóság szimbolumát fogja.

A déli fekete oltár. Mollinarolo Szent Jobb oltára a szentély
rácsos ajtajával.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILLINOIS 60637

Ezen szarkofág elé érkezik éppen most Szent László király udvari embereinek kíséretében. Magas alakjáról bő redőkben aláomló királyi palástját egy copfosfejű apród emeli. Úgy a szent királyt, mint kíséretét a korabeli előkelők viseletében ábrázolja a művész. A háttérből egy püspök és asszisztáló papság egyházi ruhába öltözött alakjainak körvonalai bontakoznak ki a sejtetett tömegből, amely ünnepi fáklyásmenetben jött a sírhoz. Mint a dombormű bal sarkában a szarkofághoz támaszkodó s a dombormű síkjából erősen kihajló, kitűnően megmintázott munkás alakja világosan mutatja, — baljában vésőt, jobbában leeresztett csákányt tart, előtte egy ásó fekszik — a király Szent István sírját akarja felnyitattani. Mielőtt azonban a sírhoz nyúlnának, csodálatos jelenés ejti őket ámulatba. A fáklyák füstje a templom boltozata alatt valóságos felhővé gomolyodik s a gomolygó füstfelhőből egy angyal alakja bontakozik ki. Mintha csak most röppest volna föl a szarkofágról, amelyből valamit elragadott. Tekintete még nem vált el a szarkofágtól, de ellendülő karjai szinte féltő gonddal visznek el onnét valamit. Egy kissé tüzetesebb figyelem hamar felfedezheti, hogy a kezeit takaró leplen a Szent Jobb ereklyéje nyugszik. Erre a jelenetre mered a munkás, ezt bámulja a király, akinek a palást alól kinyúló jobbkezén az ámulattól szétnyílnak ujjai, s az angyalra feledkeznek ez az egyszerű fiatal asszony is, aki ölében kis gyermekét tartva, a jobb sarokban ül. Ez a dombormű is szinte festői hatásokkal dolgozik s ennek kedvéért majdnem teljes plasztikává emeli ki az előtér alakjait, de itt a kiemelt alakok egyuttal a jelentés hordozói is, és szuggesztív erővel kötik le a néző tekintetét. Az első tekintetre látjuk, hogy a szarkofág körül történik valami, hogy az angyal a cselekvő személy, a munkás, a király és az asszony pedig a rajtuk különböző fokban jelentkező ámulattal a történés csodálatos jellegét magyarázzák.

Vannak a domborműnek részletei, melyek önmagukban is külön remek. Ilyen a munkás pompás alakja, a törődött, elfáradt ember ábrázolása a szarkofágon pihenő aggastyán alakjában, mindenekfölött pedig az angyal, akinek elszálló alakjában a mozdulatoknak egész gazdagságát sűrítette össze a művész hallatlan bravúrral. Egészen bámulatos és mesteri, ahogyan ebbe a mozgásba a legnagyobb könnyedséggel tudta beilleszteni a karok, a mellkas és a fej által alkotott gyönyörű nyugodt foltot, amelyben a szent ereklyét prezentálja a nézőnek.

Az eszmei tartalom és az ehhez kapcsolódó lelki élmény itt nem marad el a szobrászi megoldás tökélyétől. Az a gondolat, hogy a mindenen uralkodó mulandóságnál is erősebb Isten szentjeinek dicsősége, élménnyé tud erősödni a néző lelkében.

Az oltárok nemes művészetéhez méltóan kapcsolódik a szószék, amely a főhajóban a szentélytől számítva az első pillérhez támaszkodik az evangéliumi oldalon. Feljáró lépcsője díszes copfstilú rácsos vasajtóval az északi mellékhajó felől indul. Maga a szószék pompás rovátkáltszárú oszlopon áll, amely fölött stilizált kagylógerendezekben terül szét köralakban a mellvédet tartó kosár. A mellvéd szélesebb alapból enyhe hajlattal felemelkedő, mezőkre osztott henger. A mezőket elválasztó szalagok díszje a copstílusban oly sűrűn alkalmazott aranyozott babérfüzér. A szószék kerek fedőlapjának közepén a Szentlelket szimbolizáló aranyozott galamb, peremén rozettákkal megszakított aranyozott menanderszalag az egyetlen dísz. A szószéket a fedőlap felett emelkedő kis sátorszerű bordákból álló építmény koronázza, amelyen a hit jelképeit tartó Egyház szimbolikus aranyozott szobra trónol néhány kis angyaltól körülvéve. Ezen szobron kívül alig van még valami, ami a barokkra emlékeztetne. Az elegáns formák s a márvány, illetőleg márványozás diszkrét színe a klasszicizmus tartózkodó előkelőségét hozzák a barokknak kitérő gesztusai és pátosza helyébe.

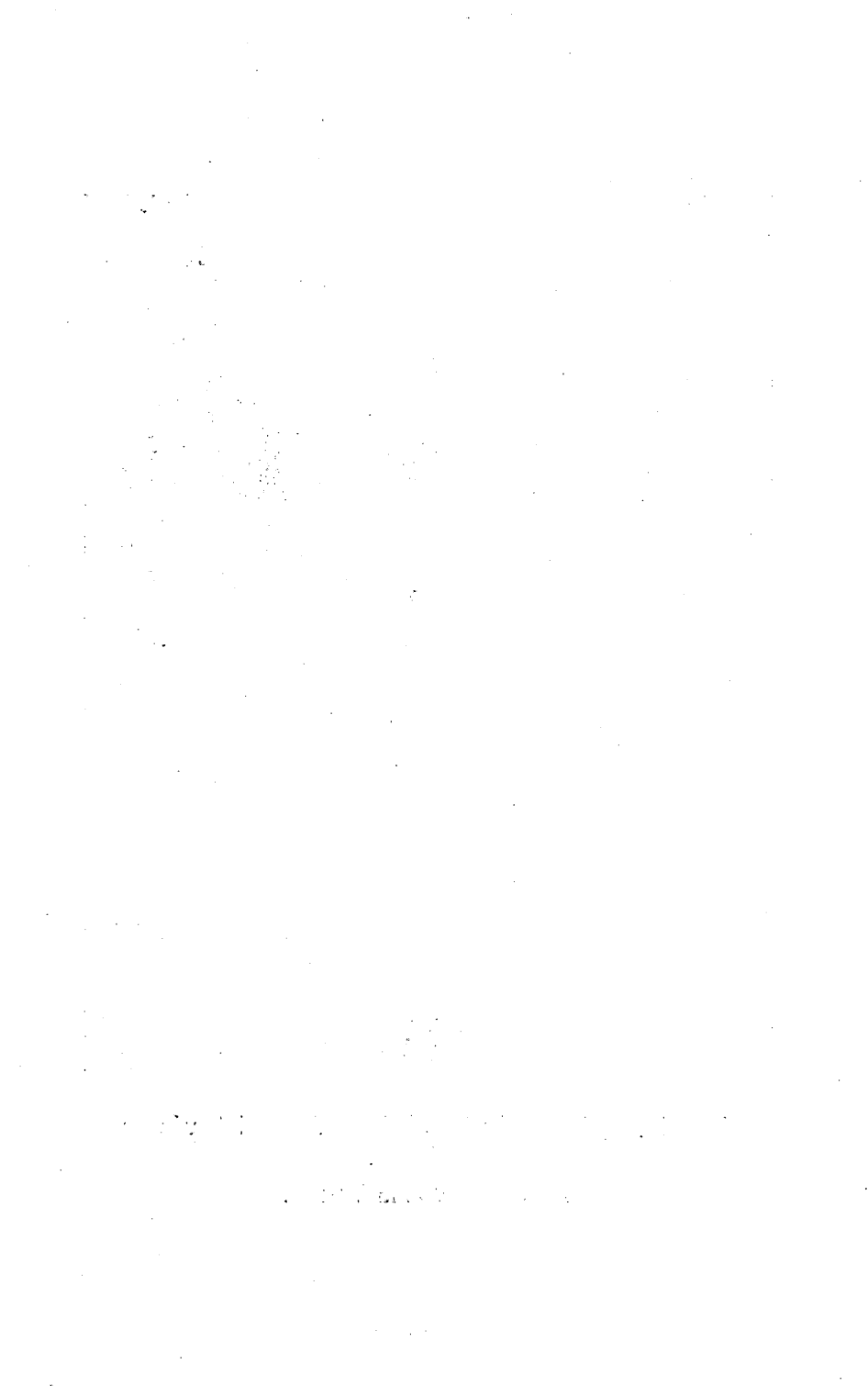
A szószékhez hasonló stílusban készült a keresztút oszlopon álló ovális márványmedencéje is, amely egy egyenes vonalú sima keretbe foglalt, falba illesztett aranyozott dombormű előtt áll a déli hajó szentélyének szomszédságában. A dombormű Krisztus keresztelését ábrázolja néhány részlettel jelzett tájképben. Érdekes, hogy ennek a domborműnek erősen a klasszicizmus felé hajló felfogásából már teljesen eltűnt a barokk jelleg. Ugyancsak klasszikus tendenciák jelentkeznek azon a két aranyozott mellszobron, melyek az oldalbejáratok fölött láthatók s Szent Péter és Szent Pál apostolfejedelmeket ábrázolják. A fejek heves fordulata és e kifejezés pátosza azonban még teljesen barokk szellemű.

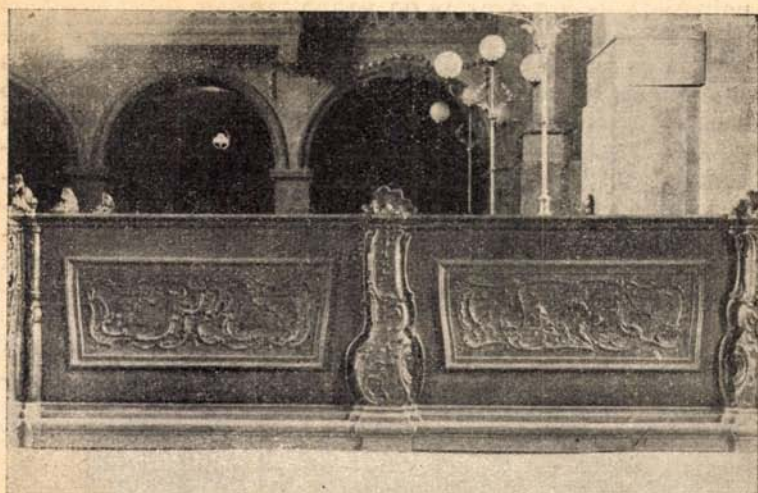
Az orgonaházat keretező és koronázó aranyozott faragványok s a köztük harsonázó angyalok még teljesen a hagyományos formákat s a rokokó játékos gazdagságát mutatják. A szép tölgyfapadok faragott díszje szintén a rokokó kagylóvonalak és virágfüzérékkel teríti be a külső felületeket. A padsorok előlapjain ezenkívül még

A székesegyház szószékje, a 18. századból kovácsolt vasráccsal.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

A székesegyház 18. századi faragott padjai.

Fridery László felvétele.

naiv domborművek ábrázolnak a magyar szentek életéből vett jeleneteket.

A Zichy-féle renoválás ideje egybeesik, mint láttuk, azzal a stílusváltozással, amely a nagy barokk kor leáldozását jelentette. A barokk építészeti vívmánya, a grandiózus szerkezet tovább él még ugyan, de az a festői dísz, amely ezt a szerkezetet, mint fát a lombja, oly dús-tenyészetű szépséggel borította be, nagy hirtelenséggel hervadt el. Az a festészet, amely a barokk építészek merész térálmait festett távlatokkal még felfokozta, kijátszotta lehetőségeit, megfutotta fejlődésének útját s elvesztette lendületét. A győri székesegyház festői dísz, különösen a főhajóban, még méltó a nagy multhoz. Mestere, Maulbertsch Antal, a bécsi művészeti akadémia büszkesége, utolsó genialis képviselője volt annak a nagy festészeti áramlatnak, amely az olasz reneszánszból kiindulva elárasztotta Európát. Az ő gazdag zsenije még egyszer megszólaltatja a színeknek hatalmas szimfóniáját, hogy benne, mint a búcsúzó nap alkonyati pompájában, kialudjék egy nagy kor ragyogása.

Maulbertschtől származnak a székesegyház összes falfestményei, ha nem is minden részlet az ő kezemunkája. Sajnos, nem minden maradt meg, különösen nem minden maradt meg épen. Ennek oka talán részben az, hogy a falfestmények nem freskók, hanem — legalább is

nagyrészt — a száraz falon vannak festve, talán túlságos gyorsan is kellett a nagy munkát elkészíteni, azonkívül beázás és egyéb falbetegségek is közrejátszottak az egyes falfestmények romlásában, úgy látszik az északi mellékhajó szentélyének oldalfalai, úgy látszik már a múlt század közepén annyira megromlottak, hogy helyüket műmárvánnyal pótolták. A főhajó szentélyében a két trónus fölött a székesegyház alapítását és Szent László vízfakasztó csodáját ábrázoló grisailképeket pár évvel ezelőtt mentették meg a teljes romlástól. De még mai többé-kevésbé megviselt állapotukban is, ezek a falfestmények nagy művészi élményeknek forrásai.

Valamennyi között talán legmélyebb, a sümegi templom festményeinek lelki rokona az a két keretbe foglalt falkép, amely a mellékhajók oldalfalait díszíti.

Az északi falon látható kép Krisztust az Olajfák hegyén ábrázolja. Színei kifakultak, ezért a háttérül szolgáló táj és az Üdvözítő elfogására felvonuló csapat csak nehezen vehető ki. Szerencsére a két főalak — Krisztus és egy angyal — egészen jól érvényesül így is. A Megváltó alakja térdelő helyzetben van ábrázolva, amint egy mögötte álló angyal hóna alá nyúlva nagy szeretettel és gyengédséggel emeli fel, hogy össze ne roskadjon. Karjai erőtlenül hullanak alá, arcán a halálos kínok sápadtsága és a véres verejték cseppjei. Egész lényén valami mondhatatlan bágyadtság, amely lélekbemarkoló szuggesztív erővel jut kifejezésre a kompozíció vonalában. A szürkés-kék tónusban tartott ruha színe még intenzívebbé teszi a kifejezést. A festmény mostani állapotában is oly elevenhatású ábrázolása az olajfákhegyi jelenetnek, hogy hamarosan nehéz volna párját találni.

Hasonlóképen részben nagyon megkopott, de mégis lelket megfogó gyönyörű alkotás a déli hajó falképe is, amely Krisztust a kereszten ábrázolja, a székesfehérvári szeminárium oratóriumának festményével azonos felfogásban, de gazdagabban. A kép alsó része nagyon kifakult. A jobb sarokban a római századosnak lovas alakja alig látható. A kereszt tövébe roskadt Magdolna elég jól kivehető, de a fájdalomtól félig ájult fájdalmas Anya s a mögötte levő két apostol éppen hogy csak kivehető. Valamikor ez a csoport a határtalan fájdalom kifejezésével megrendítőhatású lehetett. Ma is töretlenhatású azonban a keresztfeszített Krisztus, akinek teste a magasbanyúló karokon függ a keresztről. Kifejezésre jut ezen a hatalmas alkotáson a szörnyű halálnak minden kínja, de a keresztdozatban magát odaadó meg-

váltó életnek megdicsőülése is a szenvedésben. A Megváltó szenvedő fejét a kereszt felső részével együtt megindítóan mélyhatású nagy gloriola veszi körül a sötétségből előderengő vörösés fény alakjában, amelyből angyalfejek bontakoznak elő. A vörösésbe áthajló barnás tónus melegsége s a színeknek a zenével vetekedő kifejező ereje egészen bámulatós.

A mellékrajzokban az említett falfestményeken kívül még a mennyezetet is diszítí két-két megnyújtott, oválisalakú, festett architektonikus keretbe foglalt falfestmény. Az északi hajóban a szentély mellett a kereszt dicsőségét ábrázoló kép látható. A kép középső részén a felhőkön trónoló Krisztus derékig ruhátlan alakja. Jobbját szónoki gesztusban emeli föl, baljával a kereszt szárát fogja, melyet egy angyal emel magasra. Tőle jobbra egy sisakos harcos ülő alakja, lábai alatt a keresztből származó kegyelmek gazdagságát jelképező bőségszarú, feje fölött jobbra a keret mentén elhelyezkedő angyal. Könnyedén odavetett kompozíció. Megrongálódott színei valamikor pompásak lehettek.

Sokkal épebb ugyanennek a hajónak másik mennyezetfestménye, mely az angyali üdvözlést ábrázolja egy intimhatású interieurben. Szűz Mária karosszékhez támaszkodva térdel egy szép szőnyeggel beterített imaszámlónál. Lábainál a padlón guzsaly, gombolyító és kis szövőszék. A kitárt félköríves ablakon át éppen most érkezett a szobába az ég liliomos követe, Gábor arkangyal, hogy közölje a Szent Szűzzel a megváltás örömhírét. Szűz Mária fölött még egy angyal lebeg, fönt pedig a Szentlélek szimbóluma, a galamb látható fénysugaraktól körülvéve. Nagyon szép a Szűz királynői alakja s Gábor arkangyal. Minden bizonnyal Maulbertsch kompozíciója, de nem valószínű, hogy a mester kezemunkája.

Hasonlóképen biztosra vehető, hogy a déli hajóban az Angyali üdvözlésnek megfelelő boltozatrészen látható festmény csak tanítvány munka, amely a mester vázlata alapján készült. A kép Szent István diakonussá szentelését ábrázolja. A szertartást Szent Péter apostol végzi egy oszlopos csarnokszerű templomban, amelynek felszínes megrajzolása mutatja, hogy pompás architektúrák festése ekkor már nem lelkesítette a művészeket.

Szent István életéből vett jelenetet, a szent híres beszédét a főtanács előtt ábrázolja a másik mennyezetkép is. Szent István diakonusi díszruhában áll bírától körülvéve. Jobbját a magasba emelve, rettenthetetlen bátorsággal és haláltmegvető nyugalommal tesz bizonyosságot

Krisztus mellett. A kitünő kompozíció, a nagyszerűen jellemzett alakok, a jelenet pattanásig feszülő drámaiságának mesterien könnyed visszaadása, a pompás színezés amellettszól, hogy ez a kép teljes egészében Maulbertsch alkotása. Amint látjuk, a déli hajó festői díszje teljesen Szent István vértanú tiszteletének szólna. Felszentelése és beszéde a mennyezetben, vértanúhalála az oltárképen a szent életének legfőbb mozzanatait tárják a hívő elé. Itt tehát még beszélhetünk bizonyos egységes témakörrel, ami egyébként a templom szobrászati és festészeti díszéből hiányzik. Mindössze a főhajó párkánya fölött, a boltzatekelyek által alkotott félköríves mezők festményeiben mutatkozik bizonyos logikus rend.

A hajóban kétoldalt a 4—4 mezőben az Ószövetség reprezentatív alakjai vannak ábrázolva. Gyönyörű, a kinyilatkoztatás fönségétől eltelt hatalmas alakok. Mind-egyik egy-egy festői remek, a színek királyi pompájába öltöztetve. Talán valamennyi között legfestőibb a hárfával ábrázolt Dávid király, a zsoltárok himnuszos, ünnepi zengéséhez méltó színeivel.

A szentély fölött összesen hat ilyen mező van. A középsőkben a zsinagóga és az egyház szimbolikus alakjait ábrázolta a művész, az előbbit a lecke, az utóbbit az evangélium oldalán. A zsinagóga ismertető jegyei a törvénytábla és az ephod, az egyházé a kereszt, a kulcsok, a tiara és a kehely az ostyával. A többi négy mezőben az evangelisták alakjai láthatók, a leckeoldalon kezdve Szent Mátéval s az evangéliumoldalon Szent Jánossal. Érdekes, hogy Szent János mellett a sason kívül még egy angyal alakja is szerepel. Az evangelisták csupa fennkölt szellemek, akik a bölcsességben teljesen megtisztult lélek nyugalomával tekintenek le a hívők seregére. Barokkos pátosz és hevesebb mozgalmasság egyedül a fiatal Szent János alakján látható. Itt a színek is élénkebbek. A többiekben tört, pasztelles színek szelid harmóniája fejezi ki a lelki béke zavartalan ünnepét.

Az egész hajó mennyezetét — ha leszámítjuk a kórus fölött az éneklő és zenélő angyalsereget ábrázoló kisebb festményt — két hatalmas kompozíció borítja. Az egyik, a szentély fölött, a magyar szentek hódolatát mutatja be a mennyei Király udvarában, a másik, a hajó egész hosszúságában, Urunk színeváltozását ábrázolja. Mindegyiknek kerete festett, díszes párkányban az égre nyíló architektúra, s az így felnyitott mennyezetben tárul szemünk elé barokk módra az égi látványosság.

A szentély fölött a művész követte kompozíciójával

Maulbertsch mennyezetképe a szentély felett:
Magyar ünnep a mennyországban.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

a boltozat tagozását. A boltozatickkelyeknek megfelelően a középen behúzza, a sarkokon pedig levágja a festmény keretét. A boltozatickkelyek között tehát szélesebb a képmező, amely a közép szűkítésével két részre tagolódik. Mindkét részen köralakban helyezkednek el az alakok s a két kör a középen kapcsolódva nyolcast alkot. Az alakok állását tekintve alul tehát az oltár felé a világi, fölül az egyházi szentek foglalnak helyet. Az utóbbiak az angyaloktól tartott Atyaisten alakját veszik körül.

A kompozíciót egy angyalalak indítja el, aki a kép alján, a hosszanti tengely végében széltől dagasztott ünnepi zászlót tart. A zászló élénk sárga, az angyal ruháján világos zöld és mély karminvörös színek, mozgásában lendület. A kompozíció másik végén a keret mentén elhelyezkedő angyal szelid gesztusban elnyúló alakja az előbbi angyal színeinek egészen elhalkult akkordjától kísérvé zárja le a mozdulatok és színek fokozatosan égi szférákba finomodó felépítését.

A szentek sorát kétoldalt Szent György és Szent László király diszes harci öltönyben pompázó alakja nyitja meg. Szent Erzsébet, Boldog Margit, Kunigunda, majd a közrefogott Szent Imre alakjával Szent István és Gizella zárják le az alsó kört s kezdik egyúttal a fölöttük levőt, amely már nyugodtabb és szabályosabb rendben mutatja Szent Gellért, Szent Adalbert és Szent Mór püspököket, illetőleg Assisi Szent Ferencet, Keresztelő Szent János és egy vértanút pálmával kezében. Ezek már annak az égi fénynek ragyogásában tündöklenek, amelyből lehetőleg zöldes palástban jön elő angyalaitól körülveve az ezüstöshajú és szakállú Atyaisten, hogy fogadja az előtte hódolattal meghajló magyar és Magyarországon különösen tisztelt szentek tisztelgését. A mennyezetképnek nyugodtan adhatnánk ezt a címet: magyar ünnep a mennyországban.

A nagyobb mennyezetfestmény, mely a szentélytől egészen a kórusig terjed, sokkal nyugodtabban van elhatárolva, nem követi annyira a boltozat beosztását, a boltozatba benyúló cikkelyek fölött alig valamit ugrik be a párkánykeretnek egy kicsi, laposra elnyújtott kagylóval díszített része, a keret sarkainak lekerekítése is egészen kisméretű.

Ezen a hosszú téglalapalakú mezőn teríti végig Maulbertsch hatalmas festői vízióját Urunk színeváltozásáról. A téma feldolgozásában Raffael közismert művét

követi.⁷⁾ A téma előadása azonban barokk. A hegy lábánál Raffael az ördögtől megszállott gyermeket ábrázolja a segíteni nem tudó apostolok csoportjával, a hegyen a színváltozás csodás látványától földre eső három apostolt s fölöttük Mózes és Illés között lebegő Krisztust. Maulbertschnél a téma kibővül nemcsak azzal, hogy Krisztus fölött a sugárzó nappal szimbolizált Isten ábrázolása jelentékeny részét alkotja a kompozíciónak, hanem azzal is, hogy Krisztus, Mózes és Illés alakja, valamint az istenszimbolum körül angyalok ünneplő serege viharzik az ég felhőiben. Lényeges különbség és ugyancsak barokkos vonás, hogy úgy a föld, mint az ég tere hatalmas távlatokkal bővül. Érdekes azonban, hogy az ábrázolt tér főiránya — mint a szentély fölött és általában az összes mennyezetképeken — nem merőlegesen fölfelé halad a korábbi barokkban szokásos mesteri rövidülések vonalain érzékeltetve, hanem a hajó hosszanti irányával párhuzamosan. Ebben is a barokk tendenciák gyengülését kell látnunk: ami a korábbi barokk mesterek számára izgató feladat volt, Maulbertsch korát már nem lelkesíti.

A festmény szerkezetének felépítése mesteri és könnyen áttekinthető. Három főrésze tagozódik. Az alsó részt a hegy teteje, — amely egyik oldalán enyhén emelkedik a néző felé és jobbra pedig meredeken esik alá — foglalja el, amelynek lábainál az apostolok és a beteg gyermek mozgalmas csoportja, néhány gyérlombozatú fát mutató tetején a három térdreeső apostol látható. A fák teteje fölött kezdődik a második rész. Itt a kép fő-tengelyében oválisalakú, hosszú sugarakat lövelő fénykorong előtt lebeg Krisztus alakja. Tőle jobbra és balra, a sugárkoszorú ívének hajlását követve helyezkedik el, ragyogó felhőkön, angyalok csoportjától környezve Mózes és Illés. Mielőtt ez a kör zárulna, nyílik egy másik, ugyancsak a legváltozatosabb pózokban lebegő angyal-csoportokból alkotott kör, amelynek közepét a sugárzó napkorong — az említett istenszimbolum — foglalja el. Krisztus alakja így az átlók találkozásába, az egész kompozíció középpontjába kerül.

Egészen mesteri az a mód, ahogy a művész az ábrázolt alakok tömkelegéből Krisztus alakját kiemeli s benne mint az ábrázolt esemény értelmi középpontjában a hármastagozású kompozíció súlypontját megteremti.

⁷⁾ Éppen ezért érthetetlen, hogyan tudják némelyek e mennyezetképen Krisztus mennybemenetelét látni.

Maulbertsch mennyezetképe a főhajó felett:
Urunk szineváltozása.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Először is magának az alaknak hatását fokozza fel a körülötte sugárzó fénykoszorúval. Másodszer csúcsába helyezi egy magas háromszögnek, amelynek alapján a hegy lábánál látható csoportot helyezi el, két szárának irányát pedig ennek a csoportnak határvonalában, a szélső alakok befelé való döntésében, a hegy meredek oldalának vonalában — a másik oldalon a beteg gyermek mögött ülő apostol balkarja fölött látható vékony fatörzsben — a hegyen látható apostolok befelé hajló mozgásában s a föléljük boruló fáknban érzékelteti. Harmadszor külön súlyt kap Krisztus alakja azzal, hogy Mózes és Illés között a szimmetria tengelyében lebeg. S végül azzal, hogy ezt a tengelyt megnyújtja és végigviszi az egész kompozíción olyformán, hogy Krisztus és a napkorong körül elhelyezkedő csoportok körét Krisztus alakjának szélességében nyitva tartja s ugyanily méretű közt hagy a hegyen féltérdre ereszkedő két apostol között is. Ennek a tengelynek értelmét pedig azzal adja meg, hogy a hegy lábánál látható csoportban a középső apostol hatalmas alakját teljes egészében mutatja s felemelt baljának mutatóujját ebbe a vonalba hozza. Ezt a kép alján elhelyezett tömegeből kiemelkedő — szinte azt mondhatnók, hogy e csoport mozgásából kisugárzó — gesztust követve, a szem a kép tengelyében egyetlen emberi alakot talál, Krisztusét.

A Krisztusra felmutató apostol gesztusa egyuttal kapcsolja a hegy lábánál lejátszódó eseményt is az Úr színeváltozásával, amelynek csodás látványa az égi világot a földdel összekötve a hegy fölött tárul elénk. Ez a festményalját kitöltő kompozíció önmagában is nagyszerű alkotás. A szereplők két szembenálló csoportra vannak tömörítve. Baloldalt az ülő helyzetben ábrázolt anya ölében a beteg fiúval, akiről a takaró leplet felemeli s a gyermek elgyötört testének megindító látványával eseng az apostolokhoz segítségért. Mellette még egy apostol alakja foglal helyet az előtérben. Egy sziklán ül, balját egy nagy nyitott könyvön nyugtatja s szájalommal néz a gyermekre. Velük szemben a gyermek nyomorúságának láttára megrendült apostolok mozgalmas csoportja. Nagy fóliánsokat forgatnak s tesznek félre eredménytelen kutatás után. Ily bajjal szemben tehetetlenek, s nincs a böles könyvekben sem tudás, ami segíthetne. Azért is mutat fel az egyik a hegyre, ahol az a Krisztus van, akinek hatalma már nem emberi hatalom. Valóban, istensége kinyilatkoztatásának éppen most boldog tanúja a három kiválasztott.

Említettük már, hogy a festmény tere barokkos-távtatú. A hegytető meredeken leeső oldala gyönyörű hegyes tájra nyit kilátást. A kékes párában fürdő messzeség fölött az ég alja sárgában dereng s úgy megy át fokozatosan az égbolt kékjébe. A könnyű felhők fölfelé gomolygággá sűrűsödnek s ezen felhők között tűnnek fel az ég lakói. A tájképet a hegytető előtti csoporttal két elősiető alak kapcsolja. Ezek az alakok szinte úgy sűrűsödnek össze a táj színeiből. Ez a részlet ismét a tájképfestésnek olyan remeke, amelynek levegőtávtatát és színharmóniáját nem lehet felülmúlni.

Ez a mennyezetfestmény egyáltalában egyetlen grandiózus színszimfónia. Látszik, hogy a mester alkotó erejét a hatalmas boltozatfelület izgatta, meg akarta rajta mutatni mindazt, ami a színek csodás világában élő zseniális képzeletéből csak tellett. Az alakok megrajzolásának bravurja természetes és könnyű volt neki több század fölhalmozott tudásának birtokában, bár néhány eredeti gesztus, az anyának és különösen a beteg gyermeknek jellemzése mutatja, hogy ezen a téren is tudott nagy lenni. Am amiben remekelni akart és tudott, az a színkompozíció. A hegy s főleg a hegy lábánál lejátszódó jelenet színei teltségükkel, mélységükkel és gazdagságukkal adják az erős alapot. Efölött emelkedett valamikor az a sárgán tündöklő késsel szegélyezett fénytenger, amelyből az angyalok ruháinak színe csapódott ki hullámveréseként. Sajnos, csak múlt időben beszélhetünk arról a színcsodáról, amely egykor erről a boltozatról a nézők szemébe ragyoghatott. Az egykor ragyogó sárga ugyanis legnagyobbbrészt szürkére fakult. De hogy mi lehetett, arról némi fogalmat alkothatunk a hatalmas kép felső sarkában látható angyalcsoport aranyló háttere alapján, amely épségben megmaradt.

Azt mondtuk, hogy a művész az alakok megrajzolására és jellemzésére aránylag nem fordított túlságos nagy gondot. Ezzel azt is mondtuk, hogy az egyes alakokon kifejezett lelkiség vallásos tartalmától különösbet nem lehet várni. És ez a hatalmas alkotás mégsem felszínes pompa és üres pózok mesterien komponált hal-maza, hanem a szó igazi értelmében vett vallásos művészet remeke. Azzá teszi a színkompozíció. Erre s nem a részletformákra akarta a művész irányítani a nézők lelkét s a színek nyelvén, az egész boltozat ragyogásával ünnepi élménnyé fokozni azt a hitet, hogy az Urunk színeváltozásakor megmutatkozó istenség földrejtette szentelte meg és kapcsolta az éggel össze ennek az isten-

alkotta földnek minden szépségét s hogy a Táborhegy ragyogásában magát kinyilatkoztató isteni szeretetből a mennyország boldogsága sugárzott a három apostol lelkébe s töltötte el őket túláradó boldogsággal.

Nagyon tanulságos a mennyezetfestményeket keretező diszítő festészet is. A szentély fölött ez a diszítvány élénk, változatos s ha kissé lefokozva is, a rokokó formagazdagságának végső állomását mutatja. A hajó fölött nemcsak a keret vonalai egyszerűsödnek le, hanem a boltozat széleit borító festett építészeti formaelemek is feltűnően nyugodt, előkelő mérsékletet mutatnak. A színezés is kerül minden változatosságot és gazdagságot. Barnás szürke nyugodt tónus uralkodik rajta. A mennyezet közepén kétoldalt a boltozaticskelyek között látható világosszürke tónusban festett angyalok, akiknek feladata, hogy a nagy festményen ábrázolt jelenetre hívják fel a néző figyelmét, már szinte klasszikusan hatnak. Világos, hogy a hajó boltozatának kifestése később történt, mint a szentélyé, de mindössze pár év különbségről lehet szó. Viszont a stílusbeli különbség már egy új művészi irány diadalát jelenti, még pedig oly gyökeres irányváltozást, amilyent a lassubbtempójú múltban el sem mernénk képzelni, ha a tények nem bizonyítanák. Az a körülmény pedig, hogy ez a merész újítás és irányváltozás ugyanazon a boltozaton jelentkezik, világosan mutatja, hogy a stílszerűségnek az a merev fogalma, amely a köztudatban ma is él, csak a 19. század vérszegény elgondolásának visszavetítése a múltba, a valóságban sohasem létezett. Ime, a székesegyház festői, mikor a hajót diszítették, nem gondoltak arra, hogy a szentély diszítványát átvigyék a stílszerűség kedvéért a hajó mennyezetére is, hanem egyszerűen művészi ösztönüket követték. És sajátságos, éppen ezzel teremtettek stílust. A régi és új pedig egészen jól megfér egymás mellett, mert nem elméleti elgondolás kapcsolja össze őket, — az erre sohasem képes — hanem az eleven alkotó erő.

Hátra van még, hogy röviden a székesegyházhoz épített Héderváry-kápolnának belsejével is foglalkozzunk. A kis kápolnát előkelően könnyed csúcsíves diadalív osztja szentélyre és hajóra. A szentély zárófala a szabályos nyoleszögű hasáb négy oldalából van alkotva. A szabadbanézó oldalakat, mint már említettük, eredetileg ablaknyílások törték át. Az oldalaknak megfelelő tagozású boltozat bordái a diadalív csúcsához hajolnak össze. A hajó csúcsíves boltozatának gerince cikkcikkban halad s így a boltcikkelyektől átfogott ablaknyílások

aszimmetrikusan helyeződneek el, ha a kápolna teljesen szabadon állana. Az ily aszimmetrikus boltozatszerkezetet a gotika akkor alkalmazta, ha a tér — mint a keresztfolyosókban, csak egyik oldalán nyílt a szabadba.

A kápolna arányai nemesek, a boltozat bordázata úgy a hajóban, mint a szentélyben nagyon könnyed és finomprofilozású.

Ebben a kápolnában van a székesegyháznak legnagyobb kincse, Szent László fejereklyéje, abban az aranyozott ezüst hermában, amely a virágzó középkori magyar ötvösművészetnek európai viszonylatban is párját ritkító remeke. Kár, hogy a herma mai elhelyezése — a kegyelet túlságos buzgóságából — igen kedvezőtlen. Nagyon magas polcra került, megvilágítása sem éppen szerencsés, úgyhogy szemben nézve az arc formái torzultan látszanak. Csak oldalnézetben lehet sejteni szépségét. Kívánatos volna, hogy minél előbb úgy változtatnák meg elhelyezését, hogy művészi értéke érvényesülhetne.

A fejereklye a koronától takart nyíláson keresztül van a herma fejében elhelyezve. A szent király koponyacsontját keskeny ezüstpánt szegélyezi, amelyet a koponyához simuló széles keresztalakú ezüstpánt fog össze. A kereszt közepén a Megváltó trónoló alakja baljában nyitott könyvvel és tanításra emelt jobb kézzel van ábrázolva, a kereszt szárait a négy evangelista szimboluma díszíti az evangelisták nevét mutató szalaggal. Az egész dísz késő gotikus stílusban készült.

Mielőtt a herma leírását adnánk, annak történetéből emeljük ki az ikonografiai szempontból fontos mozzanatokat.

Szent László 1095-ben halt meg. Somogyvárott, Somogy megyének akkori székvárosában temették el az általa alapított Szent Egyed bencés apátságban. A somogyvári apátság temploma nagyságra egyezett a nagy püspöki székesegyházakkal s mint a fennmaradt emlékek mutatják, az apátság francia szerzetesei elsőrangú művészi erőket hoztak magukkal a hatalmas monostor építésére és művészi kiképzésére. Nem valószínű, hogy ezek a művészek meg ne örökölték volna — akárcsak az alapítást ábrázoló képen is — a nagy királynak már életében legendás alakját. A szent király kultusza nagyon korán kezdődött, — 1106-ban a somogyvári apátnak a pápához írt levele már utal rá — valószínűleg rögtön halála után, úgyhogy ábrázolásában a hasonlóságot és élet-hűséget annál kevésbé lehetett figyelmen kívül hagyni, mert Szent László hatalmas alakjának képe elevenen élt

a nemzet emlékezetében. 1120-ban Szent László földi maradványai már Váradon voltak s ott is vallásos tisztelet vette körül sírját. Hogy ereklyéit körmenetben körülhordozhassák, a szent fejének csontjai számára ereklyetartót készítettek. »Evégből — mint Karácsonyi János írja Szent László életrajzában — Szent László hagyományos alakjához lehetőleg hasonló mellszobrot készítettek és abba beletették Szent László fejének csontjait.« Hogy ez mikor történt, nem tudjuk, de 1273 előtt, mert ekkor már nem Szent László koporsójára, hanem fejére teszik kezüket s úgy esküsznek a váradiak. 1370-ben Futaki Demeter váradi püspök a székesegyház homlokzatán felállíttatja Szent László szobrát, Szent István és Szent Imre szobraival együtt. Húsz év múlva utóda Zudar János Kolozsvári Márton és György mesterekkel aranyozott lovasszobrot készíttet a szent királyról s azt a székesegyház előtt állíttatja föl. Nehezen gondolható mármost el, hogy akár a székesegyház homlokzatán álló szobor, akár a lovasszobor Szent Lászlója lényegesen eltérhetett volna az arcvonások ábrázolásában a hermától, amelyet mindenki jól ismert. 1404 vagy 1405-ben tűz martaléka lett a székesegyház kincstára s benne a herma is, amely a nagy hőségben megolvadt. A fejeréklye azonban csodálatosképen megmaradt. Ezt a csodát azonban mégsem kell úgy képzelnünk, mintha a herma valóságos olvasztókemencéhez hasonló tűzben teljesen folyékonyá olvadt volna s az olvadt ércben maradtak volna épen a szent csontjai, inkább úgy, hogy a nagy hőségben a herma annyira deformálódott, hogy helyette újat kellett készíttetni. Ez a legrövidebb idő alatt meg is történt. Hogy pedig ilyen esetben a megrendelők kötötték magukat ahhoz, hogy az új herma legalább a fej alakjában legyen a réginek minél tökéletesebb mása, csak természetes. Valószínű, hogy a régi herma megmaradt formái is segítették a művész emlékezetét, de annyi bizonyos, hogy az új hermán a haj, a bajusz és szakállnak teljesen romános stilizáltsága a késő gotika korában mással alig magyarázható, mint azzal, hogy a megrendelők ragaszkodtak ahhoz, hogy a művész legalább is a fej megformálásában igyekezzék a régi hermának hű mását adni. De még ha ez nem történt volna is meg, ami — ismételjük — nem valószínű, a herma készítője az arc mintázásában kötve volt a székesegyház homlokzatára álló szobornak és a lovasszobornak arcvonásaihoz, amelyek ismét a régi hermához igazodtak.

Ha ezeket a megfontolásokat kiegészítjük még az-

zal, hogy a herma fejének és az arccsontoknak aránya föltétlen hatalmas termetre utal, — s tudjuk, hogy Szent László daliás alakja válltól kimagaslott a seregből — akkor minden okunk megvan arra, hogy a hermára úgy nézzünk, mint a szent király arcvonásait és jellemét őrző műalkotásra.⁸⁾

De nemcsak ezért lehetünk hálásak az ismeretlen mesternek, hanem még inkább azért az egészen kivételes lélekábrázoló művészetért, amellyel a szent király nagy

A hermában elhelyezett ezüstbronzsú ereklyetartó Szent László koponyájával és rávéssett képével.

Dr. Heppner Antal felvétele.

szellemét hozza közel hozzánk. A herma láttára könnyű hinnünk, hogy Szt. László korának első lovagja volt. Amit az ősrégi ének mond Szent Lászlóról, — hogy »király Magyarországban és

mennyszázban«, azt mondja ez a fej a szobrászat nyelvén. Uralkodásra-termett hatalmas szellem, egy nép sorsát átfogó kormányzó energia, megszentelődve és felmagasztosulva az isteni elhivatottság tudatában, egyszóval az uralkodás mint istenszólgálat annak az egész életet magába olvasztó

lelkiségnek a tartalma, amely ezen a fönséges arcon maradéktalanul és szuggesztív erővel kifejezésre jut. Királyibb királyfejet nem tud felmutatni az egész európai művészet.

A királyi fej méltóságát a legendák hangulatát keltő tündökléssel koszorúzza az eredetileg drágakövekkel, ma színes csehüveggel ékesített korona. Ez a korona

⁸⁾ Közismert dolog, hogy Szent Péter és Szent Pál apostolok arcvonásait az őskereszténység idejétől a mai napig híven őrzi az ikonografiai hagyomány.

Szent László zománcdíszes hermája a 15. század
elejéről.

Dr. Somogyi Antal felvétele.

egykor drágaköves abroncsból s az abroncsból kiemelkedő tíz késő gotikus izléssel formált hármás levéldíszből állott. Mai alakját Napraghi Demeter erdélyi püspöknek köszönheti, aki 1600-ban Prágában a koronát kijavíttatta. A herma ugyanis sok viszontagságon ment keresztül. Mikor Napraghi kezébe került, akkor már hiányoztak a koronáról a drágakövek, s a tíz levéldíszből is csak négy volt meg. Napraghi a hiányzó drágaköveket csehüveggel helyettesítette, a négy levéldísz kiegészítette tizre s közöttük még tíz nagyobb, csehüvegekkel ékített bokrétaszerű díszet helyezett el s a korona belsőjébe ezt a felírást vésette: In honorem S. Ladislai Regis Hung. Demetrius Napragi Eppus et Cancell. Transyl. Renovavit Pragae Anno MDC.⁹⁾

Hasonlóképen pazargazdagságú dísz borítja a herma mellrészét. Ez az egész rész rombuszalakú mezőkre van osztva, a mezőket stilizált négylevelű virágot ábrázoló sodronyrekeszes zománcdísz tölti ki. A herma nyakában lógó ezüstkürt a hagyomány szerint Szent László harci kürtje volt.

*

Kritikai szemlének eredményét összegezve, egész röviden a következőket állapíthatjuk meg. A győri székesegyházról mai alakjában is leolvashatjuk annak a kilencszáz évnek művészettörténetét, amelynek küzdelmeit megállta, a román stílustól egészen a múlt emberöltőnek stílusutánczó purizmusáig, leszámítva a reneszánszt. Belsőjének jellegét a Zichy-féle nagyszabású munkálatok véglegesítették.

Megállapíthatjuk, hogy a székesegyház művészete mindig tartotta korának színvonalát. Hogy ez a művészet mennyire volt magyar az egyes korokban, ma már nehéz eldönteni. Az bizonyos, hogy a középkor végének magyar művészete, ahogy azt a Héderváry-kápolna architektúrájában és Szent László hermáján megcsodálhatjuk, a török világban nem folytatódott. Zichy püspök kitünő mesterekért külföldre volt kénytelen menni. Viszont a magyar szentek kultusza, ahogy arról a székesegyház műemlékei tanuskodnak, azt mutatja, hogy a megrendelők lelkében a magyar múlt hagyományai a nemzeti tespedés korának nevezett 18. században töretlen erővel éltek.

Egyházművészeti szempontból vizsgálva a műemlékeket, kénytelenek vagyunk ellentmondani annak a fel-

⁹⁾ 1602-ben Napraghi pozsonyi prépost, 1607-ben győri püspök lett s 1619-ben bekövetkezett halála előtt a hermát a székesegyházra hagyta.

fogásnak, mintha a barokk művészet vallásos tartalma sekélyes volna, amit nem tud palástolni a szinpadias gesztusok és a világias pompa halmozása. Bár a székes-egyház ennek a művészetnek végállomását mutatja, találunk benne elmélyedést, s még amikor nem is mély, akkor sem világias. Ragyogó pompája és gazdagsága méltó dísz az Isten házában.

FÜGGELÉK.

Okiratok.

1. sz.

*Csupor Demeter alapítólevele a győri székesegyházban
levő Szent Demeter-féle oltárjavadalomról, 1480-ból.*

Átirta a vasvári káptalan 1546-ban.

Győri kápt. m. lvt. 9. Cth. 681. sz.

Nos Capitulum Ecclesiae Castriferrei Memoriae commendamus per praesentes. Quod Reverendus Marcus de Velyke Vicarius Episcopi Jaurinensis, ac Beati Adalberti et dictae nostrae Ecclesiarum Praepositus. Exhibuit nobis et praesentavit quasdam unas literas Reverendissimi condam Domini Demetrij Csupor ejusdem Ecclesiae Jaurien. Episcopi Donationales pariter et Fasionales factas Fundationes Rectoratus Altaris Sanctae et Individuae Trinitatis ac Intemeratae V. Mariae aliorumque certorum Sanctorum in eisdem literis declaratorum in dicta Ecclesia Jaurien. substituti, tangentes et concernentes in pergameno privilegiali refectas, pendentisque sigilli ejusdem quondam Domini Demetrij Csupor Episcopi munimine roboratas, — petens nos debita cum instantia, ut nos easdem transsumi et transcribi facere tenoremque earundem in transsumpto praesentium literarum Nostrarum sub sigillo nostro sibi dare dignaremur. Quarum quidem literarum tenor sequitur et est talis: Nos Demetrius Csupor Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Eccl. Jaurien. locique ejusdem Comes perpetuus. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Incomprehensibilis altitudo Divitiarum, Sapientiae et Scientiae Dei, cujus consiliarius nemo fuit, cujusque viae investigabiles sunt. Quia ex ipso per ipsumque et in ipso sunt omnia, cujusque nutu cuncta reguntur et disponantur, fidelium suorum corda per ignem sui amoris inextinguibiliter accendens, pectoraque eorum per divini flaminis inspiramen sua habitacula efficere asuevit. Sane ejus Benigna Clementia, a quo cuncta procedunt, omneque donum perfectum datum est, qui ubi vult, spirat, descendens a Patre luminum, faecundique spiraminis providentia divinitus

tacti et inducti, Quendam Rectoratum altaris ad Laudem et honorem Sanctae et Individuae Trinitatis, nec non Assumptionis Beatissimae Mariae Virginis matris omnium Plasmatoris, Miserorumque Auxiliatricis, Beati Joannis Baptistae, Sanctique Andreae Apostoli ac B. Demetrii Gloriosi Martyris Sancti, Sanctarumque Catharinae Virginis, Mariae Magdalенаe, Mariae Aegyptiacae et S. Elisabeth, ac B. Hieronymi, aliorumque omnium Sanctorum in Coelesti Hierarchia Regi supremo famulantium, In praeallegata Ecclesia Nostra Jauriensi salutari consilio ac per devotionis auxilium fundare decrevimus. Ad quem quidem Rectoratum altaris, quantum ab alto permittitur, nostrae specialis flagrantis intuitum ac totius fervus mentis nostrae desiderium dirigentes, ut per hujusmodi nostri Rectoratus Altaris foundationem divinus cultus per obsequia spiritualia et divini officii famulatum indesinenter exhibita exuberet, et opera misericordiarum Inaccessibilia suscipiant incrementa. Horum itaque intuitu digne affectantes seminare in terris, ut cum multiplicato fructu auxiliante Deo recolligere queamus in coelis, ipsum Rectoratum Altaris per Nos divino adjutorio fundatum *inter caetera* pro dote perennali cum centum florenis auri puri, quos circumspecti Magister Civium Judex, Jurati, Cives et universi hospites Civitatis Soproniensis Dioecesis Jauriensis de certa summa florenorum Auripuri per Nos mediantibus literis Obligatoriiis eorundem Magistri Civium Judicis, Juratorum ac Universorum hospitem ipsius Civitatis Soproniensis sub eorumden sigillo emanatis et confectis, ipsis Magistro Civium Judici Juratis et universis hospitibus datorum, Nobis aut illi vel illis, cui aut quibus nos divina gratia favente eosdem centum florenos auri puri in vita aut in morte nostra daremus et donaremus, aut ad quaecunque loca spiritualia converteremus et disponeremus, semper et in aevum singulis annis in festo Beati Matthiae Apostoli dare et solvere obligantur et tenentur pro felici statu perpetui Rectoris ejusdem nostri Rectoratus Altaris, ac irrefragabili regimine et gubernatione ejusdem Rectoratus Nostri dotavimus eosdemque centumflorenos auri puri, omni eo jure et titulo, quibus praedicti Magr. Civium Judex et Jurati cives ac Universi hospites praeallegatae Civitatis Soproniensis ipsos centum florenos auri puri Nobis perpetuo solvere obligantur ante dicto Rectoratui Altaris, consequenter Rectoribus ejusdem pro tempore existentibus in perpetuum dedimus, donavimus et asscripsimus. Cum itaque ex temporalibus pro obsequio divini cultus

deputatis divina officia ac piorum operum exhibitio, sine quibus laudabilior oblatio ad Laudem et honorem Sanctae Trinitatis, Beatissimae Mariae Virginis, Mariae Magdalenae, Mariae Aegyptiacae et S. Elisabeth ac B. Hieronymi, omniumque aliorum Sanctorum inveniri nequeat, congrua suscipiunt incrementa. Rector altaris ejusdem Rectoratus nostri super Altare nostrum per Nos in praeallegata Ecclesia nostra favente Domino construi procuratum semper et in aevum singulis diebus unam Missam, videlicet Die Dominico de Sancta Trinitate, altero autem die Dominico de Spiritu Sancto; feria secunda Misereris omnium cum collecta defunctorum; altera autem feria secunda pro defunctis cum collecta pro peccatis, et hoc tantum usque ad vitam nostram, post mortem vero nostram semper Requiem; feria tertia de S. Joanne Baptista, altera enim feria tertia de S. Demetrio, tertia vero, tertia vero feria de Angelis; Item feria quarta de omnibus Sanctis cum collecta S. Catharinae Virginis, altera autem feria 4-ta de ipsa S. Catharina cum collecta omnium Sanctorum; Feria quinta de Sacratissimo Corpore Christi, altera enim feria 5-ta de B. Maria Magdalena cum collecta Corporis Christi; Feria 6-ta de quinque vulneribus Christi; altera autem feria 6-ta de S. Cruce cum collecta de quinque vulneribus Christi. Sabbato autem semper de Assumptione Dominae Nostrae B. Mariae Virginis, cantare sive cantari facere semper debeat et teneatur. Praeterea praeallegatus Rector altaris singulis diebus Dominicis Placebo, omnibusque feriis secundis Vigilias mortuorum cum tribus lectionibus et totidem responsorijs ac suis Laudibus circa sepulchrum nostrum, ubi sepulti fuerimus, similiter cantare sive cantari facere, ac unam lampadem oleo ardentem die nocteque ante praedictum Altare nostrum inextinguibiliter arderi facere, ac singulis festis praescriptarum festivitatum Patrociniorum, scilicet praescripti altaris nostri ac die consecrationis ipsius Altaris nostri Missam solemniter ac per totas octavas ipsarum festivitatum Missas de eisdem festis celebrare et cantare, singulis quoque Anniversariis obitus nostri septem Missas, unam de Sancta Trinitate, aliam de Beata Virgine, tertiam de Angelis, quartam de omnibus Sanctis, et tres Missas pro defunctis similiter celebrari facere. Et unum Requiem cum cantu. Singulis etiam festis Patrociniorum praedicti Altaris septem pauperes reficere et cibare, nec non in singulis festis omnium Sanctorum septem pauperes vestire debeat et teneatur; volumusque post obitum nostrum, dum praedic-

tus Rectoratus altaris quoquo modo vacare contingat, tunc collatio, electio et praesentatio Rectoris ipsius ad honorabiles Dominos Canonicos et Capitulum praefatum Ecclesiae nostrae Jauriensis tempore scilicet vacationis ejusdem Rectoratus Altaris, toties quoties vacare contigerit, semper et in perpetuum pertinere et spectare dignoscatur pertineatque de jure modo subsecuto. Sic quod ipsi Domini Canonici vel sanior vel major pars eorundem Dominorum Canonicorum pari voto et consilio Canonicorum praebendatum et in gremio dictae Ecclesiae nostrae Jaurien. in ordine Sacerdotali existentem et personaliter residentem pro rectore dicti Altaris nostri de eorum medio eligere, electumque Domino Episcopo et Praelato ipsorum ad ipsam Ecclesiam Jauriensem canonicè intranti pro institutione ejusdem ab ipso Domino Episcopo legitime habenda praesentare debeant et teneantur. Nec ipse Rector Altaris ultra septem dies ab Ecclesia Jaurien. et rectoratu Altaris nostri abesse vel quoquomodo alicubi vacare debeat, sed semper praesens esse, aeternè eodem rectoratu Altaris nostri personaliter residentiam facere teneatur. Et ne, quod Deus avertat, in celebrationibus praesciptarum Missarum ac aliorum saluberrimorum officiorum exhibitionibus in successu temporum aliqua per praeallegatum Rectorem pro tempore existentem committatur negligentia, volumus et statuimus, quod si ipse Rector altaris nostri in praemissis negligens aut remissus fuerit, et per praeallegatos Dominos Canonicos ac Capitulum primo, secundo et tertio post sese monitus et requisitus suam negligentiam non emendaverit, aut praemissa prout ad ipsum Rectorem pertinens adimplere recusaverit, ex tunc ipsi Domini Canonici et Capitulum eundem Rectorem sic negligentem, monitum et se non emendantem absque omni processu juris nulla appellatione nullisque juribus canonicis ipsi Rectori negligenti monito et non emendato suffragantibus Rectoratu Altaris dicti Altaris nostri privare et ab ipso Rectoratu Altaris immisericorditer deponere et amovere, ac alium Rectorem e medio eorundem modo et ordine praenotatis eligere electumque Domino Episcopo et Praelato eorum pro institutione ejusdem ab ipso Domino Episcopo legitime habenda praesentare possint atque valeant auctoritate juris patronatus eorundem praesentibus per Nos eisdem attributa mediante. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem et testimonium praesentes literas Nostras fieri et sigilli Nostri annullaris appressionem fecimus communiri. Datum Jau-

rini in Palatio nostro Episcopali feria 2-da proxima post Dominicam Invocavit. Anno Domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo.

Nos itaque petitionibus jam fati Domini Praepositi nostrae et Jaurinensis Ecclesiarum praedictarum Praepositi justis ut puta et legitimis juriq̄ue consonis annuentes praeinfectas literas Nobis per eundem modo quo supra exhibitas et praesentatas, non abrasas, non vitiatas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transscribi facientes, tenoremque earundem in transsumpto praesentium literarum nostrarum duximus concedendum communi suadente Justitia. Datum feria 6-ta proxima post festum B. Martini Episcopi et Confessoris. Anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo sexto.

2. sz.

Az örökösök nélkül elhalt Simonházy Bertalan vagyona felett, mely Csupor Demeterre, mint földesurra szállott, ő pedig a Szent Demeter-oltárnak adta, Tatay Máté oltár-igazgató egyezkedik az oldalági rokonokkal: Chombó Alberttel, Simonházy Ilonával és Erzsébettel.

Győri kápt. m. lvt. 8. Cth. 531. sz. 1481. év.

Capitulum Ecclesie Jauriensis omnibus et singulis Christifidelibus presentibus et futuris, presenciarum notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Quoniam gesta et facta hominum faciliter dilaberentur in nichilum, vel questionis materiam inducerent, si literarum testimonio durabilium non fulcirentur et roborarentur, proinde ad universorum et singulorum tam presenciarum quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire: Quod nos ad instantem petitionem Nobis pro parte nobilium Alberti Chombo de Symonháza, ac domine Elene consortis sue, filie scilicet eandem Bartholomei Simonházy dicti de eadem Symonháza, et Stephani filij eiusdem domine Elene, nec non aliarum dominarum Sophie, consortis Petri Somlay, et Elisabeth, relicte eandem Martini de jam dicta Simonháza, ac Elye et Joannis filiorum, ac domine Elene, filie eiusdem Elisabeth, item Benedicti filij eandem alterius Bartholomei Warga et Michaelis Bereczk, dicti de ipsa Symonháza, factam. Ex quibus aliqui propter gravissimam infirmitatem ipsorum, aliqui vero propter senectutem et corporis eorum gravitatem ad infrascriptam fassionem faciendam nostram in presentiam venire nequiverunt; duos ex Nobis, videlicet honorabiles magistros Michaellem de Thata et Albertum de Albaregali, socios et canonicos nostros ad infrascriptam fassionem audiendam duximus transmittendos, qui tandem exinde ad Nos reversi nobis retulerunt et disserunt: comodo ipsi feria quinta proxima post festum beati Gergij martyris proxime transactum ad prefatam possessionem Symonháza accessissent, ubi prenominati Albertus et domine Elena filia ac Sophia et Elisabeth nep-

tes, scilicet annotati condam Bartholomei Simonhazy, ac altera domina Elena, filia eiusdem domine Elisabeth, nec non Stephanus, Elyas, Joannes, Benedictus et Michael, onera et quelibet gravamina Pauli filij et puellae Agathe filie predictae domine Elene, necnon Stephani, Thome et Joannis filiorum iam dictae domine Sophie, ac domine Katharine filie videlicet dicti Michaelis Bereczk, neptis scilicet annotati condam Bartholomei Symonhazy et Benedicti filij ipsius domine Katharine, nec non Clementis filij ac puellae Margarethe, filie jam dictae domine Elene, filie dictae domine Elisabeth, — si in infrascriptis persistere nollent, super se assumentes ab una; ac discretus dominus Matheus presbyter de dicta Thata rector altaris Sancti Demetrii martiris minoris, per bone memorie condam Reverendissimum dominum Demetrium Csupor episcopum prefate ecclesie nostre, dominum scilicet et prelatum nostrum in ipsa ecclesia nostra fundati, parte ex altera, coram ipsius scilicet Michaele et Alberto comparuissent et constituti fuissent, sponte et libere fassi fuissent in hunc modum: Quod quacunq[ue] inter partes ratione et pretextu predictae possessionis Symonháza in Comitatu Wesprimiensi habite, que prealligati condam Bartholomei Symonhazy nobilis predialis dictae ecclesie nostre prefuisset, perdefectum seminis masculini sexus ad ipsum condam dominum Demetrium episcopum fuisset devoluta, quam idem dominus Demetrius episcopus rector altaris Sancti Demetrii martyris per ipsum scilicet condam Dominum Demetrium episcopum in preallegata ecclesia nostra Jaurien. Fundato, consequenter dicto domino Matheo presbytero, rectori eiusdem Rectoratus altaris, futurisque Rectoribus eiusdem in perpetuum dedisset, donasset, contulisset et ascripsisset, atque ipsum Rectoratum altaris cum eadem possessione Symonháza, *inter ceteras fundationes* ejusdem Rectoratus altaris dotasset, et fundasset; dissensionis materia exorta fuerit et suscitata. Tamen ipse scilicet partes tum ex dispositione et ordinatione nonnullorum proborum virorum inter ipsas scilicet partes laborantium, tum vero ipse dominus Matheus presbyter Rector altaris Sancti Demetrii martiris ex lenitate, humanitate, studio permotus atque ductus, ne preallegati Albertus ac domine Elene, Sophia et Elisabeth, alteraque domina Elena, necnon Stephanus, Elyas, Johannes, Benedictus et Michael, ac eorum haredes in domibus alienis latitentur et divagentur, prescriptam possessionem Symonháza, dempta una Sessione sive loco sessionis in eadem Symonháza iuxta sessionem,

quam nunc preallegata domina Elisabeth inhabitat, a plaga aquilonari habita et existente, ac uno molendino intra metas eiusdem possessionis Symonháza in fine sive retro eandem possessionem, sive loci sessionis super fluvio Thapolcza vocato decurrenti, ac sedecim iugeribus terrarum arabilium ad eandem sessionem sive locum sessionis, adinstar aliarum sessionum spectantibus, quam scilicet sessionem et molendinum cum eisdem sedecim iugeribus terrarum arabilium ipse dominus Matheus presbyter rector altaris sibi ipsi ac dicto Rectoratui suo et suis successoribus in perpetuum reservasset; memoratis Alberto ac duabus Elene, Sophie, Elisabeth, et altere domine Elene, Stephano, Elye, Johanni, Benedicto et Michaeli, ipsorumque heredibus in perpetuum possidendam, tenendam et habendam dedisset, et donasset. Ipsi etiam Albertus ac domine Elene, Sophie, Elisabeth, et altera domina Elena, Stephanus, Elyas, Johannes, Benedictus et Michael sub vinculo et obligatione receptionum onerum et gravaminum presscriptorum omne ius et iuris proprietatem eorum, si quod scilicet et quam ipsi in dictis sessione, sive loco sessionis ac molendino et sedecim iugeribus terrarum arabilium ac pascuis eiusdem sessionis habuissent vel habere sperassent, in eundem dominum Matheum, rectorem Altaris Sancti Demetry martyris, sive Rectoratum altaris eiusdem et futuros rectores ipsius Rectoratus Altaris Sancti Demetrii martyris, in eum pleno iure contulissent atque in facie eiusdem loci sessionis domos edificijs congruentibus ipsi domino Matheo Rectori altaris Sancti Demetrii martyris construere et construi facere debere se obligassent. Tali namque vinculo et obligatione per ipsos scilicet Albertum, dominas Elenam, Sophiam, Elisabeth, et alteram Elenam, Stephanum, Elyam, Johannem, Benedictum et Michaellem in premissis interpositis: Quod si ipsi in quorumcunque temporum spatio et eventu prefatum Matheum, rectorem altaris Sancti Demetrii martiris aut suos successores pro premissis sessione sive loco eiusdem, necnon molendino et sedecim iugeribus terrarum Arabilium intra et extra iudicium inquietarent turbarentque. et quoquo impedirent, aut cum eo, aut suis successoribus causarentur, ex tunc ipsi Albertus ac domine Elena, Sophia, Elisabeth, et altera Elena, Stephanus, Elyas, Johannes, Benedictus et Michael contra eundem Matheum presbyterum, Rectorem Altaris Sancti Demetrii martyris, et suos successores inviolatione fidei ipsorum Christianitatis ac in estimacione prescripte possessionis Symonháza et molendini

domino terrestri pro tempore existenti debentis convin-
cantur, et insuper in perpetuam infidelitatem incurrant
in posito. Ad que omnia et singula premissa ipsi Alber-
tus, domine Elena, Sophia, Elisabeth et altera Elena,
Stephanus, Elyas, Johannes, Benedictus et Michael se
sponte obligassent coram preallegatis magistris Michaele
et Alberto sociis et concanonice nostris. Ad quorum fas-
siones presentes literas nostras privilegiales pendentes
et authentici Sigilli nostri majoris munimine roboratas
memorato Matheo presbytero, rectori altaris Sancti De-
metrij martyris minoris, et suis successoribus ad futu-
ram rei memoriam firmitatemque perpetuam duximus
concedendas.

Datum tertio die diei prenotate. Anno Domini Mil-
lesimo quadringentesimo octuagesimo primo. Venerabi-
libus dominus Ladislao preposito, Joanne Lectore, cete-
risque dominis canonicis in dicta ecclesia nostra Deo
iugiter famulantibus et devote.

Függő pecsét.

3. sz.

Inventarium super Bona Altaris Sancti Demetrii per dominum Csupor fundati.

Győri kápt. m. lvt. 10. Cth. 838. sz.

... ego Matheus Thatay primus rector eiusdem altaris a suo personali presencia nihil plus habui... duo indumenta sacerdotalia, videlicet szederyes Kamuka et syndonensi insertum titulo huius Jezus et Maria, et ad altare, que nunc sunt valde abiecta. Episcopus diu videlicet nil plus voluit. Ex post morte suo imminente ego per magnos labores et expensas... Bude plusquam quater fui, et hic Jaurini, dum advenit dominus Urbanus Thesaurarius, successor suus, laboravi coram eo pro utilitate altaris, ymo et indignacionem ac iram super me assumens, excepi ab eo ista vestimenta nobiliora. Dedit enim furore magno purpure unam peciam, et Kamuka duas, et quibus feci propriis expensis ista vestimenta... habet ista vestimenta sacerdotalia et altaria.

Item de purpure rubro habet unam casulam cum suis pertinenciis.

Similiter de Kamuka habet duas casulas, unam emp-ticiam, aliam feci per me, et hab...

Item habet casulam de Kamuka szederyes. Item habet sindoneas duas casulas, unam insertam serice, hoc titulo Jezus et Maria, aliam simplicem.

Habet vestimenta altaria quattuor meliora, unum mixtum purpure et de Kamuka, aliud ex sola Kamuka alba, tercium de flavea Kamuka, quartum novum de mensali bono; duo sunt velata; sunt aliqua manutergia, duo vel tria... melius est, alia per me sunt.

Item Benedictus Kemenczey dotavit altare predictum domo in Castro habita, et uno libro Missali scripto, uno calice simplici, et uno indumento albo, subducto cum nigra tela, — et habet unam missam omni hebdomada, videlicet Requiem. Similiter idem Benedictus Kemenczey dotavit una vinea Ave Maria vocata idem altare Sancti

Demetrii, quam vineam et domum feci de pecunia ipsius Benedicti Kemenczey (restaurari).

Item idem altare habet unum librum Missalis de pergameno, que ego feci illuminare fl. g. et ligare fl. ij. Habet unum calicem bonum emptum fl. 40. et duas ampullas argenteas et deauratas, valentes fl. 32, et habet unum calicem de cupro.

Item habet piccaria quattuor argentea, et coclearia 8; habuit quintum piccarium fractum, quod vendidi et provenienciam dedi ad literas papales confirmationis super proventus altaris. Habet literam super centum fl. de communitate Sopronensi, et super molendinum fassionales Nobilium et confirmationes domini Urbani episcopi et domini pape.

Habet literas super vineas et super taxam regiam ad molendinum. Item habet altare unum mensale bonum de syndone et manutergium ad mensam similiter bonum.

Item cortine hic in domo mea habite veterate pertinent ad altare.

Item habet quattuor tapeta bona.

NÉVMUTATÓ.

A.

Abda: 83.
Adler Ferenc bécsi arany-
műves: 53., 54.
Aigner Károly műépítész:
33.
András deák: 49.
András karbeli pap: 97.
Anjou-királyok: 51.
Asszonyfalvi Ispán Péter:
96.
Augsburg: 55.
Ádám Iván: 4., 18., 58., 59.
Árpás: 93.

B.

Babonay Zsigmond: 77., 81.
Babothy Albert: 88.
Bakits Pál várkapitány: 6.,
104.
Bakócz Tamás győri
püspök, biboros, primás:
61.
Balassa Miklós pap: 88.
Balázs pap: 87., 91., 95.
Balázs oltárigazgató: 97.
Balics Lajos dr.: 52., 78.
Balogh Péter: 100.
Banfi Florio dr.: 106.
Barankaházy nemes: 87.
Barnabás pap: 93.
Batthyány Kristóf: 10.
Batthyány Ludovika gróf-
nő: 57.
Bán János: V.
Bánffy Zsigmond: 49.
Báthory Zsigmond fejede-
lem: 51.
Bedy Vince dr.: 49., 50.

Belynich Pál kanonok: 11.
Bene István: IV.
Benedek győri kőfaragó:
82.
Berdóczy György győri ka-
nonok: 19.
Bereck oltárigazgató: 65.
Bereck prépost: 45.
Bezinj Péter: 103.
Békefi Remig dr.: 67.
Béla (IV.) király: 4.
Bichler József bécsi szob-
rász: 23., 24., 25., 32.
Biglia Menyhért nuncius: 9.
Bika-család: 93.
Bíró Márton veszprémi
püspök: 21.
Bodonyhely: 67.
Bolsena: 106.
Bonfini (Bonfinius): 5.
Bonifác IX. pápa: 75., 80.,
91., 92., 93., 95., 101.
Bonomi nuncius: 9.
Bornemissza Pál erdélyi,
majd nyitrai püspök: 58.,
59., 61.
Boz (Fertő): 67.
Bödszentlőrinc: 87.
Brix bécsi ezüstműves: 58.
Breyer István dr. győri
püspök: IV., 36., 45., 60.
Buda: 82., 157.
Budafelhéviz: 75., 80.
Buday Pál győri kanonok:
6.
Burgio Antal báró nun-
cius: 49.
Buzgó Ba'ázs: 103.

C.

- Cenk: 67.
 Corvin-cimer: 60.
 Chombó Albert: 68.
 Choron András devecseri: 77.
 Csaby Judit, Szekér Györgyné: 69.
 Csanak: 77., 79., 88., 99., 101., 103.
 Csaulli János: 30.
 Csáky Imre gróf: 92.
 Csánki Dezső: 68.
 Csányi Károly: 28., 40.
 Csepregi Jakab pap: 95.
 Csesznek: 75.
 Csorna: 67., 70., 88., 90., 91.
 Csupor Demeter győri püspök: 52., 65., 67., 68., 70., 72., 106., 148., 157.
 Czech János: 68., 92., 96.

D.

- Dallos Miklós győri püspök: 44., 51.
 Deáky Zsigmond felsz. püspök, győri kanonok: 60.
 Delphini Zakariás biboros: 59.
 Demeter pap: 94.
 Dienes pap: 102.
 Dobos foto-üzem: 110.
 Dobres: 69.
 Domonkos András karbeli pap: 99.
 Domonkos fia Domonkos: 101.
 Domonkos fia Pál kanonok: 91.
 Dongó Mihály kanonok: 55.
 Donner Rafael: 129.
 Dóczy (Nagy'uchei) Orbán püspök: V., 73., 111., 157.
 Döbrentey Tamás: 87., 96.

Döller Miksa: 42.

Dör: 69.

Draskovich György biboros, püspök: 9., 44.

Draskovich György győri püspök: 4., 12., 13., 15., 19., 79., 86., 104.

E.

Ebenhöch Ferenc kanonok: 50., 55.

Edvy János megyeri pap: 76.

Egered: 94.

Egyed pap: 92.

Egyeduthy Gergely kanonok: 88.

Ellerbach Berthold: 106.

Eöchényi Péter: 80.

Eölböy Tamás pap: 91.

Ernö főherceg: 9.

Eröss István: IV.

Esterházy-család: 45.

Esterházy Ferenc gróf: 75.

Esterházy Károly gróf egri püspök: 21.

Ethei László pap: 92.

Écs: 71., 81., 83., 86., 89., 99.

F.

Farkas Benedek: 102.

Farkas pap: 103.

Fejér György: 5., 95.

Fekete János pap: 102.

Fengler József győri püspök: 30.

Fenyőfa: 82.

Ferdinánd I. király: 7., 67., 71., 78.

Ferenczfy János kanonok: 19.

Ferenc József király: 60.

Fetser Antal győri püspök: 45.

Firenze: 60.

Fraknói Vilmos: 9.
 Fridery László: 29., 33.,
 35., 36., 117., 119., 133.
 Frigyes III. német császár:
 III., 7.
 Frigyes osztrák herceg: 4.
 Futaki Demeter váradi
 püspök: 143.
 Füles: 67.

G.

Gál Péter és Domonkos kő-
 faragósegéd: 82.
 Gáspár orgonista: 81.
 Gerdesits Gergely deák: 78.
 Gergely pap: 94.
 Gergely fia Imre: 95.
 Gerha: 99.
 Gethei Mátyás: 94.
 Géfin Gyula dr.: 26.
 Gindl Balázs: 42.
 Gindl Erzsébet: 42.
 Glück József: 124.
 Gorup Ferenc kanonok: 19.
 Gosztonyi János győri
 püspök: 59., 78.
 Gottschall József kőfaragó:
 21., 22., 23., 24., 25.,
 28., 126.
 Gregóriáncz Pál győri
 püspök: 59.
 Gregoróczy Vince: 76.
 Grell Ignác kolompáros:
 30.
 Groll Adolf győri püspök:
 20., 44.
 Gröden: 121.
 Guraby Mátyás győri kano-
 nok: 57., 61.
 Güke Miklós: 97.
 Gyirmót: 82., 83.
 György fazekas: 82.
 Győri Jakab pap: 21.
 Győri Szemle: 49.
 Győrszabadhegy (Zabady):
 96.

H.

Hajdyn Ferenc festő: 27.
 Hardegg Nándor gróf főka-
 pitány: 10.
 Hatásy Péter kanonok: 90.
 v. Házy Jenő dr.: V., 74.,
 80., 93., 94., 95.
 Hedichwad Domonkos: 94.
 Hefele Menyhért építész:
 21., 22., 23., 24., 113.,
 115., 117., 118., 126.
 Heister Siegbert gróf vár-
 parancsnok: 19., 21.
 Henchey Kalla Albertné:
 103.
 Heppner Antal dr.: 144.
 Heresinczy Péter győri
 püspök: 44.
 Herlein Tamás: 85.
 Hevenessy-gyűjt.: 92.
 Héderváry-család: 65., 74.,
 84., 85., 91., 92., 93., 95.,
 100.
 Héderváry György: 93.
 Héderváry János győri
 püspök: V., 46., 75., 76.,
 77., 78., 80., 101.
 Héderváry Lőrinc: 97.
 Héderváry Osvát: 97.
 Héderváry-kápolna: 40.,
 111., 112., 141.
 Héderváry—Viczy család:
 46., 74.
 Hidegség: 67.
 Himfy Basy özvegye: 95.
 Hochburg János élelmezési
 főtitizt: 19.
 Horpács: 97.
 Horváth-család (vásoni):
 77.

I.

Icory Dénes pap: 102.
 Icory Gellért pap: 102.
 Ikrény: 67., 68.
 Ikrényi Péter: 94.

Ince XI. pápa »Agnus«-a: 56.

Ipolyi Arnold: 3.

István fehérvári prépost: 91., 92.

István örkanonok: 93.

István fia Egyed: 95.

István fia János kanonok: 94.

Ivanczy János nagyprépost: 77.

Izdenczy István kapitány: 100.

J.

Jakab pap: 65., 73.

János karbeli pap: 97., 100., 101.

János örkanonok: 102.

János fia Simon kanonok: 100.

József II. császár: 53.

Juranits Antal győri püspök: 44., 45.

K.

Kaczor János (laki): 95.

Kanizsai István budai prépost: 68.

Kanizsai János: 65., 68.

Kanizsai László: 67., 92., 101.

Kanizsai Lőrinc: 68.

Kanizsai Orsolya: 67., 68.

Karácsonyi János: 143.

Karácsonyi Sándor: IV.

Karner Antal győri püspök: 44., 45.

Kálmán uram: 103.

Kálóczy Miklós kanonok: 19.

Károlyi Lőrinc: 4., 45., 84.

Kászónits János: 19.

Kemenczey Benedek: 70., 71., 72., 73., 157., 158.

Keresztély Ágost herceg, püspök: 53., 54., 59., 91.

Keresztury Nyitray Balázs: 80.

Kerta: 77.

Keszői Kelemen kanonok: 53.

Királyfalvi Krafft Károly festőművész: 37.

Kisbaráti: 77., 99., 103.

Kisécs: 89., 97., 102.

Kisjenő: 69.

Kismarton: 65.

Kismegyer: 76.

Knauz Nándor: 3.

Kokas János győri kanonok: 58.

Kolgyári Kys György: 91.

Koller József: 9., 10.

Kollonich Lipót gróf győri püspök: 17., 73.

Kolozsvári testvérek: 51., 143.

Kopp Mátyás győri lakatos: 23.

Koroncó: 87.

Korponay Miklós: 12.

Kováchy Miklós pap: 89.

Kovács János: 12.

Köln helyesen Regensburg: 54.

Körmendy Balázs: 84., 85.

Körmendy Tamás iskola-mester: 86.

Kövesd: 65., 67.

Kristóf bécsi üveges: 82.

Kuthassy János győri püspök: 9., 10.

Kuzmich Mihály kanonok: 78.

Kys Gergely győri kanonok: 91.

Kys Mihály: 82.

L.

Lacza János győri kanonok: 20., 25.

Lajos I. (Nagy) király: 100.

- Lajos II. király: 107.
 Lamberg Kristóf várkapitány: 6.
 Lamormaini Vilmos S. J.: 13.
 Landherr Mihály kőműves: 30.
 Lábady Pál kanonok: 78., 80.
 Lábatlany Gergely: 77.
 László karbeli pap: 100.
 László IV. király: V.
 László pap: 100.
 Leinfallner Jakab lakatos: 30.
 Lénárd győri ács: 82.
 Lépes Bálint nyitrai, majd győri püspök: 44., 61.
 Lippert József építész: 32., 74.
 List József győri kanonok: 20.
 Losi Mihály: 78.
 Lóránt István özvegye: 97.
 Lósy Imre érsek: 78.
 Luccai herceg: 60.
 Ludányi Péter kanonok: 6., 71., 73.
 Lukács pap: 103.
 Lukcsics Pál dr.: 73., 91., 94., 98., 100.
 Lynch Valter báró püspök: 50.
- M.**
- Makk Mihály: 87.
 Mansfeld J. bécsi rézmet-sző: 22.
 Marczaltóy Péter és Miklós: 98.
 Matkovich Mihály győri kanonok: 19.
 Matusek András győri kanonok: 19.
 Maulbertsch Antal festő-művész: 23., 26., 32., 34., 120., 125., 133., 135., 136., 137., 138.
 Mária Terézia királynő: 27., 61., 129.
 Márki Sándor dr.: 52.
 Márton V. pápa: 73., 94.
 Mátéssy-család: 84.
 Máthéssy István váci püspök: 44.
 Mátyás II. főherceg, később király: 11.
 Mátyás I. király: 18., 60., 67., 68., 71., 87., 88., 90., 91., 92., 93., 94., 96., 97.
 Mátyás pap: 97.
 Megyer: 76., 77.
 Mesterfa: 77., 81.
 Meszlényi Bálint: 92.
 Meszlényi Ferenc: 87.
 Mezőség: 69.
 Ménfő: 86., 90., 92., 95., 98., 103.
 Mészáros Domokosné: 103.
 Mihály olvasókanonok: 93., 98.
 Mihály fia Lőrinc pap: 90.
 Miklós fia András: 91.
 Miklós fia Jakab: 101.
 Miklós pap: 92., 93., 98.
 Miklós pápóci prépost: 92., 95.
 Miksa csch, később magyar király: 7., 8., 46.
 Milano: 61.
 Millner Károly bécsi márványozó: 23., 26.
 Mohácsi Dénes pécsi kanonok: 106.
 Mohl Adolf apátkanonok: IV., 3., 5.
 Mohl Antal: 10.
 Mollinarolo (Müller) szobrász: 129.
 Monyorókerék: 106.
 Morosini Péter kapitány: 46.

Moser József bécsi arany-
műves: 26.
Mórichidai prépostság: 5.
Mórichidai Simon és Mó-
ric: 93.
Móric ispán (Pok): 5.
Müller Jakab Gábor (Mol-
linarolo): 129.
Müller Pál bécsi cserepes:
15.
Mysérd: 85.

N.

Nagybaráti: 70., 76., 88.,
90., 91., 99., 103.
Nagybaráthy Tamás kápol-
namester: 79., 80.
Nagyécs: 85., 92., 96.
Nagyfalvy Gergely váci
püspök: 44.
Nagymartoni Miklós: 68.
Nagymartoni Pál: 67.
Nagyszöllös: 77.
Nagy Gyula: IV.
Nagy Imre: 65., 67., 92.,
100.
Nagy Mihály kanonok: 19.
Nádasdy Boldizsár gróf: 78.
Nádasdy László gróf csa-
nádi püspök: 78.
Nádasdy Tamás: 67.
Nádaslak: 83.
Náprághy Demeter győri
püspök: 12., 34., 52., 58.,
59., 68., 145.
Nessensohn József győri
szobrász: 23.
Nepomuki Szent János: 19.
Németjárfalu: 53.
Nórápi Antal György: 87.
Nyalka: 104.
Nyitra: 62.
Nylkay Albert kanonok:
67., 73.
Nyul: 77., 86., 88., 91., 92.,
94., 95., 99., 102.

O.

Olaszkay Benedek kano-
nok: 89.
Oláh Miklós győri kano-
nok, később primás: 50.
Omode (II.) győri püspök:
4., 5.
Orbán (IV.) pápa: 94.
Oсли: 121.
Oszvald győri pap: 92., 102.
Ottokár cseh király: III.,
5.
Overbruck Everhard: 45.

P.

Palermo: 41.
Pandur József festőmű-
vész: 37.
Pannonhalma: 67., 77., 80.
Patona (Rába): 83.
Pál argentini püspök, győri
helynök: 92., 101.
Pál II. pápa: 106.
Pál, pap: 100.
Pál mosoni főesperes: 87.
Pápa: 68.
Pápay Benedek főesperes:
88., 103.
Pápay István pap: 85.
Pápay Pál: 80.
Pápóci prépostság: 27., 87.,
90., 95.
Pechmann Hermann Antal
báró győri kanonok: 20.
Pázmánd: 104.
Pátkay Gergely kőfaragó-
segéd: 82.
Pécsy Mihály: 80.
Peresztég: 67.
Pethe Márton (hetesi)
győri püspök: 11., 55
Péterffy Károly: 4.
Péter győri püspök: 95.
Pfütschner Frigyes báró
győri kanonok: 25.
Pilati Lipót: 78.

Pok-nemzetség: 4.
 Poki Miklós: 78.
 Pozsony: 49., 84., 95.
 Póstatelek: 99.
 Prainer János báró főkapitány: 41., 66.
 Prainer-kápolna: 15., 41., 66.
 Prága: 52., 145.
 Prasch Ferenc komáromi kőfaragó: 22.
 Püski: 83.
 Püsky János győri püspök: 15., 44.

R.

Radla püspök: 3.
 Raffael: 137.
 Ragats János dr.: 37.
 Rana Giovanni Battista építőmester: 4., 13., 14., 41., 79., 113.
 Rábaszentmihály: 67.
 Rákóczi Ferenc II. fejedelem: 57.
 Rákóczy Zsigmondné Tegydy Borbála: 52.
 Ráth Károly: 6., 10.
 Regensburg: 54.
 Reiszig Ede: 76.
 Révkomáromy Pál pap: 89.
 Ribits József győri kanonok: 42.
 Rogg Antal bécsi aranyozó: 23., 25.
 Rozália (Szent) kápolna: 34., 41.
 Rómer Flóris: 3.
 Rubens: 128.
 Rudolf király: 8.
 Rupp Jakab: 89.
 Ruszt: 65.

S.

Saági János Jakab: 99.
 Sabariai Gergely pap: 98.
 Salamon-nemzetség: 45.

Salm Egon gróf főkapitány: 8.
 Sany Péter: 102.
 Sarlach Károly győri kanonok: 22.
 Ság (Győr): 92., 93.
 Sándor VI. pápa: 68.
 Schlichter-cég: 34., 37.
 Schmith Gábor kanonok: 28.
 Schoenvisner I.: 3.
 Schulek műegyet. tanár: 33.
 Schwarzenberg Ernő hg. győri püspök: 44., 61.
 Sechart János ács: 30.
 Sebestyén oltárigazgató: 97.
 Sforzia – Pallavicini örgróf: 7.
 Sgodics András kanonok: 61.
 Simaháza: 68., 69., 70.
 Simonházy-család: 70.
 Simonházy Berta'an: 68., 153.
 Simonházy Ilona: 68., 153.
 Simonházy Zsófia: 68., 153.
 Simor János győri püspök: 26., 32., 53., 60., 61., 74., 79.
 Somogyi Antal dr.: IV., V., 3., 28., 48., 109., 114., 116., 128.
 Sopron: V., 11., 58., 64., 68., 72., 73., 149.
 Sopronrákos: 30.
 Sopronszentmárton: 61.
 Stern Mihály győri aranyozó: 23., 27.
 Sütő József kanonok: 60.

Sz.

Szabady Béla dr.: IV., V., 5.
 Szabó László: 69.
 Szalay László: 4.
 Szanyi János pap: 81.

Szanyí Mihály kanonok : 84., 85.
 Szatmáry (Bakócz) Ferenc győri püspök: 67., 80., 81., 82., 83.
 Szekér György: 69.
 Szely Lajos dr.: 53.
 Szepeshelyi káptalan: 97., 100.
 Szent Adalbert ereklyéje : 56.
 Szent Albina: 55.
 Szent Ambrus: 56.
 Szent Ágoston-oltár: 86.
 Szent Bereck oltára: 91.
 Szent Borbála: 19.
 Szent Demeter-kápolna: 41., 65., 66., 72., 148.
 Szent Domonkos oltára: 88.
 Szent Egyed oltára: 84., 85.
 Szent Ferenc kápolna: 14., 15., 80.
 Szent Gergely: 56.
 Szent István király: III., IV., 3., 9., 75.
 Szent István vértanu: 56.
 Szent Katalin oltára: 55., 89.
 Szent Kálmán oltára: 89.
 Szent Kelemen oltára: 89.
 Szent László király: 51., 74., 142., 143.
 Szent Lázár temploma: 18.
 Szent Lőrinc oltára: 91.
 Szent Martialis: 55.
 Szent Patrik: 51.
 Szent Rozália-kápolna: 34., 41.
 Szentbenedekfalva: 101.
 Szentvid: 82.
 Széchenyi György győri püspök: 11., 16., 30., 72., 73.
 Széchenyi Miklós gróf püspök: 32., 33., 36., 42., 53., 62.

Széchy Ágoston győri püspök: 86.
 Székely Miklós győri kapitány: 7.
 Szilágyi Sándor: 49., 51.
 Szilvás Tamás: 69.
 Szily János győri kanonok, később szombathelyi püspök: 21., 24., 25., 27.
 Szily Márton kanonok: 20.
 Szinán pasa: 10.
 Szombathelyi Pál (de Sabaria): 97.
 Szombathelyi püspökség: III.
 Szöllösy János: 80.
 Szöllösi Zeles János: 89.
 Sztankovits János győri püspök: 44.
 Szulejmán szultán: 6.

T.

Tabotha Antal szobrász : 23., 24., 32.
 Takáts Sándor: 10., 59., 74., 84.
 Tamás deák: 103.
 Tamási: 82.
 Tapoczay Pál pap : 102., 103.
 Tapolca: 68., 69., 70.
 Tapolcafő: 69.
 Tatay Gergely: 92.
 Tatay Máté oltárigazgató: 68., 71., 72., 73., 157.
 Tatatay Mihály: 80., 153.
 Teiffl András főkapitány: 82.
 Teiffl Kristóf élelmezési főtiszt: 8.
 Telegdy Borbála: 52.
 Telekesy István győri kanonok, később egri püspök: 4., 16., 17., 19.
 Terepusich László aradi

prépost, győri kanonok: 12.
 Thalher József építész: 30.
 Thurn Antal gróf győri kanonok, később pécsi püspök: 19.
 Tomits György pap: 103.
 Tóth Balázs: 102.
 Török Bálint (enyingi): 104.

U.

Udvardy Pál: 77.
 Ugrin—Kisfaludy-család: 100.
 Ujlaky Ferenc győri püspök: 7., 72., 79.

V.

Vadász Miklós ceretei püspök: 44., 45.
 Varga Benedek: 99.
 Vámos: 83.
 Várady Lipót Árpád dr. győri püspök: 53.
 Várday Balázs: 96.
 Vecse: 69.
 Velykey Márk kanonok: 6., 71., 72., 73., 91., 96.
 Veres Zoltán festőművész: 34.
 Vetésy Albert veszprémi püspök: 58.
 Veszprém: 58.
 Villányi Szaniszló: 7., 10., 80., 84.

Vilt József győri püspök: 44., 60.
 Vince pap: 103.
 Visy István: 87.
 Völcese: 65.

W.

Wydassy György: 71.
 Wysi István: 102.
 Wolfgang pozsonyi ágyúöntő: 6.

Z.

Zabó Simon: 85.
 Zalka János dr.: győri püspök: 42., 45., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60., 61.
 Zentágotay Márton: 71.
 Zichy Ferraris Emilia grófnő: 61.
 Zichy Ferenc gróf győri püspök: 19., 21., 22., 23., 26., 27., 28., 30., 32., 42., 44., 53., 54., 56., 57., 58., 60., 61., 97., 107., 115., 121., 123., 133., 145.
 Zichy Ilona: 45.
 Zichy István: 45.
 Zichy Katalin: 45.
 Zichy Pál: 45.
 Zlatáry Péter kanonok: 11.
 Zudar János váradi püspök: 143.
 Zsigmond király: 51.
 Zsigmond (III.) lengyel király: 50.

TARTALOMJEGYZÉK.

- Bevezető szavak* III—VI.
- I. *A győri püspöki székesegyház története.* 3—37. oldal.
- A székesegyház a 11—15. században. 3—5. oldal.
 - A székesegyház viszontagságai a 16. században. 6—10. oldal.
 - Az első restaurálási kísérletek. 11—12. oldal.
 - A Rana-féle átépítés. 13—15. oldal.
 - A Széchenyi György-féle renoválás. A toronyépítés. 16. oldal.
 - Kollonich-féle belső felszerelés. 17. oldal.
 - Régi és a 17. század végén, a 18. század elején épült oltárok. 18—20. oldal.
 - Zichy Ferenc gróf püspök nagyszabású újítása. 21—28. oldal.
 - A 19. század elején történt építkezés. 29—31. oldal.
 - Simor János püspök újításai. 32. oldal.
 - A Széchenyi Miklós gróf püspök idejében történt renoválás. 33—35. oldal.
 - Breyer István püspök idejében történt restaurálás. 36—37. oldal.
- II. *A székesegyház kápolnái.* 38—42. oldal.
- III. *A székesegyház sirboltjai.* 43—46. oldal.
- IV. *A székesegyház felszerelése, kincsei.* 47—62. oldal.
- V. *Oltárjavadalmak.* 63—108. oldal.
- 1. Szent Demeter-oltár vagy kápolna. 65—73. oldal.
 - 2. Szentháromság-kápolna. 74—80. oldal.
 - 3. Szent Ferenc-kápolna. 80—84. oldal.
 - 4. Szent Egyed apát, hitvalló oltára. 84—85. oldal.
 - 5. A megholtak oltára. 85—86. oldal.
 - 6. Szent Ágoston oltára. 86—87. oldal.
 - 7. Szent István király oltára. 87. oldal.
 - 8. Szent Domonkos oltára. 88. oldal.

9. Szent Fábrián és Sebestyén oltára. 88. oldal.
 10. Szent András oltár oltára. 88—89. oldal.
 11. Szent Kelemen oltára. 89. oldal.
 12. Szent Kálmán oltára. 89. oldal.
 13. Katalin két oltára, a kisebb és a nagyobb. 89—91. oldal.
 14. Szent Lőrinc vértanú oltára. 91. oldal.
 15. Szent Bereck oltára. 91. oldal.
 16. Mindenszentek oltára. 92. oldal.
 17. Szent Mihály arkangyal nagyobb és kisebb oltára. 92. oldal.
 18. Szentkereszt oltára. 92—93. oldal.
 19. Szent László király és Szent Gergely pápa oltára. 93. oldal.
 20. Szent Tamás apostol oltára. 93. oldal.
 21. Szent Lukács evangélista oltára. 94. oldal.
 22. Szent János evangélista oltára. 94. oldal.
 23. Keresztelő Szent János oltára. 94—95. oldal.
 24. Szent Márton püspök oltára. 95. oldal.
 25. Szent Imre herceg oltára. 95—96. oldal.
 26. Szent Dorottya szűz oltára. 96. oldal.
 27. Szent Anna oltára. 96. oldal.
 28. Mária mennybemenetelének oltára. 96—97. oldal.
 29. Havi Boldogasszony oltára. 97. oldal.
 30. Három Mária oltára. 97—98. oldal.
 31. Urunk feltámadásának oltára. 98. oldal.
 32. Három királyok oltára. 98. oldal.
 33. Szent Balázs püspök és vértanú oltára. 98. oldal.
 34. Simon—Judás apostolok oltára. 98. oldal.
 35. Urunk kínszenvedésének oltára. 98—99. oldal.
 36. Krisztus vérének oltára. 99. oldal.
 37. Szent Kozma és Dömjén oltára. 99. oldal.
 38. Szent Péter apostol oltára. 99—100. oldal.
 39. Szent Pál apostol oltára. 100. oldal.
 40. Szent Adalbert oltára. 100. oldal.
 41. Krisztus testének oltára. 100. oldal.
 42. Szentlélek oltára. 101. oldal.
 43. Szent Benedek oltára. 101. oldal.
 44. Szent Jakab apostol oltára. 101. oldal.
 45. Szent Margit oltára. 101. oldal.
- A bolsenai mise csodája a székesegyházban. 106—108. oldal.

VI. *A győri székesegyház művészete.* Irta: Dr. Somogyi Antal. 109—146. oldal.

Függelék. 147—158. oldal.

1. Csupor Demeter alapítólevele a győri székesegyházban levő Szent Demeter-féle oltárjavadalomnál. 148—152. oldal.
2. Az örökösök nélkül elhalt Simonházy Bertalan vagyona felett, mely Csupor Demeterre, mint földesurra szállott, ő pedig a Szent Demeter-oltárnak adta, Tatay Máté oltárigazgató egyezkedik az oldalági rokonokkal: Chombó Alberttel, Simonházy Ilonával és Erzsébettel. 153—156. oldal.
3. Inventarium super Bona Altaris Sancti Demetrii per Dominum Csupor fundati. 157—158. oldal.

Szövegbe nyomott képek jegyzéke :

1. A székesegyház oromfala és tornya mai alakjában délnyugatról nézve. 2. oldal.
2. A székesegyház a Zichy-féle átalakítás után a 17. századi barokk toronnyal és a 19. század első felében épült toronybiztosító oromfallal. *Csányi Károly* felvétele. 22. oldal.
3. Apsisok a Zichy-féle átépítés után és a Széchenyi-féle restaurálás megkezdésekor. *Csányi Károly* felvétele. 23. oldal.
4. A székesegyház oromfala, sekrestyéje északról nézve. *Fridery László* felvétele. 29. oldal.
5. A székesegyház északi hajója a csücsíves faltámasztó pillérekkel és a falba illesztett római emléktáblákkal. *Fridery László* felvétele. 33. oldal.
6. A székesegyház apsisai. Az északi a román-korból, a középső és a déli 1909-ből. *Fridery László* felvétele. 35. oldal.
7. A székesegyház déli oldala a régi sekrestye helyével és a Héderváry-kápolnával. *Fridery László* felvétele. 36. oldal.
8. A székesegyház XIV. században épült Szentháromság-kápolnája, melyet Héderváry- vagy ma Szent László-kápolnának neveznek. *Csányi Károly* felvétele. 40. oldal.
9. A győri székesegyház irországi Mária-képe, mely 1697 március 17-én véres könnyeket hullatott. *Dr. Somogyi Antal* felvétele. 48. oldal.

10. Keresztély Ágost szász herceg, győri püspöknek Regensburgban a 18. század elején készült aranszent-ségmutatója. A *Magyar Film Iroda* felvétele. 54. oldal.
11. Bornemissza Pál erdélyi, később nyitrai püspök igazgyöngy püspöksüvege a 16. század derekáról. A *Magyar Film Iroda* felvétele. 59. oldal.
12. A győri püspökvár és a székesegyház tornya a Rába felől nézve. *Dobos foto-üzem* felvétele. 110. oldal.
13. A székesegyház szentélye. *Dr. Somogyi Antal* felvétele. 114. oldal.
14. A székesegyház szentélyének szentlecke oldala a kanonokok padjaival és a 18. századeleji barokk angyalyszobrokkal. *Dr. Somogyi Antal* felvétele. 116. oldal.
15. A szentély evangélium-oldala az oltártól nézve a szószékkal. *Fridery László* felvétele. 117. oldal.
16. A székesegyház déli mellékhajójának ajtaja a Zichy-féle átépítés korából. *Fridery László* felvétele. 119. oldal.
17. A székesegyház északi hajója a kegyoltárral. *Glück József* felvétele. 124. oldal.
18. Szent József szobra, Tabotha Antal alkotása a Szent István-oltáron. *Dr. Somogyi Antal* felvétele. 128. oldal.
19. A székesegyház 18. századi faragott padjai. *Fridery László* felvétele. 133. oldal.
20. A hermában elhelyezett ezüstabroncsú ereklyetartó Szent László koponyájával és rávéssett képével. *Dr. Heppner Antal* felvétele. 144. oldal.

Különálló műmellékletek jegyzéke:

1. A győri székesegyház alaprajza. Készítette: *Csányi Károly*.
2. A székesegyház kanonoki sekrestyéje a Zichy-féle átalakítás korában készült oltárral és szekrényekkel. *Fridery László* felvétele.
3. A székesegyház régi kelyhei. A *Magyar Film Iroda* felvétele.
4. Az északi hajó Szent Anna oltárának felső kiképzése a kanonoki stallum angyalzsobraival. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.

5. Hefele Menyhért Szent István-oltára a székesegyház déli hajójában. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 6. Az északi fekete oltár. Mollinarolo (J. G. Müller) 18. századból való alkotása: Szent István király ajánlja a szent koronát a Magyarok Nagyasszonyának. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 7. A déli fekete oltár. Mollinarolo Szent Jobb oltára a szentély rácsos ajtajával. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 8. A székesegyház szószékje a 18. századból, kovácsolt vasráccsal. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 9. Maulbertsch mennyezetképe a szentély felett: Magyar ünnep a mennyországban. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 10. Maulbertsch mennyezetképe a főhajó felett: Urunk színeváltozása. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
 11. Szent László zománctisztes hermája a 15. század elejéről. *Dr. Somogyi Antal* felvétele.
-

Névmutató. 159—167. oldal.

